

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA

KRISTINA STANKEVIČIŪTĖ

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ ATSAKOMYBĖ JURIDINIO ASMENS
KREDITORIAMS: LIETUVOS IR UŽSIENIO DOKTRINOS IR TEISMŲ PRAKTIKA
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Doc. dr. Olga Petroševičienė

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
1. JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANAI, JŲ FUNKCIJOS IR PAREIGOS	7
1.1. Ribotos atsakomybės juridinio asmens samprata	7
1.2. Juridinių asmenų valdymo modeliai	8
1.3. Juridinio asmens valdymo organai Lietuvoje	10
1.4. Juridinio asmens valdymo organų pareigos ir jų apimtis kreditoriams	12
1.5. Juridinio asmens kreditoriai	18
1.5.1. Juridinio asmens kreditorių teisės ir jų apsaugos priemonės	18
1.5.2. Kreditorių teisė reikšti tiesioginį ir netiesioginį ieškinį	20
1.6. Valdymo organų fiduciarinių pareigų kreditoriams atsiradimo momentas	22
2. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANŲ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS	25
2.1. Sutartinė ir deliktinė atsakomybė	25
2.2. Bendrovės vadovo samprata	27
2.2.1. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė kreditoriams.....	28
2.2.2. Bendrovės vadovo atsakomybė atsiranda materialinės teisės pagrindu ar darbo sutarties pagrindu?	31
2.2.3. Akcininkas kaip bendrovės vadovas, jo atsakomybė kreditoriams.....	32
2.2.4. De facto ir „šešėlinių“ vadovų atsakomybė kreditoriams	34
2.3. Valdybos samprata.....	38
2.3.1. Valdybos atsakomybė bendrovės kreditoriams.....	39
2.3.2. Užsienio šalių bendrovės vadovų ir valdybos narių atsakomybė kreditoriams	41
2.4. Stebėtojų tarybos samprata	45
2.4.1. Stebėtojų tarybos atsakomybė kreditoriams.....	46
2.4.2. Stebėtojų tarybos atsakomybė kreditoriams užsienio šalyse	47
2.5. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės sąlygos	48
3. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANŲ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS ESANT BENDROVEI NEMOKIAI IR BANKRUTAVUS	53
3.1. Valdymo organų pareigų ir atsakomybės apimtis kreditoriams esant bendrovei nemokiai ir bankrutavus Lietuvoje.....	53
3.2. Tyčinis bankrotas	57
3.3. Valdymo organų atsakomybė kreditoriams bendrovės nemokumo ir bankroto metu užsienio šalyse	61
IŠVADOS	66
PASIŪLYMAI	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	77
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79

IVADAS

Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra nustatyta, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus.¹ Taigi visi juridinio asmens organai turi teisių ir pareigų, iš kurių gali kilti teisinė atsakomybė. Tiek Lietuvos, tiek užsienio valstybėse egzistuoja daug juridinių asmenų rūšių, tačiau dėl ribotos darbo apimtys, darbo autorė nagrinės tik ribotos atsakomybės privačių bendrovių (akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių) valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams ypatumus, nes ribotos atsakomybės institutas kelia daugiausiai neaiškumų. Neretai juridinio asmens vardu veikiantys asmenys gali, prisidengdami ribota juridinio asmens atsakomybe, elgtis nesąžiningai kreditorių ar susijusių trečiųjų asmenų atžvilgiu.

Iki 2006 metų ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų civilinė atsakomybė buvo taikoma tik prieš bendrovę ir jos akcininkus, o atsakomybė kreditoriams nebuvo reglamentuota. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau taip pat vadinama - LAT) 2006 metais suformulavo naują taisyklę, kuri praplėtė valdymo organų, ypač įmonės vadovo, atsakomybę tretiesiems asmenims. Buvo nustatyta, kad įmonės vadovas pažeidžia trečiųjų asmenų interesus, kai jis pažeidžia trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas.² Lyginant su Lietuva, užsienio valstybės juridinių asmenų valdymo organų civilinę atsakomybę kreditoriams pradėjo taikyti gerokai anksčiau.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Užsienio mokslininkai anksčiau pradėjo analizuoti ir plačiau ištyrė bendrovių valdymo organų atsakomybės kreditoriams aspektus: A. Loos³ plačiai apžvelgė bendrovės vadovo atsakomybės reglamentavimą įvairiose užsienio šalyse; M. Andenas, F. Wooldridge⁴ nagrinėjo užsienio bendrovių valdymo organų atsakomybės kreditoriams aspektus; J. Wood⁵ aiškino kaip keičiasi bendrovės vadovo atsakomybės apimtis kreditoriams, bendrovei tampant nemokiai. Lietuvos mokslininkai V. Mikėlėnas ir A. Abramavičius buvo vieni iš pirmųjų, kurie analizavo bendrovės vadovų civilinės atsakomybės ypatumus⁶. Šią temą detalai tyrė ir L. Didžiulis, T. Davulis, V. Juodkūnaitienė.⁷ A. Tikniūtė⁸ analizavo juridinio asmens valdymo organų pareigų kreditoriams problemas. G. Jakuntavičiūtė disertacijoje

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, VII skyrius 2.81 straipsnio 1 punktas;

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 25 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-266/2006.

³ Loos, A. Directors liability: a worldwide review, 2nd edition. International bar association, 2010.

⁴ Andenas, M., Wooldridge, F. European comparative company law. Cambridge University press, 2009.

⁵ Wood, J. Director Duties and Creditor Protections in the Zone of Insolvency: A Comparison of the United States, Germany, and Japan. Penn State international law review, 2007.

⁶ Abramavičius, A., Mikėlėnas, A. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999, p. 152.

⁷ Didžiulis, L. Bendrovės vadovų atsakomybė kreditoriams. Vilnius: Justitia, 2008, Nr. 3; Juodkūnaitienė V. Juridinio asmens dalyvių ir vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams. Juristas, 2010 (Nr. 2).

⁸ Tikniūtė, A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema. Jurisprudencija: mokslo darbai, 2008, 8 (110).

„Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“⁹ plačiai nagrinėjo ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių juridinio asmens valdymo organo narių civilinės atsakomybės prigimtį, jos įgyvendinimo ypatumus. Tačiau, darbo autorės nuomone, lietuvių autorių darbuose valdymo organų narių civilinės atsakomybės klausimas kreditoriams yra apžvelgiamas tik fragmentiškai. Taip pat pabrėžtina, kad yra nemažai prieštaravimų tarp skirtingų mokslininkų nuomonių. Analizuojant Lietuvos teismų sprendimus, galima pastebėti, kad kai kuriais klausimais nėra suformuluota vieninga praktika, pvz. dėl fiduciarinių pareigų atsiradimo kreditoriams momento, dėl valdybos ir stebėtojų tarybos atsakomybės kreditoriams, dėl „šešėlinių“ vadovų atsakomybės ir t.t. Taigi šis baigiamasis darbas yra **aktualus**, nes darbo autorė, lygindama skirtingas Lietuvos ir užsienio mokslininkų nuomones ir skirtingą teismų praktiką, siekia išaiškinti, kaip tiksliai turi būti reglamentuojamas valdymo organų teisinis statusas ir jų civilinės atsakomybės taikymas prieš kreditorius.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta anksčiau, manytina, kad šis darbas turės teorinės ir praktinės **reikšmės** teisės doktrinai, papildydamas ją atlikta lyginamąja valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams, taikomos Lietuvoje ir užsienio valstybėse, analize.

Darbo naujumas pasireiškia dviem aspektais: darbo temos nagrinėjimas, atsižvelgiant į skirtingus bendrovių valdymo modelius; Akcinių bendrovių įstatymo pasikeitimai, susiję su bendrovės valdymu. Šiame darbe daugiausia nagrinėjamas Lietuvos Respublikos (toliau - Lietuva), Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau - Vokietija), Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės (toliau - Jungtinė Karalystė) ir Prancūzijos Respublikos (toliau - Prancūzija) teisinis reglamentavimas darbo temos atžvilgiu. Pasirinktos šios valstybės, nes jos priklauso skirtingiems bendrovių valdymo modeliams. Vokietija taiko dvipakopę juridinio asmens valdymo sistemą, Jungtinė Karalystė vienpakopę, o Prancūzija, kaip ir Lietuva, mišrią. Šio baigiamojo darbo naujumas pasireiškia tuo, kad niekas iki šiol išsamiai ir sistemiškai neanalizavo minėtų valstybių juridinių asmenų valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams teisinio reglamentavimo panašumų ir skirtumų.

2014 m. birželio 5 d. Seimas priėmė Akcinių bendrovių įstatymo pataisas, kurios turėjo esminės įtakos bendrovių valdymui. Ankstesnėje šio įstatymo redakcijoje buvo nustatyta, kad bendrovė privalo turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir bendrovės vadovą, o jeigu nusprendžiama sudaryti kolegialių valdymo organą, tai turi būti sudaroma tiek valdyba, tiek stebėtojų taryba, nes jeigu pastaroji yra nesudaroma, jos funkcijų kitiems bendrovės organams perduoti negalima (išskyrus ABĮ 34 str. 10 d. nustatytą atvejį). Tokia bendrovės struktūra, kurioje būtų sudaromi abu kolegialūs valdymo organai, praktiškai neegzistavo. „Juridinių

⁹ Jakuntavičiūtė, G . Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2012.

asmenų registro duomenimis, iki 2013 m. spalio 15 d. uždaryjusių akcinių bendrovių, kuriose sudaryti abu kolegialūs organai, buvo 119, kai tuo tarpu viso registre buvo įregistruotos 106 228 tokios bendrovės, o akcinių bendrovių 80, kai viso jų registruota 488.¹⁰ Iš pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai būdavo sudaroma valdyba, kuri neturėjo daug teisių vykdant bendrovės priežiūros funkcijas. Darbo autorės nuomone, šiame darbe išanalizuoti Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai turi praktinės reikšmės, nes iki šiol dar niekas išsamiai neanalizavo jų įtakos bendrovės valdymui ir valdymo organų atsakomybės taikymui.

Šio mokslinio **darbo problema** yra susijusi su keliais klausimais: kada bendrovės valdymo organams atsiranda fiduciarinės pareigos kreditoriams? Kaip skiriasi valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams reglamentavimas bendrovei esant mokiai ir nemokiai Lietuvoje ir užsienio šalyse?

Tyrimo objektas. Ribotos atsakomybės juridinių asmenų valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams teisinis reguliavimas ir praktinis taikymas Lietuvoje ir užsienyje.

Tyrimo tikslas. Remiantis kompleksiniu užsienio šalių bei Lietuvos mokslininkų teisinės literatūros tyrimu, teismų praktikos analize, sistemiškai išanalizuoti ir apibrėžti ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams atsiradimo ir įgyvendinimo sąlygas Lietuvoje ir užsienyje.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti juridinio asmens valdymo organų modelius ir nustatyti bendrovės valdymo organų fiduciarines pareigas bei jų apimtį kreditoriams Lietuvoje ir užsienyje.
2. Remiantis Lietuvos ir užsienio doktrina bei teismų praktika, išanalizuoti ir palyginti juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės atsiradimo juridinio asmens kreditoriams sąlygas bei taikymo ypatumus.
3. Įvertinti, kaip Lietuvoje ir užsienyje keičiasi juridinio asmens valdymo organų civilinė atsakomybė kreditoriams esant bendrovei nemokiai ir bankrutavus.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą darbo tikslą bei uždavinius, pagrindiniai darbe taikyti **metodai** yra šie: lingvistinės, sisteminės ir dokumentų analizės bei lyginamasis metodai.

1. *Lingvistinės analizės metodas* naudotas analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teisės normų turinį, teismų sprendimų formuluotes ir teisines sąvokas.
2. *Sisteminės analizės metodu* atskleidžiama ribotos atsakomybės bendrovės valdymo organų pareigų bendrovei ir kreditoriams apimtis, jų nevykdymo teisinės pasekmės ir civilinės atsakomybės kreditoriams atsiradimo sąlygos bei taikymo ypatumai.

¹⁰ <https://juridicon.lt/lt/articles/view/teis%C4%97s-akt%C5%B3-pakeitim%C5%B3-ap%C5%BEvalga-2014-m-ii-ketvirtis#title7>. Prisijungta: 2015 m. vasario 27 d.

3. *Dokumentų analizės metodas* naudotas analizuojant Lietuvos ir užsienio mokslininkų literatūrą, teisės aktus ir teismų praktiką. Taikant šį metodą pateikta teisinio reguliavimo ir teismų sprendimų kritika, suformuluotos išvados bei galimi situacijos sprendimo būdai.

4. *Lyginamasis metodas* taikytas lyginant Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės, Prancūzijos: bendrovių valdymo modelius; bendrovės vadovo (taip pat ir *de facto*, „šešėlinių“ vadovų), valdybos, stebėtojų tarybos atsakomybės taikymo prieš kreditorius ypatumus ir skirtumus; bendrovės valdymo organų atsakomybės taikymo prieš kreditorius skirtumus esant bendrovei mokiai ir nemokiai.

Ginamieji darbo teiginiai:

1. Ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams tol, kol bendrovė yra moki.

2. Ribotos atsakomybės juridinio asmens vadovo ir valdybos narių civilinės atsakomybės kreditoriams kilimo sąlygos yra tokios pačios.

3. Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Prancūzijoje bendrovės valdymo organų civilinės atsakomybės taikymas kreditoriams, bendrovei esant nemokiai ar bankrutavus, yra išsamiau reglamentuotas nei Lietuvoje.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, dėstomosios dalies ir išvadų. Dėstomoji dalis susideda iš trijų dalių.

Pirmojoje dalyje yra analizuojami pagrindiniai bendrovių valdymo sistemos modeliai, apžvelgiama, kokia valdymo organų sistema egzistuoja Lietuvoje ir kas ją sudaro. Taip pat analizuojamos juridinio asmens valdymo organų bendrosios ir fiduciarinės pareigos bendrovei ir kreditoriams, jų atsiradimo momentas.

Antroji dalis yra suskirstyta į tris poskyrius. Pirmajame poskyryje analizuojamas bendrovės vadovo (įskaitant ir *de facto*, „šešėlinius“ vadovus) civilinės atsakomybės taikymas kreditoriams Lietuvoje ir užsienyje. Antrajame poskyryje analizuojamas valdybos, o trečiajame - stebėtojų tarybos narių atsakomybės taikymas juridinio asmens kreditoriams Lietuvoje ir užsienyje.

Trečioji dalis yra skirta ištirti kaip juridinio asmens valdymo organų atsakomybė kreditoriams kinta esant bendrovei nemokiai ir bankrutavus. Lyginama Lietuvos bei užsienio doktrina ir teismų praktika.

1. JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANAI, JŲ FUNKCIJOS IR PAREIGOS

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau taip pat vadinama - CK) 2.33 straipsnis nustato, kad juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas būti ieškovu ar atsakovu teisme. Juridiniai asmenys yra skirstomi į viešuosius juridinius asmenis ir privačiuosius juridinius asmenis. Viešieji juridiniai asmenys yra „valstybės ar savivaldybės, jų institucijų arba kitų asmenų, nesiekiančių sau naudos, įsteigti juridiniai asmenys, kurių tikslas yra tenkinti viešuosius interesus“¹¹. Privačių juridinių asmenų tikslas yra tenkinti privačius interesus ir sukurti materialinę naudą juridinio asmens dalyviams ir valdymo organams. Pagal civilinės atsakomybės apimtį juridiniai asmenys yra skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis. Darbo autorė baigiamajame darbe dėl didelės darbo apimties nagrinės tik privačius ribotos atsakomybės juridinius asmenis.

1.1. Ribotos atsakomybės juridinio asmens samprata

Juridiniai asmenys įgyti civilines teises, priimti civilines pareigas ir jas įgyvendinti gali tik per savo organus, nes pats juridinis asmuo neturi veiksnio. Valdymo organus sudaro fiziniai asmenys, kurie *ex officio* atstovauja bendrovę, taigi juridinis asmuo savo teises ir pareigas įgyvendina per fizinius asmenis. Neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo atsako pagal savo prievolės jam nuosavybės teise priklausančiu turtu, tačiau, jeigu to turto neužtenka, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis (-iai). Ribotos atsakomybės doktrina reiškia, kad kreditoriai savo reikalavimus gali patenkinti tik juridinio asmens turimo turto apimtimi. Ši doktrina buvo sukurta akcininkų teisinei apsaugai¹², tačiau vėliau buvo išplėtos jos taikymo ribos. Ribotos civilinės atsakomybės bendrovės dalyviai ir valdymo organai turi daugiau pranašumo, jie yra labiau suinteresuoti priimti rizikingesnius komercinius sprendimus bei investuoti, nes žino, kad verslo nesėkmės atveju jie neatsakys nuosavybės teise priklausančiu savo turtu. Ribotos atsakomybės institutas skatina verslo plėtrą, pritraukia daugiau investicijų. „Įmonių teisės specialistai dažnai nurodo, kad ribotos atsakomybės juridiniam asmeniui suteikimas taip pat reiškia rizikos perkėlimą kreditoriams, o pats ribotos atsakomybės institutas laikomas atsakomybės kreditoriams perkėlimo įrankiu“¹³. Labai dažnai pasitaiko, kai tokia civilinės atsakomybės forma sudaro prielaidas juridinio asmens organams elgtis nerūpestingai, nesąžiningai. Ypatingai savo teisėmis yra piktnaudžiaujama kreditorių atžvilgiu, tačiau jie patys

¹¹ Bosaitė, A., Butov, S. Juridiniai asmenys kaip civilinės teisės subjektai (VII skyrius). Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 226.

¹² Jakuntavičiūtė, G. *Supra* note 9, p. 80.

¹³ Petroševičienė, O. Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 276.

prisiima dalį rizikos sudarydami sandorius su ribotos atsakomybės bendrove, todėl jų galimybės reikalauti žalos atlyginimo ne iš bendrovės, o iš juridinio asmens dalyvių ir valdymo organų yra ribotos. Taigi steigti ribotos atsakomybės juridinį asmenį daugeliu atžvilgiu yra naudingiau, nes asmuo, nesėkmės atveju, nerizikuoja netekti asmeninio turto.

1.2. Juridinių asmenų valdymo modeliai

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme yra įtvirtinta, kad bendrovė gali pasirinkti valdymo modelį: vienasmenį arba kolegialų, t.y. bendrovė gali turėti tiksliai bendrovės vadovą arba bendrovės vadovą ir kolegialų valdymo organą - valdybą ir/arba stebėtojų tarybą. Nagrinėjant bendrovės valdymo organų atsakomybę, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kokie bendrovių valdymo modeliai egzistuoja. Kiekviena valstybė pasirenka sau priimtinausią ir jos ekonomikos sąlygas bei politinius veiksnius atitinkantį modelį. Jie susiformavo esant skirtingoms socialinėms ir ekonominėms sąlygoms, todėl kiekvienas modelis turi savo pranašumų ir trūkumų. Juridinių asmenų valdymo organų teisinės atsakomybės skirtumai pirmiausia atsiranda dėl skirtingų valdymo sistemų, jos turi įtakos vadovų pareigų ir atsakomybės santykiui. Taigi Europos Sąjungos šalyse ir kitose pasaulio valstybėse galima išskirti kelis toliau aprašytus bendrovių valdymo modelius.

Vieno lygio sistema (vienpakopė) susiformavo anglo-saksiškoje aplinkoje. Ji išsiskiria tuo, kad bendrovėje yra sudaromas tik vienas kolegialus organas - direktorių taryba arba kitaip vadinama - valdyba (angl. *board of directors*). Vienpakopėse bendrovėse vadovas, kaip vienasmenis bendrovės valdymo organas, dažniausiai neegzistuoja. Taip pat ir stebėtojų taryba, kaip atskiras kolegialus valdymo organas, yra nesudaroma. Vietoj jos į valdybą yra skiriami nevykdantieji direktoriai, kurie atlieka priežiūros funkciją. Taigi valdyba, į kurią yra skiriami vykdantieji ir nevykdantieji vadovai, atlieka dvigubą - valdymo ir priežiūros funkcijas.¹⁴ Dėl to galima teigti, kad tokioje sistemoje priežiūros organas yra priskiriamas prie valdymo organų. Nevykdantieji direktoriai atlieka stebėtojų, kontrolės priežiūros funkcijas, o vykdantieji valdo bendrovę, prižiūri kasdieninę jos veiklą ir užtikrina bendrųjų bendrovės funkcijų tinkamą įgyvendinimą. Valdybai yra suteiktos universalios galios t.y. ir valdymo ir kontrolės, todėl visi vadovai turi tas pačias fiduciarines pareigas juridinio asmens atžvilgiu. Jie gali veikti bendrovės vardu savo nuožiūra, nes turi plačias teises, kurias riboja tik akcininkų teisės bei pačių valdybos narių fiduciarinės pareigos. Akcininkai skiria bendrovės valdybos narius balsuodami visuotiniame akcininkų susirinkime, taigi valdybos nariai yra priklausomi nuo akcininkų. Tiesa,

¹⁴ Greičius, R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 99.

pastarieji retai sprendžia vidinius valdybos reikalus, tačiau jie turi teisę nušalinti direktorių, jeigu jis nerūpestingai vykdo pareigas arba pažeidžia įstatymus. Tokia juridinio asmens struktūra yra labiausiai paplitusi pasaulyje, ji egzistuoja Jungtinėje Karalystėje, Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), Danijoje, Belgijoje, Ispanijoje. Reikia paminėti, jog Jungtinėje Karalystėje yra rekomenduojama, kad bent pusę valdybos sudarytų nepriklausomi nevykdantieji vadovai, kad būtų užtikrintas bendrovės veiklos teisėtumas. Taigi yra pabrėžiamas valdymo ir kontrolės funkcijų atskyrimas.¹⁵

Dviejų lygių sistema (dvipakopė) susiformavo germaniškoje aplinkoje. Tokioje bendrovėje yra sudaromi du skirtingi organai: kolegialus valdymo organas - valdyba ir stebėtojų taryba. Valdyba nepriklausomai valdo įmonę, rūpinasi jos kasdieninių reikalų tvarkymu, o stebėtojų taryba atlieka priežiūros funkciją. Valdybos nariai yra skirstomi į vykdančiuosius ir į nevykdančiuosius vadovus, tačiau šis skirstymas neturi labai didelės reikšmės, nes dažniausiai būna paskiriamas vienas vykdančysis vadovas, kuris yra atsakingas už bendrovės veiklos organizavimą. Stebėtojų taryba yra renkama visuotinio akcininkų susirinkimo, ji nedalyvauja bendrovės kasdiniame ir strateginiame valdyme, nes jai yra suteiktos bendrovės ir valdybos priežiūros funkcijos. Vokietijoje priežiūros organas renka, prižiūri ir šalina valdybos narius¹⁶, teikia akcininkams ataskaitas. Taip pat jie prižiūri, ar valdybos narių atliekami veiksmai neprieštarauja įstatymams ir bendrovės įstatams. Nors stebėtojų taryba ir negali vadovauti bendrovei, tačiau, jei valdybos narių veiksmai ima prieštarauti įstatymams, stebėtojų taryba gali perimti tam tikras valdybos funkcijas. Tokiu būdu yra labiau užtikrinamos trečiųjų asmenų teisės. Stebėtojų tarybos priežiūros ir kontrolės funkcijų kiti juridinio asmens dalyviai perimti negali. Tokia sistema galioja Vokietijoje, Austrijoje, Lenkijoje. Ši sistema yra itin palanki juridinio asmens akcininkams, kadangi stebėtojų taryba gali prižiūrėti ar valdyba veikia akcininkų interesais. Esminis angliškosios sistemos skirtumas nuo vokiškosios yra tas, kad Jungtinėje Karalystėje valdyba, kurią sudaro vykdanantieji ir nevykdantieji vadovai, vienodai atsako pagal įstatymą, kai tuo tarpu Vokietijoje valdybos ir stebėtojų tarybos civilinė atsakomybė skiriasi, nes jų teisės ir pareigos yra atskirtos.

Mišri sistema - kai yra derinami abu modeliai, t.y. yra sudaroma galimybė pasirinkti vienpakopę arba dvipakopę bendrovės valdymo sistemą. Ši sistema yra taikoma Prancūzijoje, Lietuvoje, Italijoje. Prancūzija dvipakopį modelį perėmė iš Vokietijos, tačiau daugumoje bendrovių dažniausiai vyrauja vienpakopė valdymo struktūra. Prancūzijos bendrovės, taikančios vienpakopę sistemą, yra valdomos valdybos, kuriai vadovauja valdybos pirmininkas arba generalinis direktorius (CEO), kuris gali ir nebūti valdybos nariu. Įdomu, jog vienpakopėje

¹⁵ Greičius, R. *Supra* note 14, p. 99.

¹⁶ Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 83 straipsnio 1 dalis: <http://www.nortonrosefulbright.com/files/german-stock-corporation-act-2010-english-translation-pdf-59656.pdf>; prisijungimo laikas: 2014-09-19.

sistemoje visi vadovai yra vykduojantieji. Prancūzijos dvipakopę sistemą sudaro valdyba ir stebėtojų taryba. Valdyba rūpinasi tiek strateginiais, tiek kasdieniniais bendrovės reikalais ir negali perduoti savo funkcijų stebėtojų tarybai. Pastaroji nėra priskiriama prie valdymo organų, ji veikia tik kaip priežiūros organas, tačiau jai suteikti gana platūs įgaliojimai. Ji renka valdybos pirmininką, renka ir atleidžia valdybos narius, prižiūri valdybos veiklą. Tuo tarpu stebėtojų tarybą renka akcininkų susirinkimas ir darbuotojų atstovai.

Pasaulio valstybės taiko skirtingas juridinio asmens valdymo sistemas, tačiau beveik visose sistemose yra pripažįstama, jog valdybos vaidmuo yra svarbiausias. Ji kuria ir įgyvendina bendrovės strategiją, valdo bendrovę. Tiek angliško, tiek vokiško tipo bendrovėse vadovas dažniausiai nėra laikomas atskiru valdymo organu. Jis yra laikomas valdybos nariu, su kuriuo sudaryta vadovavimo paslaugų sutartis ar panašaus pobūdžio sutartis dėl bendrovės vadovo pareigų ėjimo¹⁷. Lietuvoje, nesudarius valdybos, bendrovės vadovas sprendžia valdybos kompetencijai priskirtus klausimus. Tai sąlygoja, kad valdybos vaidmuo yra sumenkinamas, nes ji realiai negali atlikti visų valdybai priskirtų funkcijų, nes didžiausią kontrolę bendrovėje turi vadovas. Tuo tarpu užsienio šalyse bendrovės vadovas įeina į valdybos sudėtį ir valdo bendrovę su kitais vadovais. Sunku vienareikšmiškai nuspręsti spręsti, kuri sistema yra geriausia, tačiau galima teigti, kad Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (toliau taip pat vadinama - ABĮ) kol kas neįteisina galimybės paskirti du ar daugiau lygiateisių vadovų, galinčių vienasmeniškai ar kolegialiai atstovauti bendrovę. Tokiu būdu bendrovės direktorius dažniausiai sprendžia visus svarbiausius reikalus susijusius su bendrovės valdymu. Toks administracijos vadovo teisinis statusas sudaro galimybes nesąžiningam direktoriui piktnaudžiauti savo teisėmis, o dėl to gali nukentėti akcininkų ir trečiųjų šalių interesai bei turtinės teisės.

Lietuvoje juridinio asmens valdyme didžiausią įtaką (neskaitant visuotinio akcininkų susirinkimo) turi vadovas, kuris sprendžia svarbiausius klausimus, susijusius tiek su strateginiu, tiek su kasdieniu bendrovės valdymu. Lietuvos bendrovių valdymo modelis yra laikomas mišriu, nes bendrovė gali turėti tiek valdybą, tiek stebėtojų tarybą, kurių funkcijos yra visiškai atskirtos, ir vien tik valdybą, kuri turi galimybę perimti stebėtojų tarybos funkcijas, t.y. priežiūros funkcijas.

1.3. Juridinio asmens valdymo organai Lietuvoje

CK 2.82 straipsnio 2 dalyje yra numatyta, jog kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra.

¹⁷ Jakuntavičiūtė, G. *Supra* note 9. p. 44.

Ši įstatymo nuostata reiškia tai, jog bendrovėje privalo būti sudaryti ir veikti du organai: visuotinis akcininkų susirinkimas ir vienasmenis valdymo organas – bendrovės vadovas. Tai yra imperatyviosios įstatymų normos, nes, nesant nurodytų organų, juridiniai asmenys negalėtų įgyti civilinių teisių, prisiimti civilinių pareigų ir jų įgyvendinti (CK 2.81 straipsnio 1 dalis). Kiekvienas juridinis asmuo savo steigimo dokumentuose nusistato, kokie valdymo organai bus įsteigti. Jie yra sudaromi atsižvelgiant į juridinių asmenų veiklą reglamentuojančius įstatymus ir juose nustatytas imperatyviasias normas.

Pagrindinis bendrovės valdymo organas yra bendrovės vadovas, nes jis, jeigu nesudaroma valdyba, atlieka valdybos kompetencijai priskirtas funkcijas, vienvaldiškai veikia bendrovės vardu santykiuose su kitais asmenimis (ABĮ 19 straipsnio 4, 6 dalys)¹⁸.

2014 m. birželio 17 d. įsigaliojo pakeistos ABĮ nuostatos. Šiuo metu minėto įstatymo 19 straipsnio 2 dalis yra formuluojama taip: „Bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba”¹⁹. Nuo 2015 m. liepos 1 d. visos akcinės bendrovės privalės sudaryti bent vieną kolegialų organą, t.y. valdybą arba stebėtojų tarybą. 2014 m. birželio 17 d. įsigaliojus naujoms įstatymo nuostatomis, bendrovės valdybai yra leidžiama atlikti priežiūros funkcijas, jei joje nesudaroma stebėtojų taryba ir jei tai yra nustatyta bendrovės įstatuose. Tokiu atveju, bendrovės vadovas negali būti ir valdybos narys, taip pat daugiau kaip pusė valdybos narių negali būti susiję darbo santykiais su bendrove. Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte teigiama, jog toks sprendimas buvo priimtas dėl to, jog daugelyje bendrovių, kuriose priežiūrą ir valdymą vykdo tas pats kolegialus valdymo organas - valdyba, priežiūra yra efektyvesnė. Darbo autorės nuomone, šis pakeitimas teigiamai atsilieps bendrovių valdymo procesui, nes akcinėse bendrovėse, kuriose nėra sudaroma nei valdyba, nei stebėtojų taryba, yra didesnė piktnaudžiavimo, asmeninių interesų prieštaravimo bendrovės interesams tikimybė. Taigi svarbiausia yra siekti, kad bendrovės valdymo sistema užtikrintų tinkamą strateginį vadovavimą bendrovei, efektyvią bendrovės valdymo organų priežiūrą ir funkcijų pasiskirstymą tarp bendrovės organų²⁰.

Šiuo metu yra laikomasi nuomonės, kad visuotinis dalyvių susirinkimas nėra priskiriamas valdymo organų kategorijai, tačiau kai kurie Lietuvos mokslininkai, pvz. S. Kavalnė, R. Norkus, teigia, kad visuotinis dalyvių susirinkimas yra valdymo organas²¹. Jis yra **laikomas aukščiausiu juridinio asmens organu**²², priimančiu sprendimus dėl valdymo organų

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 26 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-238/2007.

¹⁹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.

²⁰ NASDAQ OMX Vilnius. Listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas, 2010, p. 7. [http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20\(galioja%20nuo%202010-01-01\).pdf](http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf). Prisijungimo laikas: 2014 m. rugsėjo 5 d.

²¹ Kavalnė, S., Norkus, R. Bankroto teisė. Antroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2011, p. 119.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 9 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-329/2009.

sudarymo, steigimo dokumentų keitimo, juridinio asmens pasibaigimo ir kitais klausimais, kurie nėra susiję su viso ar esminės juridinio asmens dalies turto pasikeitimu. Įdomu tai, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš savo naujausių bylų vėl pasisakė, jog visuotinis akcininkų susirinkimas nėra valdymo organas, nes jis ne tik neatlieka tokiam organui būdingų kasdieninės veiklos organizavimo funkcijų, bet taip pat jam yra draudžiama perimti valdymo funkcijas²³. Darbo autorės nuomone, akcininkų susirinkimas negali būti priskiriamas prie valdymo organų, nes, nepaisant to, kad jis atlieka tam tikras valdymo funkcijas, jos savo turiniu skiriasi nuo valdymo organų valdymo funkcijų. Akcininkai sprendžia klausimus, susijusius su ilgalaikė bendrovės perspektyva, o ne kasdieninius bendrovės valdymo reikalus (pvz. neatlieka kontrolės ir priežiūros funkcijų).

Apibendrinant galima teigti, jog 2015 m. liepos 1 d. įsigaliosianti imperatyvi norma, kad akcinėse bendrovėse privalomai turi būti sudaroma arba valdyba, arba stebėtojų taryba, bendrovių valdymą padarys skaidresniu. Lietuva iki šiol buvo vienintelė Europos Sąjungos valstybė, kuri netaikė tokio reikalavimo akcinėms bendrovėms. Šis pakeitimas padės nustatyti balansą tarp vykdomosios valdžios ir akcininkų interesų atstovavimo bendrovėje.

1.4. Juridinio asmens valdymo organų pareigos ir jų apimtis kreditoriams

CK 2.87 straipsnis nurodo, kokias pareigas turi juridinio asmens organai. Šios pareigos yra vadinamos fiduciarinėmis pareigomis. Reikia paminėti, jog tai nėra baigtinis pareigų sąrašas. Svarbu aptarti kokias konkrečias pareigas juridiniam asmeniui turi valdymo organai, nes šių pareigų nevykdymas gali sukelti neigiamus padarinius ne tik pačiai bendrovei, bet ir jos kreditoriams. Juridinio asmens valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas juridiniam asmeniui, t.y. juos sieja fiduciariniai santykiai²⁴. Šios pareigos numato aukštesnius pareigų standartus bendrovės valdymo organams. Fiduciarinės pareigos apibūdina, kaip bendrovės valdymo organai turi elgtis vykdydami savo funkcijas. Šios pareigos yra glaudžiai susijusios su civilinės teisės principais ir tarpusavyje turi veikti harmoningai. Lietuvos įstatymuose sąvoka „fiduciarinės pareigos“ nėra naudojama, tačiau pačios pareigos yra konkrečiai įvardijamos įstatymuose. Pavyzdžiui, CK 2.87 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinamos konfidencialumo ir lojalumo pareigos. Šių pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas lemia valdymo organo nario atsakomybę pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį.

Bendrosios juridinio asmens valdymo organų pareigos yra pamatinės ir turi būti vykdomas nuolat, veikiant bendrovės interesais. Šios pareigos reikalauja itin aukštų elgesio

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-389/2014.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-244/2009.

standartų. Svarbiausia bendroji pareiga yra **pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai** (tai yra generalinio delikto principas). CK 6.246 straipsnio 1 dalis nustato, jog civilinė atsakomybė atsiranda pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžia, jog šios CK normos įpareigoja asmenis elgtis taip, kad savo veiksmais ar neveikimu nepažeistų kitų žmonių teisių, teisėtų interesų ir nepadarytų jiems žalos²⁵. Ši pareiga galioja visais atvejais, net ir tada, kai šalių nesieja sutartiniai santykiai. Tokiu atveju žala, atsiradusi iš atidumo ir rūpestingumo pareigos pažeidimo, bus kildinama iš delikto. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teigimu, civiliniai santykiai yra reguliuojami šių principų pagrindu, be to jie pasireiškia tuo, kad asmenys yra įpareigoti elgtis rūpestingai, atidžiai ir apdairiai tam, jog apsaugotų savo interesus ir nepakenktų kitiems. Lietuvos teismų praktikoje ši pareiga yra nuolat pabrėžiama (*LAT 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-283/2014; LAT 2014 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293/2014; Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1374/2014*). Šias pareigas pažeidę asmenys prisiima galimus neigiamus padarinius, kurie priklausomai nuo pažeidimo pobūdžio gali būti turiniai praradimai, pareiga atlyginti kitų patirtus nuostolius ir kt.²⁶.

Prancūzijoje teismai rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) pažeidimą linkę pripažinti dažniausiai tik tuomet, kai bendrovė kreipiasi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo²⁷. Tokiu atveju, bendrovės direktoriui tenka pareiga įrodinėti, kad jis nepažeidė rūpestingumo pareigos.

Vokietijos Akcinių bendrovių įstatyme yra įtvirtinta taisyklė, kad bendrovės vadovas privalo veikti atsargiai ir rūpestingai (angl. *to act with the diligence of a prudent business man*). Galima daryti išvadą, kad pirmiausiai yra įtvirtinama ne ką bendrovės vadovas turi ar turėjo daryti, tačiau kaip jis turi elgtis. Taigi bendrosios taisyklės pirmiausia atkreipia dėmesį ne į pareigų apimtį, o į atidaus ir rūpestingo žmogaus standartą. Galima daryti išvadą, jog Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, yra taikomas vidutiniškai atidaus ir rūpestingo vadovo standartas ir, esant pažeidimui, turi būti aiškinamasi, kaip toks žmogus būtų pasielgęs tam tikroje situacijoje. Vokietijos įstatymai įtvirtina, jog bendrovės vadovui yra nustatytas daug didesnis rūpestingumo lygis nei būtų nustatytas eiliniam asmeniui, kadangi jis prisiima daugiau pareigų bendrovės atžvilgiu. Rūpestingumo pareigos sąvoka Vokietijoje yra labai išplėsta, ji suprantama keliais aspektais: verslo planavimas ir kontrolė, organizacinės pareigos, finansinė atsakomybė ir finansų planavimas, informacijos užtikrinimas t.y. teikti reikiamą informaciją bendrovės

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio mėn. 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Bylos Nr. 43/2011.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 10 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-137/2014.

²⁷ Fleckner, M. A., Hopt, J. K. Comparative corporate governance. A functional and international analysis. Cambridge university press, 2013, p. 462.

akcininkams ir tretiesiems asmenims.²⁸ Šiuo metu yra išskiriama dar viena vadovo pareiga - elgesio standartas (angl. *standart of conduct*), kuris reiškia, kaip asmuo turi elgtis atlikdamas tam tikras savo funkcijas. Ši taisyklė nustato, ką vadovas turi daryti arba ko turi nedaryti. Pabrėžtina, kad bendrovės vadovas gali elgtis savo nuožiūra tol, kol jis nepažeidžia lojalumo pareigos.

Anglijoje fiduciarinės pareigos taip pat yra atskirtos nuo pareigos veikti rūpestingai ir atidžiai, kadangi ši pareiga yra laikoma bendrąja pareiga. Nagrinėjant užsienio šalių bylas, galima daryti išvadą, jog rūpestingumo ir atidumo pareiga negali būti priskirta prie fiduciarinių pareigų, nes skiriasi šių pareigų teisinės pasekmės. Anglijos teismas byloje *Bristol & West Building Society v Mothew* pasisakė, jog bendrovės vadovo pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai neturi nieko bendro su jo, kaip vadovo, pareigomis. Teigiama, jog tai nėra pareiga kylanti iš pasitikėjimo santykių, taigi tai nėra fiduciarinė pareiga.²⁹ Šiame darbe rūpestingumo ir atidumo pareigą nuo fiduciarinių pareigų darbo autorė taip pat išskiria.

Taigi Lietuvos ir užsienio šalių doktrinoje bei teismų praktikoje dažniausiai yra išskiriamos šios fiduciarinės pareigos:

Pareiga elgtis sąžiningai ir protingai. Ši pareiga yra įtvirtinta CK 1.5 straipsnio 1 dalyje „pareiga elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai“ ir CK 2.87 straipsnio 1 dalyje. Civiliniame kodekse nėra atskleistas šių pareigų turinys, tačiau šiuos principus galima aiškinti remiantis doktrina ir teismų praktika. Protingumo pareiga turi būti suvokiama kaip privataus juridinio asmens valdymo organo nario pareiga elgtis taip, kaip elgtųsi protingas asmuo, turintis reikiamų įgūdžių ir patirties atlikdamas analogiškas funkcijas. Norint nuspręsti ar juridinio asmens vadovas nepažeidė pareigos veikti protingai, reikia atsakyti į klausimus, kaip būtų pasielgęs atidus ir protingas tokias pačias funkcijas atliekantis patyręs juridinio asmens vadovas, ir antra, kaip tokioje situacijoje būtų pasielgęs bet kuris kitas protingas žmogus, turintis juridinio asmens vadovo nario įgūdžių ir patirties³⁰. Vertinant protingumo, pareigą reikėtų atsižvelgti į objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Objektyvieji kriterijai apibūdina bendrovės vadovo veiksmus tam tikroje situacijoje, kuri reikalauja elgtis protingai ir atsakingai, o subjektyvumo kriterijų apibūdina vadovo asmeninės savybės (išsilavinimas, amžius ir kt.). Lietuvoje nėra griežtai nustatyta, kokį standartą turi atitikti valdymo organo nario įgūdžiai, patirtis ir žinios. Jungtinėje Karalystėje šis klausimas yra teisiškai sureguliuotas, egzistuoja bendra norma, kad

²⁸ Beuerle, C. G., Paech, P., Schuster, E. P. Directors duties and liability in the EU. Country report. Germany: Department of Law. The London Scholl of Economics and Political science, 2013, p. 336.

²⁹ Bristol & West Building Society v Mothew

http://en.wikipedia.org/wiki/Bristol_and_West_Building_Society_v_Mothew; Prisiųjungimo laikas: 2014 m. rugsėjo 12 d.

³⁰ Greičius, R. *Supra* note 14, p. 148.

asmuo turi atitikti minimalius reikalavimus, t.y. iš jo negalima reikalauti itin aušto lygio žinių ar įgūdžių tam tikroje srityje (angl. *objective minimum standart*).³¹

Sąžiningumo pareiga (lot. *bona fide*) yra labiau vertinamasis žmogaus elgesio matas. Jungtinės Karalystės apeliacinis teismas vienoje byloje konstatavo, jog bendrovės vadovas sąžiningumo pareigą turi vertinti pats. Jis privalo skatinti bendrovės veiklą, atstovauti bendrovės interesams taip, kaip jis sąžiningai ir savo vidiniu įsitikinimu mano esant geriausia. Taip pat, vadovaujantis šiuo principu, bendrovės vadovas privalo atskleisti padarytą nusižengimą.³² Nesąžiningumas gali pasireikšti ir tyčiniu kreditorių sukloidinimu. Pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas nagrinėjo bylą, kurioje bendrovės vadovas, žinodamas apie sunkią finansinę bendrovės padėtį vis tiek sudarė paskolos sutartis, žadėdamas dideles palūkanas. Vadovo veiksmai buvo pripažinti neteisėtais, nes jis elgėsi nesąžiningai kreditoriaus atžvilgiu. Jo veiksmai sukloidino kreditorių dėl tikrosios bendrovės padėties, nes sudarė nuostolingą paskolos sutartį bendrovei dirbant nuostolingai ir iš anksto žinant, kad ji negalės su kreditoriumi atsiskaityti³³. Taigi, atsakant į klausimą ar juridinio asmens valdymo organas veikė sąžiningai ir protingai, reikia nustatyti, kaip elgtųsi apdairus asmuo tokiomis pačiomis aplinkybėmis ir ar jis elgiasi *bona fide* juridinio asmens atžvilgiu.

Lojalumo pareiga. Civiliniame kodekse yra įtvirtinta, jog juridinio asmens valdymo organai turi lojalumo pareigą juridiniam asmeniui (CK 2.87 str. 2 d.). Tai yra viena iš svarbiausių pareigų, kuri skirta apsaugoti bendrovės interesus. Juridinio asmens valdymo organai turi veikti pagal steigimo dokumentus, kitus juridinio asmens organų sprendimus, rūpintis juridinio asmens gerove ir siekti įgyvendinti jos tikslus. Lojalumo pareiga priklauso nuo daugelio kitų konkrečių įsipareigojimų, tokių kaip: pareiga vykdyti prisiimtus įgaliojimus, pareiga neužsiimti tokia pat kaip bendrovės komercine veikla.

Europos Sąjungos valstybėse ši pareiga yra suprantama kaip konfliktas tarp bendrovės vadovo ir bendrovės interesų.³⁴ Vokietijoje lojalumo pareiga (vok. *Treuepflicht*) nėra įstatymiškai įtvirtinta, tačiau šią pareigą byloje plėtoja teismai. Ji yra apibūdinama kaip pareiga saugoti bendrovės interesus. Bendrovės vadovui yra draudžiama piktnaudžiauti savo teisėmis, taip pat jis negali atstovauti bendrovę savo vardu. Bet koks asmeninių ir bendrovės interesų painiojimas yra laikomas lojalumo pareigos pažeidimu. Jeigu bendrovės vadovas sudarys sandorius, siekdamas gauti naudos sau ar kitiems suinteresuotiems asmenims, jis pažeis lojalumo pareigą bendrovei. Paminėtina, jog gauta nauda, kurią bendrovės vadovas gavo atlikdamas

³¹ Hannigan, B. *Company law*. Second edition. Oxford university press, 2009, p. 227.

³² Item Software (UK) Ltd v Fassihi. <http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2004/1244.html>; Prisijungimo laikas: 2014-09-18.

³³ Šiaulių apygardos teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis c.b. Nr. 2A-264-267/2008.

³⁴ Beuerle, C.G., Paech, P., Scuster, E. P. *Supra* note 28, p. 13.

neteisėtus veiksmus ar sudarydamas neteisėtus susitarimus, privalo būti grąžinta bendrovei, nes nauda buvo gauta bendrovės sąskaita.³⁵ Prancūzijoje ši pareiga nėra įtvirtinta įstatymuose, tačiau ji yra nustatoma teismų praktikoje. Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas šią pareigą kildina iš pareigos elgtis rūpestingai ir teisingai.

Konfidencialumo pareiga. Bendrovės komercinės paslaptys yra laikomos nematerialiu bendrovės turtu. Konfidencialios informacijos atskleidimas gali padaryti žalos kreditoriams ir jų teisėtiems interesams. Bendrovės valdymo organų nariai yra asmenys, kurie privalo užtikrinti komercinių paslapčių saugumą t.y. imtis realių veiksmų, kad komercinės paslaptys nebūtų atskleistos ir neteisėtai panaudotos. Konfidencialumo pareigą reikėtų suprasti plačiau, t.y. vadovas turi laikytis konfidencialumo dėl bet kokios informacijos, kurios atskleidimas galėtų pakenkti bendrovei ir suteikti pranašumo tretiesiems asmenims.³⁶ Juridinio asmens valdymo organai yra įpareigoti ne tik patys neatskleisti bendrovės paslapčių, bet ir saugoti, kad jų neatskleistų kas nors kitas. Vokietijoje konfidencialumo pareiga yra priskiriama prie lojalumo pareigos. Valdybos nariams net ir palikus bendrovę t.y. atsistatydinus, esant atleistam, ši pareiga nesibaigia, nes konfidencialumo pareiga yra neterminuota. Lietuvoje konfidencialumo pareiga nėra taip plačiai taikoma kaip Vokietijoje, tačiau dažnai su bendrovės vadovais, valdybos nariais arba akcininkais yra sudaromos konfidencialumo sutartys, kurios gali įpareigoti šiuos asmenis neatskleisti tam tikros informacijos net ir tada kai asmuo nebevadovauja bendrovei ar nebedalyvauja jos veikloje.

Pareiga vengti situacijos, kai vadovo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti bendrovės interesams. Ši pareiga glaudžiai siejasi su kita pareiga - nenaudoti bendrovės informacijos ir turto asmeniniams poreikiams. Valdymo organo narys negali naudotis turima informacija apie juridinį asmenį siekdamas asmeninės naudos sau arba savo šeimos nariams. Informacija, susijusi su bendrove, ir jos turtas privalo būti naudojamas pagal paskirtį, siekiant sėkmingos bendrovės veiklos. CK 2.87 straipsnio 4 dalis nustato, jog „juridinio asmens valdymo organo narys negali painioti juridinio asmens turto su savo turtu arba naudoti jį ar informaciją, kurią jis gauna būdamas juridinio asmens organo nariu, asmeninei naudai ar naudai trečiajam asmeniui gauti be juridinio asmens dalyvių sutikimo“. Tokia situacija dažniausiai susiklosto kai bendrovės vadovas yra ir tos bendrovės akcininkas; bendrovės vadovo turtas yra painiojamas su asmeniniu turtu, siekiant pasipelnyti; bendrovės vadovas vadovauja keliems juridiniams asmenims. Praktikoje galime rasti pavyzdžių, kai vienos įmonės vadovas pereina dirbti (ar įkuria) į kitą įmonę, tačiau vis tiek palaiko verslo santykius su buvusią įmone. Tokioje situacijoje būtų galima išžvelgti interesų konfliktą, tačiau Jungtinės Karalystės teismas byloje *In*

³⁵ Loos, A. *Supra* note 1, p. 286.

³⁶ Gedeikis, M. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė (2) . Juristas Nr. 2, 2010 vasaris, p. 29.

Plus Group Ltd v Pyke konstatavo, jog buvusiems įmonės vadovams nėra draudžiama užmegzti verslo santykius su įmone, kurios direktoriumi jis buvo anksčiau. Net jeigu įmonės užsiima panašia ar tokia pat veikla, įmonės direktorius nepažeis savo fiduciarinių pareigų, jeigu jis elgsis teisėtai.³⁷ Taigi kai kuriose valstybėse galimas interesų konfliktas yra suprantamas siauriau.

Pareiga veikti bendrovės interesais. Ši pareiga yra įtvirtinta teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Ji reiškia, jog bendrovės vadovas privalo elgtis taip, kad nepakenktų bendrovei ir turi rūpintis jos tinkama veikla. Prancūzijoje ši pareiga yra apibūdinama kaip viena svarbiausių bendrovės vadovo pareigų.³⁸ Prancūzų mokslininkai M. Cozian, A. Viandier ir F. Deboissy teigia³⁹, kad pareiga veikti bendrovės interesais yra kaip kompasas, kuris parodo elgesio kryptį (angl. *a compass that indicates the steps to be followed*). Ši pareiga yra svarbi tuo, jog padeda nustatyti bendrovės vadovo netinkamus veiksmus. Paminėtina, jog sutartiniu požiūriu bendrovės interesai yra laikomi lygiaverčiais akcininkų interesams. Prancūzijoje pareiga „veikti bendrovės interesais“ yra suprantama labai plačiai, į ją įeina ir šios pareigos: asmeniniai interesai negali neprieštarauti bendrovės interesams, pareiga neatskleisti konfidencialios informacijos.

Pareiga informuoti apie sandorius su bendrove. Civiliniame kodekse nėra įtvirtinta, jog juridinio asmens valdymo narys negali sudaryti sandorių su bendrove, kurios valdymo narys jis yra. Tačiau jis privalo elgtis sąžiningai ir apie sudarytą sandorį pranešti kitiems valdymo organo nariams ir dalyviams, atskleisdamas sandorio vertę ir sąlygas. Užsienyje ši pareiga taip pat yra deklaruojama. Jungtinės Karalystės teismas byloje *Neptune Ltd V Fitzgerald* pasisakė, jog bendrovės vadovas, norintis sudaryti sandorį su bendrove, kurios vadovas jis yra, privalo sušaukti valdybos susirinkimą ir oficialiai pranešti apie savo ketinimus⁴⁰. Taigi pats sandorio sudarymas su bendrove nėra neteisėtas, tačiau, jeigu valdymo organo narys neinformuos apie tokio sandorio sudarymą, jo veiksmai bus laikomi neteisėtais.

Pareiga elgtis teisėtai. Tai teisės normomis ir principais grindžiama teisinių santykių subjektų (šiuo atveju bendrovės valdymo organų) vykdoma teisių įgyvendinimo veikla, kuri pasireiškia naudojimusi savo subjektinėmis teisėmis, teisinių pareigų tinkamu vykdymu ir teisinių draudimų laikymusi. Ši pareiga yra ypač akcentuojama Vokietijos teisėje (angl. *duty of legality*).⁴¹ Ji reiškia, jog bendrovės vadovas, vykdydamas savo pareigas, privalo vadovautis įstatymais ir nepažeisti jų.

³⁷ Byla In *Plus Group Ltd v Pyke*, 2002. Sealy, L. and Worthington, S. *Cases and materials in company law*. Oxford University press, 2008, p. 322.

³⁸ Beuerle, C. G., Paech, P., Schuster, E. P. *Director's duties and liability in the EU, country report: France*. Department of Law, The London School of Economics and Political science, 2013, p. 298.

³⁹ Andenas, M., Wooldridge, F. *European comparative company law*. Cambridge University press, 2009.

⁴⁰ *Neptune Ltd V Fitzgerald*, 1996. <http://www.legavox.fr/blog/corentin-kerhuel/recodification-directors-duties-company-2006-109.htm#.VLbETyusURA>; Prisijungimo laikas: 2014 m. rugsėjo 19 d.

⁴¹ Beuerle, C.G., Paech P., Schuster, E. P. *Supra* note 38, p. 335.

Apibendrinant galima teigti, jog visos išvardintos pareigos negali prieštarauti viena kitai. Vokietijos teisinėje sistemoje yra laikomasi nuostatos, kad visos pareigos turi būti taikomos bendrai ir derinamos tarpusavyje. Išimtis galioja tik tuomet, kai vien pareiga yra *lex specialis* kitos pareigos atžvilgiu.⁴² Užsienio literatūroje yra įvardijamos ir kitos pareigos, pvz. pareiga veikti pagal savo įgaliojimus, pareiga priimti nepriklausomus sprendimus, skatinti sėkmingą bendrovės veiklą, nepriimti naudos iš trečiųjų asmenų. Tačiau pačios svarbiausios pareigos tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse yra šios: lojalumo, sąžiningumo ir protingumo. Šios pareigos yra fiduciarinės ir jomis turi būti besąlygiškai vadovaujama einant bendrovės valdymo organo nario pareigas. Šių pareigų nevykdymas gali sąlygoti civilinės atsakomybės kreditoriams atsiradimą.

1.5. Juridinio asmens kreditoriai

Terminologijoje kreditorius (lot. *creditor*) yra apibrėžiamas kaip prievolės šalis, turinti teisę reikalauti iš kitos šalies atlikti jos naudai tam tikrą veiksmą arba nuo tam tikro veiksmo susilaikyti⁴³. Teorijoje kreditoriai yra skirstomi į kreditorius pagal sutartį ir kreditorius atsirandančius iš delikto. Kreditorius pagal sutartį yra toks asmuo, kuris sudaro sutartį su bendrove dėl tam tikrų paslaugų, darbų atlikimo ar prekių pirkimo/pardavimo. Žala jam gali atsirasti tuomet, kai yra pažeidžiamos arba nevykdomos sutarties sąlygos. Kreditoriai, kuriems žala atsiranda iš delikto, yra nesusiję sutartiniais santykiais su bendrove, jiems žala gali kilti dėl bendrovės dalyvių ar valdymo organų neteisėtų veiksmų, nerūpestingumo, pareigų pažeidimo ir kitais atvejais.⁴⁴ Kreditoriai pagal sutartį turi didesnes galimybes apginti savo teises nei kreditoriai, atsirandantys iš delikto, arba darbuotojai. Tačiau egzistuoja keletas įstatymuose įtvirtintų bendrų normų, kuriomis remdamiesi kreditoriai gali apsaugoti savo teises (darbo autorė paminės pačias svarbiausias).

1.5.1. Juridinio asmens kreditorių teisės ir jų apsaugos priemonės

Esant bendrovei mokiai, kreditoriai turi tik įstatymuose įtvirtintas bendrąsias teises. Kai bendrovė tampa nemoki ir jai yra iškeliamas bankroto byla arba ji yra restruktūrizuojama, bendrovės kreditoriams atsiranda daugiau teisių. Jie gali dalyvauti bankroto bylos,

⁴² *Ibid*, p. 331.

⁴³ <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Kreditorius&wid=10785>

⁴⁴ Ambrasienė, D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: LTU, 2004.

restruktūrizavimo procese: prašyti susipažinti su įmonės dokumentais, teikti ieškinį dėl bankroto bylos iškėlimo, skirti bankroto administratorių⁴⁵ ir t.t.

Kai bendrovė yra moki, viena iš teisių apsaugos priemonių yra - **minimalaus kapitalo reikalavimas**. Kuo didesnis įstatinis kapitalas, tuo didesnę nuostolį gali prisiimti bendrovė. Jeigu bendrovės kapitalas dėl patirtų nuostolių tapo mažesnis nei pusė įstatinio kapitalo - bendrovės akcininkai privalo atstatyti nuosavo kapitalo dydį savo įnašais, sumažinti įstatinį kapitalą, jį pertvarkyti arba likviduoti bendrovę. Tokiu būdu yra užtikrinama, kad žalos atveju kreditoriams nuostoliai bus atlyginami iš įstatinio kapitalo lėšų. Tačiau ne visais atvejais galima užtikrinti kreditorių teises šia priemone, nes įstatinis kapitalas „nerodo kreditorių reikalavimų, nulemtų faktinės bendrovės dydžio, masto. Nerandama proporcingų teisinio reguliavimo priemonių, kurios apribotų akcininkų teisę nuspręsti, koks bendrovės kapitalas pakankamas jų pasirinktai veiklai vykdyti ir užtikrintų proporcingą bendrovės finansavimą“⁴⁶.

Kita priemonė - **civilinis draudimas**. Ši priemonė yra efektyvi, tačiau Lietuvoje ir daugumoje užsienio šalių yra neįtvirtinta kaip privaloma. Jeigu bendrovė turi civilinį draudimą, jos valdymo organo narys gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės prieš kreditorius, o rizika yra perkeliama bendrovės draudikui. Didžiausi šios teisių užtikrinimo priemonės minusai yra: bendrovei tenkantys dideli kaštai, ilgas bylinėjimosi procesas.⁴⁷

Kreditorių susirinkimas turi teisę įstatyme numatytais pagrindais likviduoti bankrutavusį juridinį asmenį, **reikšti *Actio Pauliana* ieškinį**. Kreditoriai gali pareikšti *Actio Pauliana* ieškinį, kai juridinio asmens organai sudaro tokį sandorį, dėl kurio juridinis asmuo tampa nemokus ir dėl to nebegali atsiskaityti su kreditoriais, arba, būdamas nemokus, suteikia pirmenybę vienam iš kreditorių, tokiu būdu pažeisdamas likusiųjų interesus (CK 6.66 str. 1 d.). Tai yra specialus kreditorių gynybos būdas, kuriuo yra stengiamasi juos apginti nuo nesąžiningų juridinio asmens organų veiksmų. Praktikoje dažniausiai pasitaiko tokie atvejai, kai bendrovės turtas yra perleidžiamas kitiems asmenims, siekiant išvengti prievolės vykdymo. Kreditoriai praranda galimybę susigrąžinti skolas ir patiria žalą, todėl *Actio Pauliana* institutas yra efektyvi kreditorių teisių užtikrinimo priemonė.

Vadovaujantis CK 2.82 straipsnio 4 dalimi, kreditoriai gali pareikšti ieškinį juridinio asmens organams **dėl sprendimo pripažinimo negaliojančiu**. Juridinio asmens organo sprendimai gali būti pripažįstami negaliojančiais, kai jie prieštarauja imperatyvioms įstatymo

⁴⁵ Nuo 2015 m. sausio 1 d. administratoriaus parinkimo klausimas yra patikėtas specialiai sukurtai kompiuterinei programai, kuri, gavusi suvestus pradinius duomenis apie bankrutuojančios įmonės dydį, vykdytą veiklą, taip pat kitas esmines savybes, pasiūlys keletą nurodytus kriterijus atitinkančius administratorius. Konkretų administratorių teismas turės teisę skirti savo nuožiūra ir tokio sprendimo net neprivalės motyvuoti, o tokie teismo paskyrimai nebegalės būti skundžiami apeliacine tvarka.

⁴⁶ Tikniūtė, A. *Supra* note 8, p. 3.

⁴⁷ *Ibid*, p. 60.

normoms, steigimo dokumentams, protingumo ir sąžiningumo principams⁴⁸. Taigi kreditorius (-iai) gali pareikšti ieškinį dėl konkretaus valdymo organo nario sprendimo, jeigu jis pažeidžia kreditoriaus teises ar interesus. Kaip teigia prof. Valentinas Mikėlėnas, norint užginčyti juridinio asmens valdymo organo sprendimą šiuo pagrindu, reikia vadovautis neleistinumo piktnaudžiauti teise principu⁴⁹. Tačiau privaloma įvertinti tokio kreditoriaus tikslus, ginčijamo sprendimo esmę, siekiant apginti bendrovę nuo nepagrįstų ieškinių.

1.5.2. Kreditorių teisė reikšti tiesioginį ir netiesioginį ieškinį

Tiesioginis ieškinys. Lietuvoje, tiesioginio ieškinio teisė kreditoriams yra suteikiama tik tuomet, kai yra pasibaigęs bendrovės bankroto procesas ir kai ji yra likviduota. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š.* konstatavo, kad „tiesioginis kreditoriaus ieškinys bendrovės vadovams ir akcininkams dėl žalos atlyginimo iki bankrutuojančios įmonės pabaigos negali būti nagrinėjamas ir sprendžiamas iš esmės, nes neužbaigus bankroto bylos, be kita ko, nėra galimybių tinkamai nustatyti žalos fakto ir dydžio“⁵⁰. Taigi, kai įmonės bankroto byla yra pasibaigusi, o kreditoriaus pareikštas reikalavimas lieka nepatenkintas, jis gali kreiptis į teismą su tiesioginiu ieškiniu. Toks kreditorių teisių išsaugojimas užtikrina jų apsaugą, subjektinių teisių realumą ir praktinį užtikrinimą⁵¹. Kai kuriose užsienio šalyse tiesioginio ieškinio teisė yra suteikiama net tik bendrovės likvidavimo atveju. **Prancūzijoje** kreditoriai gali pareikšti tiesioginį ieškinį valdymo organų nariams tuomet, kai jiems atsirado žala dėl direktorių aplaidumo ir nerūpestingumo. **Anglijoje** kreditoriai gali pareikšti tokį ieškinį, kai bendrovės direktorius pažeidžia pareigas, nustatytas specialiai kreditoriaus atžvilgiu, t.y. kai turi tiesioginę pareigą kreditoriui⁵². Darbo autorė pritartų A. Tikniūtės nuomonei, kad tiesioginės reikalavimo teisės suteikimas kreditoriams, dar nepasibaigus bendrovės bankroto procesui, pažeistų kitų kreditorių teises ir kolektyvinio ieškinio principą, nes būtų iškraipytas kreditorių reikalavimų eiliškumas, daugiau pasitaikytų piktnaudžiavimo atvejų.

Netiesioginis ieškinys. Šio ieškinio institutas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse buvo įtvirtintas tik 2000 m. Šio ieškinio paskirtis yra apsaugoti bendrovės kreditorius nuo skolininko neveikimo. CK 6.68 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad kreditorius, turintis neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę į skolininką, turi teisę priverstinai įgyvendinti

⁴⁸ Mikėlėnas, V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p.185.

⁴⁹ Abramavičius, A., Mikėlėnas, A. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-389/2014.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 29 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-214/2011.

⁵² Jakuntavičiūtė G. *Supra* note 9, p. 152.

skolininko teises pareikšdamas ieškinį skolininko vardu, jeigu skolininkas pats jų neįgyvendina arba atsisako tai daryti ir taip pažeidžia kreditoriaus interesus. Tam, kad kreditorius galėtų pareikšti netiesioginį ieškinį, jis turi atitikti visas toliau išvardintas sąlygas. Pirma, kreditorius turi turėti teisę pareikšti ieškinį trečiajam asmeniui skolininko vardu t.y. skolininko skolininkui. Antra, bendrovės kreditorius turi turėti neginčijamą ir vykdytiną reikalavimo teisę (prievolė turi būti galiojanti). Trečia, kreditoriaus skolininkas turi turtinę teisę, kurios neįgyvendina arba atsisako įgyvendinti. Ketvirta, tokiu skolininko elgesiu yra pažeidžiami kreditoriaus interesus. Penkta, skolininko teisė neturi būti grynai asmeninė. Šešta, skolininko turtinė teisė turi būti vykdytina.⁵³ LAT taip pat pabrėžia, kad kreditorius neturi teisės pareikšti netiesioginį ieškinį, jeigu skolininkas dar turi pakankamai turto reikalavimams patenkinti⁵⁴. Pagal netiesioginį ieškinį, visas išieškotas turtas iš skolininko trečiojo asmens yra įskaitomas į bendrą skolininkės bendrovės turto vertę. Tokiu būdu yra užtikrinamas kreditorių lygiateisiškumas. Galima daryti išvadą, kad netiesioginis ieškinytis yra naudingas ne tik tam kreditoriui, kuris kreipiasi su netiesioginiu ieškiniu, bet ir kitiems bendrovės kreditoriams bei pačiai bendrovei skolininkei, nes tokiu būdu yra padengiamos jos skolos. Tai yra pagrindinis skirtumas nuo *Actio Pauliana* instituto, kuriuo yra patenkinamas tik ieškinį pateikusių kreditoriaus reikalavimas ir tik tokiu dydžiu, koks buvo prašomas ieškinyje⁵⁵.

Įdomią teismų praktiką šiuo atžvilgiu plėtoja Jungtinių Amerikos Valstijų teismai. Byloje *CML v, LLC v. Bax* teismas susidūrė su problema, ar ribotos atsakomybės bendrovės kreditoriai turi teisę paduoti netiesioginį ieškinį dėl bendrovės vadovo veiksmų. Ši galimybė teismo išaiškinyje niekur nebuvo numatyta, taigi šia byla buvo norima susiaurinti kreditorių teises. Įdomu, jog teismas pasisakė, kad kreditoriai patys prisiima atsakomybę sudarydami sutartis su ribotos atsakomybės bendrovėmis, todėl teismas neturi pareigos ginti kreditorių interesus, jeigu kreditorių teisės atsižvelgiant į sutartį ar įstatymus nebuvo pažeistos.⁵⁶ Taigi, esant bendrovei mokiai, kreditoriai neturi teisės reikšti nei tiesioginių, nei netiesioginių ieškinių bendrovės vadovui dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo.⁵⁷ Kai bendrovė tampa nemoki arba yra arti nemokumo ribos, tuomet santykiai tarp kreditorių, bendrovės ir jų vadovų pasikeičia. Esant tokiai situacijai, kreditoriai gali teikti netiesioginius ieškinius bendrovės vardu.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta anksčiau, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje kreditorių teisė paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo iš bendrovės, kol dar nėra pasibaigęs

⁵³ Joskaudienė, R. Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai. Vilnius, 2012, p. 115-117.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 13 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-318/2014.

⁵⁵ Papirtis, L. V., Karulaitytė-Kvainauskienė, I. Kreditoriaus teisių gynimas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 765.

⁵⁶ *CML V, LLC v. Bax*, 6 A.3d 238, 2010.

⁵⁷ Riley, S., Zarick, A. Director liability to creditors: the changing landscape. *Bankruptcy and insolvency litigations insights*, 2011, p. 90.

bankroto procesas, yra labai apribota. Panašiai kaip ir Vokietijoje, kur direktorius gali būti tik kaip antrinis skolininkas tuomet, kai bendrovė negali atsiskaityti su kreditoriumi. Tiek Europos Sąjungos valstybės, tiek JAV taiko skirtingą praktiką kreditorių teisės paduoti tiesioginį ieškinį valdymo organams klausimu.

1.6. Valdymo organų fiduciarinių pareigų kreditoriams atsiradimo momentas

Labai svarbu išsiaiškinti momentą, nuo kada atsiranda juridinio asmens valdymo organo narių fiduciarinės pareigos kreditoriams, nes tai turi esminę reikšmę nustatant civilinę atsakomybę. Kuo bendrovės finansinė padėtis labiau prastėja, tuo fiduciarinės pareigos kreditoriams tampa reikšmingesnės. Kai bendrovės finansinė padėtis tampa itin sunki ar net kritinė, kreditorių interesai pradeda dominuoti ir nustelbia visų kitų su bendrove susijusių asmenų interesus. Daroma išvada, jog tiesioginiai prievoliniai santykiai tarp bendrovės vadovo ir kreditorių neegzistuoja, o fiduciarinės pareigos jiems atsiranda tik bendrovės kritiniu laikotarpiu, kai bendrovė yra nebeįėjusi patenkinti kreditorių reikalavimų.⁵⁸ Tačiau neseniai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bandė paneigti vyraujančią nuostatą, kad bendrovės vadovas neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams esant bendrovei mokiai. Buvo pasisakyta, kad bendrovės vadovas privalo veikti atsižvelgdamas į visų suinteresuotų asmenų, įskaitant kreditorius, interesus, jis turi juos derinti ir siekti jų pusiausvyros. Dėl šios priežasties teismas pripažino vadovo fiduciarinės pareigas kreditoriams.⁵⁹ Su kita Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomone galima susipažinti tų pačių metų kitoje byloje, kurioje teismas teigė, kad įmonei veikiant įprastai, vadovai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams, nes, esant normaliai įmonės veiklai, svarbiausia užduotis yra tenkinti nuosavo kapitalo teikėjų interesus. Teismas pasisakė, jog kreditorių interesų reikšmė didėja tik tuomet, kai įmonės finansinė būklė prastėja, jos skolos didėja, o, įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrėti.⁶⁰ Vienoje iš naujausių bylų teismas pasisakė, jog „nuo įmonės faktiško nemokumo momento jos vadovas turi pareigą prioritetiškai ginti kreditorių interesus, kad, įmonei esant nemokiai, būtų maksimaliai apsaugotos kreditorių teisės gauti maksimalų reikalavimų patenkinimą“⁶¹.

Užsienio valstybėse yra laikomasi nuomonės, kad bendrovės vadovas įprastų pareigų kreditoriams neturi, jas turi pati įmonė kaip savarankiškas civilinių santykių objektas. **Vokietijoje** nepripažįstamos bendrovės vadovo fiduciarinės pareigos kreditoriams prieš įmonei tampant nemokiai, tačiau teoriškai kreditoriai gali pareikšti ieškinį bendrovės vadovui

⁵⁸ Didžiulis, L. Bendrovės vadovų atsakomybė kreditoriams. Vilnius: Justitia, 2008, Nr. 3, p. 53-65; 61-63.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-624/2013.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-290/2013.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-453/2014.

vadovaujantis CK 826 straipsniu, pagal kurį absoliučiai yra reikalaujama veikti remiantis viešąja tvarka. Konkrečią pareigą veikti kreditorių interesais pagal Vokietijos teisę vadovai įgyja įmonei tapus nemokiai.⁶² **Jungtinėje Karalystėje** yra laikomasi nuostatos, kad pagrindinė bendrovės vadovo funkcija yra priimti sprendimus dėl tam tikrų verslo sprendimų ir rizikos, derėtis su išorės partneriais. Kreditoriai negali tikėtis, kad, esant bendrovei mokiai, jų interesai bus aukščiau bendrovės, akcininkų ir kitų suinteresuotų šalių interesų⁶³. Kreditoriai, kurie užmezga verslo santykius su ribotos atsakomybės bendrovėmis, turi suprasti, jog, esant bendrovei mokiai, jų interesai nebus iškeliami aukščiau kitų. Papildomą teisių apsaugą jie įgyja tuomet, kai bendrovė artėja prie nemokumo ribos. Teismai daug kartų buvo tai pabrėžę. Byloje *Kinsela v Russell Kinsela Pty Ltd* teismas pasisakė, jog, esant bendrovei mokiai, didžiausias dėmesys yra skiriamas akcininkų interesams, o kai bendrovė tampa nemoki - kreditorių interesai nusveria akcininkų interesus⁶⁴. Kitoje byloje *Re HLC Environmental Projects Ltd* teismas pasisakė, kad kreditorių interesai yra iškeliami ir tuomet, kai bendrovė yra abejotinai moki (angl. *doubtful solvency*)⁶⁵. Paminėtina, kad pareigos tokiu bendrovės laikotarpiu yra nustatomos ne kiekvienam kreditoriui atskirai, o visiems kreditoriams kartu.

Viena svarbiausių JAV bylų nagrinėjamu klausimu buvo *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v Pathe Communications Corp*, kurioje bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams buvo išplėsta. Kreditoriams buvo leista reikšti ieškinius, jeigu bendrovė buvo arti nemokumo ribos, arba jei nemokumas buvo numanomas. Teismas šioje byloje nenurodė, kad kreditorių interesai yra pirmoje vietoje, tačiau buvo pasisakyta, jog bendrovės vadovai gali atsižvelgti į kreditorių interesus⁶⁶. Tačiau teismas neapibūdino, ką konkrečioje situacijoje reiškia terminas *arti nemokumo ribos* (angl. *the vicinity of insolvency*), todėl tai paliko daug vietos interpretacijai. Teismai, sprenddami panašias bylas ir remdamiesi suformuluota praktika, buvo linkę itin išplėsti šį terminą ir tokiu būdu labiau išplėsti kreditorių teises. Tačiau kita sensacinga byla pakeitė situaciją iš esmės. Byloje *National American Catholic Educational Programming Foundation, In. v. Ghewalla* teismas pasisakė, jog kreditoriai, net ir esant bendrovei arti nemokumo ribos, neturi teisės teikti tiesioginį ieškinį bendrovės vadovui už fiduciarinių pareigų pažeidimą. Taip pat buvo pabrėžta, jog nepaisant to, kad bendrovė yra arti nemokumo ribos, jos vadovas pareigas pirmiausia turi bendrovei, o ne kreditoriams.⁶⁷ Taigi teismas suprato, jog

⁶² Didžiulis, L. *op. cit.*, p. 69.

⁶³ Sealy, L., Worthington, S. *Cases&Materials on company law*, 8th edition, 2008, Oxford University Press., p. 210.

⁶⁴ Byla *Kinsela v Russell Kinsela Pty Ltd* (1986). Dignam, A., Lowry, J. *Company law*. Eighth edition. Oxford university press, 2014, p. 354.

⁶⁵ Byla *Re HLC Environmental Projects Ltd* (2013). *Ibid.*, p. 355.

⁶⁶ *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v Pathe Communications Corp*, 1991 WL 277613

⁶⁷ *Catholic Educational Programming Foundation, In. v. Ghewalla*, 2007

bendrovės vadovų atsakomybė buvo per daug išplėsta, todėl šiuo teismo sprendimu ji buvo apribota.

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta anksčiau, galima daryti išvadą, kad tiek Vokietijoje, tiek Jungtinėje Karalystėje yra aiškiai reglamentuota, nuo kada bendrovės valdymo organams kyla fiduciarinės pareigos kreditoriams, t.y. nuo tada, kai bendrovė tampa nemoki arba yra arti nemokumo ribos, o tuo tarpu Lietuvoje dar nėra aiškiai susiformavusi nuostata, nuo kurio momento valdymo organams atsiranda fiduciarinės pareigos kreditoriams. Remiantis lingvistiniu aiškinimu, galima teigti, jog pareigos kreditoriams nėra akcentuojamos, kai bendrovė yra moki, tačiau lieka neaišku, ar pareigos kreditoriams atsiranda tuomet, kai bendrovė yra arti nemokumo ribos ar tuomet, kai ji yra faktiškai nemoki. Darbo autorės nuomone, siekiant apginti sąžiningų kreditorių interesus, fiduciarinės pareigos kreditoriams turėtų pradėti dominuoti tuomet, kai bendrovė artėja prie nemokumo ribos.

2. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANŲ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS

Šiame skyriuje kalbama apie ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę kreditoriams, jos atsiradimo priežastis ir sąlygas. Valdymo organų veiksmai yra prilyginami juridinio asmens veiksams, todėl pirmiausia yra keliamas juridinio asmens civilinės atsakomybės klausimas kreditoriams. Juridinio asmens vardu veikia fiziniai asmenys, kurie gali elgtis nesąžiningai kreditorių atžvilgiu. Vienas iš pagrindinių civilinės teisės principų yra civilinių teisių realumas ir jų užtikrinimas, todėl turi būti ribojama galimybė bendrovės valdymo organams veikti nevaržomai. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, įstatymuose ir plėtojamoje teismų praktikoje turi būti aiškiai nustatyti atvejai, kada juridinio asmens valdymo organams kyla civilinė atsakomybė. Paminėtina, jog juridinio asmens valdymo organų ir juridinio asmens dalyvio atsakomybės rūšys yra atskirtos, nes kiekvienai atsakomybės rūšiai atsirasti reikalingas skirtingas teisinis pagrindas⁶⁸. „Valdymo organų nariams yra keliami griežtesni reikalavimai nei kitų organų nariams, nes tarp valdymo organo nario ir juridinio asmens susiklosto pasitikėjimo santykiai – valdymo organas veikia kaip juridinio asmens patikėtinis“⁶⁹. Galima teigti, jog dėl to valdymo organų atsakomybė yra griežtesnė nei juridinio asmens dalyvių. Kaip teigė mokslininkė A. Tikniūtė, valdymo organų atsakomybė, kaip kreditorių teisių apsaugos priemonė, yra išvestinio pobūdžio ir veikia per bendrovės interesų apsaugą⁷⁰.

2.1. Sutartinė ir deliktinė atsakomybė

Civilinė atsakomybė bendrovės valdymo organams gali kilti arba iš sutarties, arba iš įstatymo pažeidimo (delikto). Svarbu yra atskirti šiuos du civilinės atsakomybės kilimo šaltinius, kadangi jų kilimo sąlygos yra labai skirtingos. Pagrindinis skirtumas yra tas, kad „sutartinės atsakomybės pagrindas yra teisinės pareigos, numatytos sutartyje, pažeidimas, tuo tarpu deliktinės atsakomybės pagrindas yra teisinės pareigos, numatytos teisės aktuose, pažeidimas“⁷¹. Neteisėtų veiksmų samprata sutartinėje civilinėje atsakomybėje yra suprantama daug plačiau ir ji gali būti panaikinta arba apribota, o, esant deliktinei atsakomybei, jos panaikinimas arba apribojimas yra negalimas. Reikia pastebėti, kad kreditoriams, kurių teisės buvo pažeistos pagal sutartį, yra lengviau apginti savo interesus ir reikalauti žalos atlyginimo, nei tiems kreditoriams,

⁶⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008 m. gegužės 13 d. nutarimas c.b. Nr. 2A-315/2008.

⁶⁹ Bosaitė, A., Butov, S. *Supra* note 11, p. 273.

⁷⁰ Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema. *Jurisprudencija*, 2008, 8(110), p. 62.

⁷¹ Juškevičius, J., Rudžinskas, A. Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai. *Jurisprudencija* 2008, 12 (114), p. 74.

kurių reikalavimai kyla iš delikto. Egzistuoja nemažai sutarčių teisės priemonių, kuriomis kreditoriai pagal sutartį gali ginti savo teises, pavyzdžiui, prievolių užtikrinimas įkeitimu, garantija/laidavimas, didesnės palūkanos, draudimas, rizikos diversifikavimas ir t.t. Taigi kreditoriai pagal sutartį yra labiau apsaugoti, tačiau jie dalį atsakomybės taip pat prisiima patys, nes turi asmeniškai įvertinti esamą situaciją ir rizikos laipsnį.⁷² Itin sunku *ex ante* numatyti visus galimus įmonės skolininkės elgesio modelius, dėl to sutartis tik iš dalies labiau apsaugo tokių kreditorių interesus. Kreditoriai, kuriems atsakomybė kilo delikto pagrindu, neturi galimybės susitarti dėl papildomų prievolių užtikrinimo būdų, įvertinti galimą riziką ir ją valdyti. Deliktinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, nesusijusios su sutartiniais santykiais (išskyrus atvejus, kai įstatyme nustatyta, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aiškina, kad „civilinė atsakomybė, atsirandanti už tai, kad sutartiniai įsipareigojimai buvo neįvykdyti dėl įprastos verslo praktikos neatitinkančių neteisėtų veiksmų, juridinio asmens valdymo organo nariui nevykdant ar netinkamai vykdant įstatymuose ir (ar) bendrovės įstatuose įtvirtintas pareigas, atlikimo, savo prigimtimi yra deliktinė“⁷³. Žalos padarymo bendrovei atveju, civilinė atsakomybė visada bus deliktinė, tačiau neaišku, ar civilinė atsakomybė kreditoriams bus sutartinė ar deliktinė. L. Didžiulis savo straipsnyje išskiria valinius, t.y. kreditoriai pagal sutartį, ir nevalinius kreditorius. Nevaliniams kreditoriams yra taikomos deliktinės atsakomybės nuostatos, tačiau valinių (sutartinių) kreditorių atveju autorius siūlo, prieš taikant deliktinę atsakomybę, atsižvelgti į tai, ar kreditorius bandė apsaugoti savo teisėtus interesus remiantis sutarties nuostatomis ir principais, ar ne⁷⁴. Tačiau bendrasis principas yra tas, kad bet kuriuo atveju pirmiausia yra svarstomas deliktinės atsakomybės klausimas, o ne sutartinės atsakomybės, nes valdymo organų ir kreditorių nesieja sutartiniai santykiai. Išimtis būtų tik tuomet, kai valdymo organo narys asmeniškai garantuotų atitinkamos sutarties įvykdymą, būtų tokios sutarties šalimi t.y. veiktų savo, o ne bendrovės vardu⁷⁵. Kaip jau buvo minėta, taikant civilinę atsakomybę valdymo organams, yra vadovaujamosi „generalinio delikto“ principu. Šis principas kilo iš Prancūzų teisės tradicijos. Generalinio delikto principas reiškia, kad kiekvienas asmuo turi elgtis atidžiai ir rūpestingai, nepažeisti galiojančių įstatymų ir sudarytų sutarčių. Jeigu jis elgiasi priešingai ir dėl šių veiksmų atsiranda žala tretiesiems asmenims, jis privalo šią žalą atlyginti. Asmuo privalo įrodyti, kad jis elgėsi teisėtai, nepažeidė savo pareigų ir atliko viską, kas buvo galima, kad išvengtų žalos, t.y. asmuo privalo įrodyti, jog egzistuoja tam tikros aplinkybės, dėl kurių jo civilinė atsakomybė yra negalima. Žalos faktas kartu reiškia žalą padariusio asmens

⁷² Tikniūtė, A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema. Jurisprudencija: mokslo darbai, 2008, 8 (110).

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 29 d. nutartis c.b. Nr. 3k-3-214/2011.

⁷⁴ Didžiulis, L. *Supra* note 53, p. 56; 63.

⁷⁵ Jakuntavičiūtė, G. *Supra* note 9, p. 99.

veiksmų neteisėtumą ir jo kaltės prezumpciją.⁷⁶ Civilinės atsakomybės klausimas kiekvieną kartą turi būti sprendžiamas individualiai, atsižvelgiant į valdymo organo nario asmeniškai priimtus sprendimus.

2.2. Bendrovės vadovo samprata

Bendrovės vadovas yra specialus teisinių santykių subjektas, kuriam įstatyme nustatyta išskirtinė teisė atstovauti bendrovę bei veikti jos vardu. CK 1.5 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Teisės aktai ir teismų praktika pabrėžia ypatingą juridinio asmens vadovo padėtį, kuri suponuoja tai, kad jam yra taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai nei eiliniam darbuotojui. Bendrovės vadovas yra saistomas pavaldumu akcininkams, dalyviams ir kitiems valdymo organams⁷⁷, jis turi plačius įgaliojimus veikti juridinio asmens vardu, savo veiksmais sukurti jam teises ir pareigas, disponuoti turtu. Todėl jis privalo *ex officio* veikti išimtinai įmonės interesais. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė laikytųsi įstatymų, nustatytų jos veiklos apribojimų ir vidaus tvarkos taisyklių⁷⁸. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog bendrovės vadovo atsakomybė yra plati juridinio asmens, jo dalyvių bei trečiųjų asmenų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme yra nustatytos bendrovės vadovo funkcijos. Bendrovės vadovas atsako už bendrovės veiklos organizavimą bei jos tikslų įgyvendinimą, metinių finansinių ataskaitų teikimą, informacijos pateikimą akcininkams, bendradarbiavimą su auditoriais ir kitų funkcijų vykdymą. Taigi jo funkcijos daugiausiai yra susijusios su kasdieninės bendrovės veiklos organizavimu ir užtikrinimu. Vykdydamas savo pareigas, bendrovės vadovas privalo veikti juridinio asmens ir jo narių interesais bei daryti viską, kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama bendrovė veiktų pagal įstatymus, juridinio asmens įstatus ir kitus teisės aktus. Taip pat jis turi pareigą domėtis ir įvertinti sudaromų sandorių pagrįstumą ir jų tikslumą. Vadovo pareigos pirmiausia yra pripažįstamos bendrovei, nes jis yra pagrindinis valdymo organas, atsakingas už įmonės veiklą. Tai galima pagrįsti CK 2.87 straipsnio 7 dalimi, kurioje yra nustatyta, kad juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai,

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-580/2007.

⁷⁷ Davulis, T. Įmonės įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Vilnius: Justitia, 2008, p. 90-117.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-344/2014.

steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Taigi, bendrovės vadovas pirmiausia turi pareigas ne konkrečioms akcininkams ar kreditoriams, o pačiam juridiniam asmeniui, neatsižvelgiant į tai, kad juridinis asmuo savo funkcijas įgyvendina per fizinius asmenis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog vadovas privalo dirbti rūpestingai ir kvalifikuotai bei daryti viską, jog įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus. Taip pat teismas teigė, jog vadovą ir jo vadovaujamą įmonę sieja fiduciariniai santykiai nuo pat tapimo įmonės vadovu momento. Ar vadovas įvykdė šias pareigas, yra nustatoma atsižvelgiant į objektyvius elgesio standartus – rūpestingo, apdairaus, protingo vadovo elgesio matą (lot. *bonus pater familia*).⁷⁹ Gali kilti klausimas, kodėl pareigos dažniausiai yra formuluojamos bendrovei, o ne kreditoriams? Ribotos atsakomybės įmonė yra pelno siekiantis juridinis asmuo. Bendrovės vadovas turi priimti tokius sprendimus, kurie būtų palankūs įmonei ir neštų jai ir jos akcininkams pelną. Taigi visą juridinio asmens veiklos laikotarpį bendrovės vadovas, atlikdamas fiduciarines ir įstatyme numatytas pareigas, turi veikti taip, kad juridinis asmuo gautų kuo didesnę ekonominę naudą iš verslo veiklos ir kad jam nebūtų padaryta žalos.⁸⁰

2.2.1. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė kreditoriams

Ilgą laiką buvo laikomasi nuomonės, kad bendrovės vadovo atsakomybė gali atsirasti tik pačiai bendrovei. Teisinis reguliavimas iki 2006 m. net nenumatė atsakomybės kreditoriams, todėl tai buvo tik kaip teorinis klausimas⁸¹. Padėtis pasikeitė, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. gegužės 25 d. nutartyje suformulavo naują taisyklę, kad įmonės vadovo civilinė atsakomybė gali atsirasti ir tretiesiems asmenims, jeigu „įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustačius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas“⁸². Įmonės vadovas turi pareigą laikytis įmonių veiklą reglamentuojančių įstatymų ir priemonių, kreditorių interesams apginti, tačiau įstatymai tiesiogiai nenustato juridinio asmens valdymo organų pareigų kreditoriams. Vadovo atsakomybė bendrovės kreditoriams yra pagrindžiama generalinio delikto principu (CK 6.263 str.), t.y. įrodinėjant, kad vadovas pažeidė jam įstatymuose numatytas pareigas tinkamai organizuoti įmonės veiklą ir dėl tokio pažeidimo įmonės kreditoriui atsirado žala. CK 6.263 straipsnio taikymo ribas teismas nustato kiekvieną kartą nagrinėjant bylą. Bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams gali būti kildinama iš dviejų šaltinių: bendro

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-19/2012.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio mėn. 3 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-111/2014.

⁸¹ Tikniūtė, A. *Supra* note 43, p. 57.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-266/2006.

poūdžio pareigos elgtis rūpestingai ir sąžiningai pažeidimo bei ir specialiųjų įstatymo nuostatų pažeidimo.⁸³

Dabartinėje doktrinoje galioja vieninga nuomonė, jog vadovai nėra griežtai atsakingi kreditoriams už bet kokią patirtą žalą⁸⁴. Net jei bendrovės vadovams nepavyksta sėkmingai organizuoti bendrovės veiklos, tai dar nereiškia, jog gali kilti asmeninė atsakomybė už tam tikrus bendrovės nuostolius. Kasacinis teismas vienoje byloje pasisakė, jog „net jei konkretus verslo sprendimas ir atnešė nuostolių, tai dar nereiškia, kad šis sprendimas buvo neteisėtas. Tačiau, jeigu nustatoma, kad bendrovės vadovas akivaizdžiai viršijo protingos ūkinės-komercinės rizikos ribas, buvo neloyalus, ar veikė aiškiai aplaidžiai, viršijo jam suteiktus įgaliojimus, civilinė atsakomybė gali atsirasti“.⁸⁵ Jeigu ši sąlyga nebūtų įtvirtinta, tai labai apsunkintų bendrovės valdymą, būtų sunku rasti žmonių, kurie norėtų valdyti bendrovę esant tokiai plačiai civilinės atsakomybės apimčiai. Atsižvelgiant į šią padėtį, yra siekiama apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, kuriais jie siekė ekonominės naudos verslui. Teismų praktikoje yra pripažįstama verslo sprendimų priėmimo taisyklė (angl. *business judgement rule*), kuria yra preziumuojamas bendrovės vadovų veikimas *bona fide* t.y. geriausiai bendrovės interesais. Naujausia byla teismų praktikoje šiuo klausimu buvo 2014 m. gegužės 28 d., kurioje kasacinis teismas pasisakė, kad „žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų (lojalumo, sąžiningumo, protingumo) pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės, komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą“.⁸⁶ Bendrovės vadovo atsakomybės klausimas kreditoriams gali būti svarstomas tik tada, kai jis atliko neteisėtus veiksmus (pvz. pažeidė sąžiningumo, protingumo pareigą, netinkamai įvykdė ABĮ numatytus reikalavimus) ir yra dėl jų yra kaltas. Pažymėtina, kad vadovas atsako tik dėl didelės savo kaltės t.y. dėl tyčios ar didelio neatsargumo, kuriuo buvo pažeistos kreditorių teisės. Labai dažnai bendrovės vadovai siekia išvengti atsakomybės taikymo prisidengdami ribotos atsakomybės institutu, tačiau, nustačius visas civilinės atsakomybės taikymo sąlygas, bendrovės vadovui turi būti taikoma civilinė atsakomybė kreditorių atžvilgiu. Jo atsakomybė yra subsidiari, tačiau, jeigu vadovas išreiškia valią kaip savarankiškas subjektas, tai galima ir solidari atsakomybė.

Minėta verslo sprendimų priėmimo taisyklė pirmiausia buvo pradėta taikyti Jungtinėse Amerikos Valstijose. JAV teismai išplėtė šios taisyklės taikymo ribas. Jie dažniausiai neperžiūri

⁸³ Juodkūnaitienė, V. Juridinio asmens dalyvių ir vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams. *Juristas*, 2010 (Nr. 2), p. 14.

⁸⁴ Jakuntavičiūtė, G. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2012.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-124/2014.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 28 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-293/2014.

bendrovės vadovų verslo sprendimų, jeigu pagrįstai tiki, jog bendrovės vadovas elgėsi sąžiningai, rūpestingai, bei pats tikėjo, jog toks jo elgesys atneš bendrovei naudą. Įrodyti priešingai yra sunku, kadangi teismui turi būti akivaizdu, jog bendrovės vadovas sukčiavo, pasisavino bendrovės lėšas ar atliko kitus panašius veiksmus⁸⁷. Vokietijoje ši taisyklė taip pat yra įtvirtinta, tačiau ji yra taikoma siauriau nei JAV. Laikomasi nuomonės, jog bendrovės vadovas veikė neprotingai, jeigu jis klaidingai įvertino riziką, susijusią su verslo sprendimu, ir tokiu būdu veikė neatsakingai, o valdybos veiksmai laikomi nepagrįstais, jeigu sprendimai buvo priimti neturint pakankamai informacijos arba kompetencijos tuo klausimu.⁸⁸ Lietuvoje šios taisyklės taikymas nėra taip išplėstas kaip JAV, tačiau jis turi didelę reikšmę.

Vokietijoje bendrovės vadovų pareigos yra kildinamos iš įstatymo ir iš sutarties, taip pat kaip ir Lietuvos teisėje. Atsakomybė yra skirstoma į vidinę (angl. *internal liability*) ir išorinę (angl. *external liability*). Vidinė atsakomybė kyla iš vadovo, kaip bendrovės valdymo organo funkcijų vykdytojo, pareigų. Bendrovės vadovas pareigas pirmiausia turi pačiai bendrovei, bet taip yra pripažįstamos pareigos akcininkams ir tam tikrais atvejais kreditoriams. Esant bendrovei mokiai, pareigos egzistuoja ne tik įmonei, bet ir kreditoriams, jeigu įmonės vadovas šiurkščiai pažeidžia rūpestingumo, atidumo ir sąžiningumo pareigas ir nuo to nukenčia kreditoriai.⁸⁹ Išorinė atsakomybė tretiesiems asmenims yra galima, tačiau ji yra gana reta, nes, kaip ir daugumoje valstybių, vyrauja nuostata, jog bendrovės valdymo organai pareigas turi bendrovei, o ne kreditoriams atskirai. Bendra taisyklė yra ta, kad trečioji šalis gali teikti ieškinį dėl žalos atlyginimo tik bendrovei, o pastaroji gali nukreipti išieškojimą į bendrovės vadovą, jeigu žala atsirado dėl jo kaltės⁹⁰. Beveik nekyla ginčų, jog, kai yra sprendžiamas atsakomybės klausimas kreditoriams, esant bendrovei nemokiai, yra pripažįstama, kad bendrovės vadovas turi pareigas kreditoriams ir už savo kaltus veiksmus privalo atsakyti. Taip pat pripažįstama bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams, jeigu jis atliko tam tikrus pavedimus arba kitus mokėjimus, dėl kurių bendrovė tapo nemoki arba įsiskolinusi⁹¹. Įdomus atvejis dėl bendrovės vadovo atsakomybės buvo spęstas 2005 m. Federalinio teisingumo teismo byloje „Kinowelt“, kurioje jis pasisakė, jog bendrovės vadovo atsakomybė gali kilti tik tada, kai fiduciarinės pareigos yra pažeidžiamos tyčia. Atsakomybė negali kilti kai bendrovės vadovas pagrįstai tikėjo, jog jo veiksmai nepažeidžia nei kreditorių nei bendrovės interesų. Pabrėžtina, kad reikia atsižvelgti į protingo, atidaus ir rūpestingo vadovo standartą ir kaip toks asmuo būtų elgęsis tapačioje situacijoje. Vokietijoje neegzistuoja griežta ir netiesioginė atsakomybė bendrovės vadovų

⁸⁷ Internetinis puslapis <http://definitions.uslegal.com/b/business-judgment-rule/>.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gruodžio 3 d. c.b. Nr. 3K-3-648/2013.

⁸⁹ Andenas, M., Wooldridge, F. *Supra* note 4, p. 324.

⁹⁰ Sieg, O. *Directors liability and indemnification: a global guide*. Globe business publishing Ltd, 2007, p. 119; 124.

⁹¹ Madisson, K. *Duties and liabilities of company directors under German and Estonian law: a comparative analysis*. RGSL research papers Nr. 7, 2012, p. 18.

atžvilgiu. Jiems negali būti keliamas civilinės atsakomybės klausimas dėl bet kokios bendrovės patirtos žalos. Bendrovės vadovo atsakomybė gali kilti tik esant tyčiniam arba itin nerūpestingam vadovo veikimui arba neveikimui, dėl kurio kilo žala bendrovei ir kreditoriams. Paminėtina, jog netiesioginė vadovo atsakomybė neegzistuoja už bendrovės darbuotojų padarytus pažeidimus, tačiau teismai linkę pasisakyti, jog bendrovės vadovai turi organizacines pareigas, todėl jie turi užtikrinti bendrovės darbą taip, kad būtų išvengta pažeidimų.⁹²

Apibendrinant galima teigti, kad, esant bendrovei mokiai, kreditoriams yra sunku reikalauti žalos atlyginimo iš bendrovės vadovo dėl ribotos atsakomybės taikymo instituto. Šis reglamentavimas yra panašus tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje, nes yra nustatyta, kad bendrovės vadovas fiduciarines pareigas pirmiausia turi pačiai bendrovei, o ne kreditoriams. Pagrindinė sąlyga kilti bendrovės vadovo atsakomybei yra didelė kaltė ir neteisėti veiksmai.

Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės vadovų atsakomybės klausimas nagrinėjamas valdybos ir jos narių atsakomybės kreditoriams potemėje, nes šiose valstybėse vadovas nėra išskiriamas kaip atskiras organas, jis įeina į valdybos sudėtį ir yra arba vykdomasis direktorius, arba nevykdomasis direktorius.

2.2.2. Bendrovės vadovo atsakomybė atsiranda materialinės teisės pagrindu ar darbo sutarties pagrindu?

ABĮ 37 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo dienos, jeigu su juo sudarytoje sutartyje nenustatyta kitaip. Bendrovės vadovo teisinės atsakomybės prigimties problemos tinkamas išsprendimas turi didelę reikšmę, kadangi materialinė atsakomybė pagal darbo teisę ir civilinę atsakomybę iš esmės skiriasi savo subjektais, žalos atsiradimo teisiniu pagrindu, jo nustatymo metodika, dydžiu, terminais, atlyginimo tvarka ir kt. pagrindais⁹³. Esminis skirtumas yra tai, kad darbuotojo atsakomybė pagal darbo teisę yra ribota, o civilinė atsakomybė yra grindžiama visiškos žalos atlyginimo principu. Daugumoje užsienio valstybių yra laikomasi nuomonės, jog tarp bendrovės ir bendrovės vadovo susiklosto civiliniai teisiniai santykiai, kurie yra grindžiami paslaugų arba pavedimo sutartimi. Tačiau yra ir išimčių. Kai kur tokius santykius reguliuoja vien tik darbo įstatymai, pavyzdžiui, Austrijoje, Ispanijoje. Kitose šalyse bendrovės ir bendrovės vadovo santykius reglamentuoja tik bendrovių teisės normos ir sutartys, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Italijoje, Vokietijoje.⁹⁴ Labai svarbu nustatyti, kokios įstatyminės normos reglamentuoja bendrovės vadovo ir bendrovės teisinius santykius, nes iš to galima spręsti apie vadovo atsakomybės bendrovei bei jos kreditoriams

⁹² Baums, T. Personal liabilities of company directors in German law, University of Osnabrueck, p. 14.

⁹³ Jakuntavičiūtė, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? Mykolo Romerio universitetas: socialinių mokslų studijos, 2011, 3(4), p. 1443-1460.

⁹⁴ Davulis, T., Petrylaitė, D. Darbo teisė. Praktikumai. VĮ Registrų centras, 2012, p. 100.

apimtį. Jeigu įmonės vadovas laikomas atsakingu tik pagal darbo teisę, t.y. materialiąsias teisės normas, tai atsakomybė gali kilti tik dėl tam tikrų iš darbo sutarties kylančių pareigų nevykdymo. Jei yra numatyta ir civilinė atsakomybė, tai įmonės vadovui yra taikomos ir civilinio kodekso normos, reglamentuojančios juridinio asmens valdymo organų atsakomybę. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare yra rašoma, kad tarp bendrovės vadovo ir bendrovės susiklosto vidiniai ir išoriniai santykiai⁹⁵. Vidiniai santykiai yra su bendrove ir jos dalyviais, o išoriniai santykiai su trečiaisiais asmenimis. Darbo teisės normos bendrovės vadovui yra taikomos tuo atveju, kai jis veikia kaip darbuotojas, o civilinės teisės normos kai jis veikia kaip valdymo organas. Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau - DK) normos numato materialinę atsakomybę darbuotojams, kurie neatlieka savo darbo pareigų arba netinkamai jas atlieka (DK 245 str.). Šis kodeksas nereglamentuoja bendrovės vadovo atsakomybę, kadangi DK normos nenustato juridinio asmens valdymo organų veiklos ir jų atsakomybės už civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą arba netinkamą vykdymą⁹⁶. Dabartinėje teismų praktikoje yra plėtojamas „pažeistos pareigos pobūdžio nustatymo testas“, kuriuo siekiama nustatyti kokias pareigas vadovas pažeidė ir kurios atsakomybės, civilinės ar darbo, taisyklės bus taikomos. Tačiau, darbo autorės nuomone, tokia taisyklė tik dar labiau sukelia prieštaravimų ir neaiškumo, kadangi taikant šią taisyklę kiekvienu atveju gali skirtis teismo nuomonė, kada pažeista pareiga sukels civilinę atsakomybę, o kada materialinę, taikant darbo teisės normas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, jog daugelis bendrovės vadovo teisių ir pareigų atsiranda įstatymo, o ne sutarties pagrindu, todėl administracijos vadovo ir bendrovės vadovo santykiams yra daugiau būdingi atstovavimo pagal įstatymą bruožai, o tai lemia, jog bendrovės vadovo teisinį statusą reglamentuoja civilinės teisės normos, taikomos akcinių bendrovių organų veiklai reglamentuoti⁹⁷.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog santykiai su kreditoriais, trečiaisiais asmenimis yra laikomi „išoriniais“, todėl žalos atlyginimo klausimas turi būti sprendžiamas taikant civilinės teisės normas.

2.2.3. Akcininkas kaip bendrovės vadovas, jo atsakomybė kreditoriams

Visuotinis akcininkų susirinkimas nėra valdymo organas, nors iki 2004 m. sausio 1 d. Akcinių bendrovių įstatyme buvo nustatyta, kad akcininkų susirinkimas yra aukščiausias bendrovės valdymo organas, kuris turi teisę dalyvauti kasdieninėje bendrovės veikloje. Netgi

⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002, p. 183.

⁹⁶ Jakuntavičiūtė, G. *Supra* note 84, p. 14-49.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-493/2012.

buvo numatyta galimybė plėsti savo kompetenciją prisiimant kitiems valdymo organams priskirtus klausimus⁹⁸. Naujasis Akcinių bendrovių įstatymas pakeitė situaciją iš esmės ir apribojo visuotinio akcininkų susirinkimo teises, t.y. atskyrė valdymo organus nuo akcininkų susirinkimo ir pastariesiems nebeleido perimti jų funkcijų. Tačiau praktikoje dažnai pasitaiko atveju, kad akcininkas (-ai) atlieka valdymo organams būdingas funkcijas, todėl būtina išsiaiškinti, ar akcininko veiksmai vertinami kaip valdymo organo nario ar dalyvio.

Juridinio asmens akcininkas *per se* neturi įstatymuose nustatytų pareigų bendrovei, išskyrus tokias pareigas kaip apmokėti įstatinį kapitalą, teisę balsuoti akcininkų susirinkime, pareigą nepiktnaudžiauti savo ribota atsakomybe (CK 2.50 str. 3 d.)⁹⁹. Akcininkų kompetencijai yra priskiriami strateginiai sprendimai, kurie yra priimami kolegialiai balsų dauguma. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad atskiri akcininkai negali vienokiu ar kitokiu būdu duoti tiesioginių nurodymų valdymo organams¹⁰⁰. ABĮ 20 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad visuotinis akcininkų susirinkimas gali spręsti ir kitus bendrovės įstatuose jo kompetencijai priskirtus klausimus, jei pagal įstatymą tai nepriskirta kitų bendrovės organų kompetencijai ir jei pagal esmę tai nėra valdymo organų funkcijos. Tačiau kartais praktikoje gali susiklostyti tokia situacija, kai visuotinis akcininkų susirinkimas visiškai pakeičia valdymo organą. Remiantis CK 2.82 straipsnio 2 dalimi, įstatymai gali nustatyti, kad valdymo organas ir dalyvių susirinkimas yra vienas juridinio asmens organas, jeigu taip nurodyta juridinio asmens steigimo dokumente. Tokia situacija dažniausiai susiklosto uždarojo tipo akcinėse bendrovėse, kai bendrovės savininkas valdo didžiąją dalį arba visas akcijas ir jis yra vienasmenis valdymo organas. Teismų praktikoje yra pažymima, jog „asmuo, būdamas vienintelis bendrovės akcininkas ir bendrovės vadovas, iš esmės yra vienintelis bendrovės valios reiškėjas tiek valdant įmonę, tiek išoriniuose santykiuose su trečiaisiais asmenimis“¹⁰¹. Būdamas bendrovės akcininku ir bendrovės vadovu, asmuo priima sprendimus bendrovės vardu ir yra šių sprendimų vykdytojas. Kadangi toks asmuo turi plačius įgaliojimus ir daro lemiamą įtaką bendrovei, jam turi būti keliami dar didesni rūpestingumo ir sąžiningumo reikalavimai. Juridinio asmens vadovas turi daugiau pareigų nei akcininkas, todėl jo atsakomybės laipsnis taip pat yra didesnis. Tokiu atveju, kai akcininkas (-ai) vykdo valdymo funkciją, jiems yra taikomos valdymo organų atsakomybę reglamentuojančios teisės normos. Bendrovės vadovų atsakomybė bendrovei bei jos kreditoriams yra vertinama griežčiau nei bendrovės akcininkų, nes vadovai, kitaip nei akcininkai, turi fiduciarines pareigas bendrovei. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. vasario 1 d. nutartyje išaiškino, kad tuomet, kai įmonės akcininkas įmonės veikloje veikia itin aktyviai ir atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus

⁹⁸ Kiršienė J., Tikniūtė A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? Jurisprudencija, 2004, t. 55(47), p. 32.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-389/2014.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 9 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-329/2009.

¹⁰¹ Trukšnytė, G. Akcininkų asmeninė atsakomybė prieš įmonės kreditorius. Juristas Nr. 5, 2011 m. gegužė.

ir steigimo dokumentus yra nepriskirtini jo, kaip akcininko, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikoma, kad jis veikia kaip faktinis vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas¹⁰². Taigi bendrovės akcininkui, veikiančiam kaip bendrovės vadovas, taip pat yra nustatomi aukštesni standartai ir jis turi atsakyti pagal bendrovės vadovo civilinę atsakomybę reglamentuojančias sąlygas, nes, kaip teigia Kasacinis teismas, normaliomis sąlygomis „akcininkas nėra fiduciariniame santykiyje su bendrove ir nevykdo valdymo funkcijos, nebūdamas vadovu (arba *de facto* vadovu)“¹⁰³.

Vokietijos teisės doktrinoje yra nuostata, teigianti, jog, jeigu bendrovės vadovas elgiasi kaip akcininkas ir vykdo akcininko pareigas, jos turi nekonkuruoti su bendrovės vadovo pareigomis¹⁰⁴. Kartais visuotinio akcininkų susirinkimo narys gali tapti *de facto* arba šešėliniu (angl. *shadow*) bendrovės vadovu.

2.2.4. De facto ir „šešėlinių“ vadovų atsakomybė kreditoriams

Bendrovėse pasitaiko tokių atvejų, kai teisėtas vadovas pats nepriima sprendimų ir neatlieka veiksmų, susijusių su bendrovės valdymu ir jos veiklos organizavimu, arba šias veiklas jis atlieka kito asmens nurodymu. Tokia situacija susiklosto, kai iš tikro bendrovę valdo *de facto* arba „šešėlinis“ vadovas. *De jure* vadovais yra laikomi tokie asmenys, kurių įgaliojimai veikti atsiranda tuomet, kai juos teisėtai paskiria juridinio asmens organai. Lietuvoje bendrovės vadovą renka valdyba, jei ji nesudaroma – stebėtojų taryba, o jei bendrovėje nėra ir jos, tuomet – visuotinis akcininkų susirinkimas. *De jure* vadovas oficialiai turi visus įgaliojimus veikti bendrovės vardu. *De facto* vadovais yra laikomi tokie asmenys, kurie, nors ir nebuvo teisėtai paskirti vadovauti juridiniam asmeniui, vis tiek atlieka vadovo funkcijas, tarsi būtų teisėtai paskirti¹⁰⁵. Bendrovių teisės doktrinoje yra pripažįstama, kad juridinio asmens organai turi skirtingas funkcijas, dėl to valdymo organų ir bendrovės dalyvių kompetencijos neturėtų sutapti. Bendrovės vadovu yra laikomas valdymo ar priežiūros organo narys, kurio veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir tokios veiklos priežiūra. Visuotinis akcininkų susirinkimas nėra laikomas valdymo organu, o jo nariai ir akcininkai neatlieka kasdienės bendrovės veiklos organizavimo funkcijų. Tačiau „dalyvių susirinkimas sprendžia, neišeidamas už jam įstatymo priskirtos kompetencijos ribų, svarbiausius ir paprastai su ilgalaike įmonės veiklos perspektyva susijusius nekasdienius veiklos klausimus, todėl dalyvių veikla kasacinio

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-389/2014.

¹⁰⁴ Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P. Directors duties and liability in the EU. Country report. Germany: Department of Law. The London School of Economics and Political science, 2013, p. 15.

¹⁰⁵ Petroševičienė, O. *Supra* note 13, p. 293.

teismo vadinama strateginiu bendrovės valdymu¹⁰⁶. Tiek teorijoje, tiek praktikoje yra stengiamasi atskirti šias funkcijas siekiant, kad bendrovės valdymas išliktų subalansuotas, todėl yra itin svarbu, kad juridinio asmens dalyvių ir valdymo organų kompetencijos išliktų autonomiškos. Atsižvelgiant į atliekamų funkcijų skirtingą pobūdį, civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju reikia spręsti, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui būdingas funkcijas. Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip *de facto* vadovas. Taigi, bendrovės vadovu gali būti laikomas ne tik tas asmuo, kuris pagal dokumentus eina vadovo pareigas *de jure*, bet ir tas asmuo, kuris faktiškai atlieka vadovo pareigas (valdymo funkcijos). Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad bendrovės vadovo ir dalyvio atsakomybės pagrindai skiriasi, nes yra skirtinga jų teisinė padėtis¹⁰⁷. Šis skirtumas yra susijęs su jų atliekamomis skirtingomis funkcijomis. Vadovas yra bendrovės valdymo organas ir yra saistomas pareigų, reglamentuotų CK, ABĮ ir kituose teisės aktuose, o šios jo pareigos yra nedeleguotinos.

Atviro tipo bendrovėse valdymo funkciją dažniausiai atlieka bendrovės vadovas ir/ar valdyba, o uždaro - dalyviai, kurie *de jure* ir yra vadovai arba tik faktiškai vykdo šias funkcijas, o formaliai jos yra paskirtos kam nors kitam. Pažymėtina, jog, kai tas pats asmuo yra ir dalyvis, ir vadovas arba tik dalyvis ir atlieka dalyviui būdingus, bet neteisėtus kaltus ir žalą sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė.¹⁰⁸ Sprendžiant *de facto* bendrovės vadovo atsakomybės klausimą, tampa neaišku, kada juridinio asmens dalyvis ar valdymo organo narys yra pripažįstamas *de facto* bendrovės vadovu? Ar tai yra, kai jis nuolat atlieka bendrovės vadovo funkcijas, ar gali būti pripažįstama ir tuomet, kai jis tik kartais, bet ne nuolat vykdo tokias funkcijas? Doktrina bei įstatymai nepateikia atsakymų į šiuos klausimus, tačiau LAT byloje *UAB „Barker textile“ vs. I.A.* pažymėjo, kad „pripažinus, kad formaliai vadovu nepaskirtas asmuo sistemingai atliko funkcijas, kurias paprastai atlieka vadovas, jo atsakomybė už neteisėtais veiksmais įmonei padarytą žalą taikoma kaip *de jure* vadovui“¹⁰⁹. Taigi juridinio asmens dalyvis bus pripažįstamas *de facto* vadovu, kai jis sistemingai atliks vadovui priskirtas funkcijas. Galime daryti išvadą, jog *de facto* bendrovės vadovai yra lygiai taip pat atsakingi bendrovės kreditoriams kaip ir *de jure* vadovai.

„Šešėliniai“ vadovai nuo *de facto* vadovų skiriasi tuo, kad pastarieji neslepia, jog jie atlieka bendrovės vadovo pareigas ir veikia tarsi teisėti vadovai. Tuo tarpu „šešėliniai“ vadovai duoda nurodymus ir kontroliuoja *de jure* vadovus juridinio asmens valdymo klausimais,

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-168/2009.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-244/2009.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 11 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-427/2013.

neišduodami fakto, jog jie veikia kaip bendrovės vadovai.¹¹⁰ Lietuvoje „šešėlinio“ vadovo sąvoka yra gana siaura ir mažai naudojama, teismai dažniau taiko *de facto* vadovo sąvoką. Užsienio doktrinoje *de jure* vadovo samprata yra labiau išplėsta nei Lietuvoje.

Vokietijoje *de facto* ir „šešėlinio“ vadovo sąvoka įstatymiškai nėra apibrėžta, jos labiau yra plėtojamos teismų praktikoje. *De facto* bendrovės vadovu yra laikomas asmuo, kuris yra teisėtai neišrinktas (arba vengiama rinkti formalų vadovą), elgiasi kaip *de jure* vadovas ir juridinio asmens nariai veikia tokio vadovo nurodymu, atlieka jo pavestas užduotis. Siekiant nustatyti, ar asmuo veikia kaip *de facto* vadovas, reikalinga įrodyti ne tik šių sąlygų egzistavimą, tačiau ir atliekamų pareigų dažnumą bei intensyvumą. Vokietijos doktrinoje dar pažymėtina, jog *de facto* vadovas turi valdyti bendrovę kaip *de jure* vadovas¹¹¹. Tuo tarpu „šešėliniu“ vadovu yra laikomas toks asmuo, kuris duoda nurodymus *de jure* vadovui, o pastarasis juos vykdo. Paminėtina, kad *de facto* vadovo atsakomybė yra didesnė nei „šešėlinio“ vadovo, kai yra laiku nesikreipiama dėl bankroto bylos iškėlimo arba kai yra padaroma žala dėl didelio nerūpestingumo¹¹².

Prancūzijoje, kaip ir Vokietijoje, nėra įstatymiškai apibrėžtos šios sąvokos. Asmuo yra pripažįstamas kaip *de facto* vadovu, kai jis laisvai ir nepriklausomai valdo bendrovę vienas ar su kitais asmenimis, vykdo vadovui priskirtas pareigas, o juridinio asmens dalyviai veikia jo pavedimu. Įdomu tai, jog, nors su *de facto* vadovais yra elgiama taip pat kaip su *de jure* vadovais, tol kol jie vykdo vadovo pareigas, tačiau jiems nėra suteikiami *de jure* vadovo įgaliojimai¹¹³. Teisinė atsakomybė *de facto* vadovams taikoma kaip *de jure* vadovams tuomet, kai bendrovė dėl jų kaltės tampa nemoki arba yra padaromas deliktinis pažeidimas. Prancūzijoje „šešėlinio“ vadovo sąvoka, kaip ir Lietuvoje, nėra plačiai taikoma.

Jungtinėje Karalystėje, kitaip nei Prancūzijoje ir Vokietijoje, įstatymai apibrėžia šias sąvokas. Asmuo yra laikomas *de facto* vadovu, kai jis prisiima tokį statusą ir atlieka tokias funkcijas, kurios išimtinai yra priskirtos direktoriaus kompetencijai¹¹⁴. Jungtinės Karalystės doktrinoje ir teismų praktikoje „šešėlinio“ vadovo sąvoka yra pakankamai išsamiai išaiškinta. Bendrovių įstatymas (251 straipsnio 1 dalis) nustato, jog „šešėlinis“ vadovas yra asmuo, pagal kurio nurodymus ir instrukcijas tikrieji bendrovės vadovai yra įpratę veikti. Praktikoje teismai interpretuoja, jog pagal „šešėlinio“ vadovo nurodymus reguliariai turi veikti didžioji dauguma bendrovės vadovų. Tai reiškia, jog, jeigu direktorių taryboje tik mažuma veiks pagal tokio

¹¹⁰ Greičius, R. *Supra* note 14, p. 113.

¹¹¹ Madisson, K. *Supra* note 82, p. 56.

¹¹² Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P.. Study on directors duties and liability (prepared for the European Commission). Department of Law, The London Scholl of Economics and Political science, 2013, p. 79.

¹¹³ Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P. Director's duties and liability in the EU, country report: France. Department of Law, The London Scholl of Economics and Political science, 2013, p. 297.

¹¹⁴ Secretary of State for trade and Industry v Becker, 2003, 1 BCLC, 555.

asmens instrukcijas, tuomet nurodymus duodantis asmuo nebus laikomas „šešėliniu“ vadovu. Teismas byloje „*Secretary of State for Trade and Industry v Deverell*“ pasisakė, jog nėra būtina, kad „šešėlinis“ vadovas duotų nurodymus tikriesiems vadovams kiekvienu sprendžiamu klausimu ar kita atliekama veikla, svarbu, jog toks asmuo darytų pakankamai didelę įtaką¹¹⁵. Kitoje byloje „*Buzzle Operations v Apple Computer Australia*“ teismas konstatavo, jog vien tai, kad *de jure* vadovai veikia kito asmens nurodymais, dar nereiškia, kad jis yra „šešėlinis“ vadovas. Norint tai nustatyti, reikia įrodyti, kad toks asmuo gali kontroliuoti tikrųjų vadovų priimamus sprendimus¹¹⁶. Viena svarbiausių yra 2005 m. byla „*Ultraframe (UK) Ltd v Fielding*“, kurioje Aukščiausiasis teismas (angl. *High Court*) pasisakė, kad neužtenka, jog vienas ar du vykdomieji/nevykdomieji vadovai vykdytų „šešėlinio“ vadovo nurodymus, jų turi būti dauguma. Taip pat vien tik duodamų nurodymų neužtenka, vadovai juos turi „paversti į veiksmus“ ir juos vykdyti. Tokie veiksmai turi tęstis nuolatos, tam tikrą laiko tarpą. Buvo pažymėta, jog „šešėliniai“ vadovai neturi fiduciarinių pareigų bendrovei, esant įprastai jos veiklai¹¹⁷. Iš to galima daryti išvadą, jog „šešėlinių“ vadovų atsakomybės sąlygos skiriasi nuo *de jure* vadovų. Tik, jei dėl tokio vadovo kaltės bendrovė taptų nemoki arba būtų arti nemokumo ribos, tuomet būtų galima spręsti jo atsakomybės bendrovei ir kreditoriams klausimą. Taigi Jungtinė Karalystė teismų praktikoje yra gana išsamiai išnaginėjusi „šešėlinio“ vadovo sąvoką, tačiau trūksta jų atsakomybės platesnio reglamentavimo.

Lietuvoje yra labai mažai teismų praktikos, kurioje būtų nustatomi bendrovės „šešėliniai“ vadovai, o jų atsakomybės klausimas bendrovei ir kreditoriams taip pat yra nesureguliuotas. Mokslininkas R. Greičius teigia, jog už fiduciarinių pareigų pažeidimą turi atsakyti ne šešėlinis vadovas, o vadovas, kuris veikia pagal „šešėlinio“ vadovo instrukcijas, nes fiduciarinius santykius su juridiniu asmeniu, akcininkais bei kreditoriais turi tik teisėtai paskirtas vadovas¹¹⁸. Užsienio šalyse yra dažniau laikomasi nuomonės, kad „šešėliniai“ vadovai yra atsakingi bendrovei ir kreditoriams taip pat, kaip ir *de facto* vadovai, jeigu yra įrodoma, kad jis atitinka „šešėlinio“ vadovo sąvoką ir atliko neteisėtus veiksmus, kurie įtakojo bendrovės nemokumą. Tuo tarpu *de facto* vadovų teisinė padėtis yra aiškiau reglamentuota, nes jie civilinės atsakomybės atžvilgiu yra sulyginama su *de jure* vadovais. Darbo autorės nuomone, Lietuvoje

¹¹⁵ Jungtinės Karalystės Apeliacinio Teismo byla *Secretary of State for Trade and Industry v Deverell*, 2001 m. sausio 21 d.

¹¹⁶ Naujojo Pietų Velso Apeliacinio Teismo sprendimas byloje *Buzzle Operations v Apple Computer Australia*, 2011 m. lapkričio 28 d. http://www.hopgoodganim.com.au/page/Publications/Corporate_Advisory_and_Governance_Alert_Are_you_a_shadow_director_Determining_your_liability_as_an_advisor_to_a_company_-_28_Nov_2011/. Prisijungimo laikas: 2014-10-02.

¹¹⁷ Anglijos ir Velso Aukščiausiojo Teismo 2005 m. liepos 27 d. nutartis byloje *Ultraframe (UK) Ltd v Fielding and others*. <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2005/1638.html>; Prisijungimo laikas: 2014-10-02.

¹¹⁸ Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.

dar yra bijoma taikyti „šešėliniams“ vadovams atsakomybę, nes ji yra mažai reglamentuota ir teismai vengia tai daryti. Akcinių bendrovių įstatyme būtų tikslinga įtvirtinti sąlygas, kad būtų galima identifikuoti *de facto* ir „šešėlinius“ vadovus bei reglamentuoti jų atsakomybę bendrovei ir kreditoriams.

2.3. Valdybos samprata

Valdyba yra kolegialus vykdomasis bendrovės valdymo organas, kuris yra atsakingas už jos valdymą, tinkamą ūkinę ir komercinę veiklą, jos kontrolę¹¹⁹. 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas Akcinių bendrovių įstatymas, kuriame buvo numatyta, jog valdyba ir stebėtojų taryba nėra privalomi bendrovės valdymo organai, tačiau kolegialių valdymo ir priežiūros organų sudarymas padeda užtikrinti, kad valdymo ir priežiūros funkcijos bendrovėje būtų aiškiai atskirtos, o tai, savo ruožtu, sąlygoja skaidresnį ir efektyvesnį bendrovės valdymą. Pagal dabar galiojantį Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą, valdybai yra suteiktos tam tikros priežiūros funkcijos: valdyba renka, analizuoja ir vertina bendrovės vadovo pateiktus dokumentus, susijusius su bendrovės finansine, ūkine būkle. Jeigu stebėtojų taryba yra nesudaroma, tai valdybai yra paskiriama dar daugiau priežiūros funkcijų: prižiūri bendrovės vadovo veiklą, jeigu bendrovė dirba nuostolingai, svarsto, ar vadovas yra tinkamas eiti pareigas ir t.t.¹²⁰.

Kaip jau buvo paminėta anksčiau, 2015 m. liepos 1 d. įsigalios Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai, kurie įtvirtins, jog akcinėje bendrovėje privalomai turi būti sudaromas bent vienas kolegialus organas - valdyba arba stebėtojų taryba. Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodoma, jog tokiu atveju, jeigu būtų nuspręsta pasirinkti tiksliai valdybą, jai turi būti suteiktos ir bendrovės priežiūros funkcijos¹²¹. Valdybos vaidmuo sustiprėjo, kai 2014 m. birželio 17 d. įsigaliojo nuostatos, leidžiančios valdybai perimti stebėtojų tarybos funkcijas. Bendrovės valdybai yra leidžiama atlikti priežiūros funkcijas, jeigu nėra sudaroma stebėtojų taryba ir įstatuose yra nustatyta, jog visas priežiūros funkcijas atlieka valdyba. Tokiu atveju, valdyba prižiūri ir bendrovės vadovo veiklą: teikia visuotiniam akcininkų susirinkimui atsiliepimus ir pasiūlymus dėl bendrovės vadovo veiklos; gali teikti pasiūlymus bendrovės vadovui atšaukti jo sprendimus, kurie prieštarauja įstatymams ir kitiems teisės aktams, visuotinio akcininkų susirinkimo ar valdybos sprendimams, svarsto, ar bendrovės vadovas tinka eiti pareigas, jeigu bendrovė dirba nuostolingai ir t.t. Jeigu valdyba atlieka priežiūros funkcijas, tai daugiau kaip pusė tokios

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-266/2006.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 7 ir 10 punktai.

¹²¹ Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas, http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/130227/12.pdf. Prisiūjungimo laikas: 2014-10-03.

valdybos narių turi būti nesusiję darbo santykiais su bendrove. Tokiu būdu yra siekiama išvengti galimo interesų konflikto.

Darbo autorės nuomone, šis minėto įstatymo pakeitimas teigiamai atsilies visam bendrovės valdymui, nes akcininkai turės galimybę pasirinkti optimaliausią ir naudingiausią bendrovės valdymo strategiją. Bendrovės vien dėl priežiūros funkcijų atlikimo nebeprivalės sudaryti stebėtojų tarybos (tai ypač aktualu mažesnėms bendrovėms).

2.3.1. Valdybos atsakomybė bendrovės kreditoriams

Akcinių bendrovių įstatymo nuostatos įtvirtina, kad bendrovės valdyba yra atsakinga už strateginį vadovavimą bendrovei ir kitų esminių bendrovės valdymo funkcijų vykdymą. Lietuvoje valdybos pagrindinės funkcijos, atsižvelgiant į Akcinių bendrovių įstatymą, yra bendrovės veiklos strategijos ir jos valdymo struktūros tvirtinimas, konfidencialios informacijos nustatymas, metinių finansinių ataskaitų vertinimas ir analizė, sprendimų dėl bendrovės filialų ir atstovių steigimo priėmimas ir kitos. Valdybos narių nutarimai turi neprieštarauti bendrovės įstatams, įstatymams ir kitiems teisės aktams, reglamentuojantiems juridinių asmenų veiklą. Taigi valdyba atsako už įmonės valdymą, jos tikslų įgyvendinimą bei tinkamą komercinę-ūkinę veiklą. Nagrinėjant ABĮ 34 straipsnio 1-8 punktus, galima pastebėti, kad valdybos narių funkcijos nėra susijusios su bendrovės kasdienine veikla, tokia kaip: smulkių ūkinių sandorių sudarymas, darbuotojų atleidimas, priėmimas ir kt. Jos veikla siejasi su bendrovės struktūriniu valdymu, ilgalaikių verslo planų tvirtinimu, investicinių projektų rengimu. Galima daryti išvadą, jog valdybos nariai veikia „išoriniuose“ santykiuose, o ne „vidiniuose“, todėl jų atsakomybės kreditoriams klausimas yra ypač aktualus. Valdybos nariams egzistuoja beveik tos pačios pareigos kaip ir bendrovės vadovui, jie taip pat turi būti rūpestingi ir stengtis daryti viską, kad būtų užtikrinti bendrovės ir jos akcininkų interesai. Tačiau dažniausiai yra pabrėžiama atidumo ir rūpestingumo pareiga, nes šios pareigos yra bendrosios. NASDAQ OMX (Vilniaus lizinguojamų bendrovių valdymo kodeksas) pateikia tam tikras rekomendacijas, kuriomis turėtų vadovautis bendrovės valdymo ir priežiūros organai. Pabrėžiama, kad jie turi siekti kuo didesnės naudos bendrovei ir akcininkams. Taip pat jie privalo užtikrinti, kad būtų gerbiamos ne tik bendrovės akcininkų, bet ir darbuotojų, kreditorių teisės ir interesai¹²².

Bendrovę ir valdybos narius sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai. Fiduciarinių pareigų pažeidimas yra sąlyga pripažinti valdybos nario veiksmus neteisėtais, todėl kiekvieną kartą reikia nustatyti, ar buvo pažeistos fiduciarinės pareigos bendrovei. Šių pareigų turinį sudaro bendro pobūdžio principai (sąžiningumas, lojalumas, protingumas, ir kt.). Valdymo organai, tarp

¹²² NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodekso laikymosi atskleidimo forma, 2012.

jų ir valdyba, šių pareigų turi laikytis visą savo veiklos laikotarpį. Anot R. Greičiaus, fiduciarinių pareigų pažeidimas yra pagrindas taikyti deliktinę atsakomybę valdybos nariui¹²³. Viena svarbiausių bylų, nustačiusi bendrovės valdybos ir stebėtojų tarybos civilinę atsakomybę kreditoriams buvo LAT 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006. Šioje byloje teismas pasisakė, kad, „kai juridinio asmens dalyvio valdymo organo vienasmenio ar kolegialaus narių (nario) veiksmai nuosprendžiu yra pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, tai šie juridinio asmens valdymo organai nariai atsako prieš trečiuosius asmenis pagal juridinio asmens prievolės savo turtu solidariai“. Kitoje byloje teismas aptarė valdybos, kaip valdymo organo, atsakomybę kreditoriams buvo išnagrinėta LAT 2013 m. balandžio 19 d. BUAB (bankrutuojanti uždaroji akcinė bendrovė) „LRG farmacija“ valdyba 2004 metais priėmė sprendimą įsigyti trijų bendrovių akcijas už daugiau kaip 9 mln. litų, turėdama skolų kitiems kreditoriams. Visos šios 3 bendrovės, kurių akcijos buvo įsigytos, bankrutavo. Sekančiais metais BUAB „LRG farmacija“ atsiskaitė tik su vienu kreditoriumi UAB „Limedika“, patenkindama beveik visą jo turtinį reikalavimą (daugiau nei 6,6 mln. Lt), nors kitiems kreditoriams turėjo pradelstų įsipareigojimų. Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 6 dalyje yra suformuluota imperatyvi nuostata, kad „valdyba, prieš priimdama sprendimą investuoti lėšas ar kitą turtą į kitą juridinį asmenį, turi apie tai pranešti kreditoriams, su kuriais bendrovė yra neatsiskaičiusi per nustatytą terminą, jeigu bendra įsiskolinimo suma šiems kreditoriams yra didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo“. Taigi, atsižvelgiant į šią normą, galima daryti išvadą, jog šis reikalavimas buvo pažeistas ir kreditoriai dėl to patyrė žalos. Kasacinis teismas pasisakė, kad valdyba, prieš priimdama svarbius, didelės vertės investicinius sprendimus, turi įvertinti jų būsimą naudą ir pasverti su šių sprendimų priėmimu susijusią riziką bendrovei bei jos kreditoriams. Taip pat, jeigu bendrovė patiria didelius nuostolius, valdyba turi rengti sąnaudų mažinimo planus, nevykdyti didelės vertės investicinių projektų ir nesudaryti rizikingų sandorių¹²⁴. BUAB „LRG farmacija“ nariai kas kiek laiko keitėsi, todėl LAT pažymėjo, kad kiekvieno valdybos nario veiksmai turi būti vertinami atskirai, „atsižvelgiant į jo dalyvavimo bendrovės veikloje laikotarpį, tuo laikotarpiu nario atliktus veiksmus, balsavimą, sprendžiant dėl sprendimų priėmimo, kitas reikšmingas su valdymo organų pareigų atlikimu susijusias aplinkybes“.

Visų pirma reikia pastebėti, jog valdybos atsakomybė kreditoriams yra reta, nes dažniausiai ji yra taikoma bendrovės vadovui arba akcininkams. Akcinių bendrovių įstatymo 34 straipsnio 5 dalyje yra pateikiama konkretnė nuostata dėl valdybos atsakomybės. Šiame straipsnyje yra įtvirtinta valdybos narių atsakomybė už jų priimtus tam tikrus sprendimus,

¹²³ Greičius R. *supra note 5*. P. 219.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-234/2013.

sukėlusius žalą, nepriklausomai nuo to, kad visuotinis akcininkų susirinkimas jiems pritarė. Vadinasi, valdyba yra nepriklausomas organas, prisiimantis atsakomybę už savo sprendimus. 2014 m. birželio 5 d., priėmus kai kuriuos ABĮ nuostatų pakeitimus, valdybos atsakomybė bendrovei ir kreditoriams tapo griežtesnė, nes, nesudarius stebėtojų tarybos, ji perima priežiūros funkcijas, vadinasi prisiima daugiau pareigų. Nors dar nėra teismų praktikos, kuri nustatytų valdybos atsakomybę kreditoriams po ABĮ nuostatų pakeitimo, tačiau galima preziumuoti, jog, jei bendrovės valdyba perima priežiūros funkcijas, tai jos atsakomybė turi būti vertinama griežčiau. Valdybos nariai tiek pavieniui, tiek kolegialiai gali būti atsakingi kreditoriams už padarytus nuostolius, tačiau, priėmus neteisėtą ir žalą kreditoriams sukėlusį sprendimą, civilinės atsakomybės klausimas pirmiausiai yra keliamas visiems valdybos nariams.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta anksčiau, galima daryti išvadą, kad, nors civilinė atsakomybė valdybos nariams yra taikoma retai, tačiau ji kyla tais pačiais pagrindais kaip ir bendrovės vadovo: reikia nustatyti neteisėtus veiksmus, kaltę, priežastinį ryšį ir žalą. Svarbiausia įrodyti, kad bendrovė negali įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų ir atsiskaityti su kreditoriais būtent dėl valdybos neteisėtų veiksmų.

2.3.2. Užsienio šalių bendrovės vadovų ir valdybos narių atsakomybė kreditoriams

Prancūzijoje egzistuoja keletas bendrovių tipų: akcinės bendrovės (pranc. *société anonyme*: SA), supaprastintos akcinės bendrovės (pranc. *société par actions simplifiée*: SAS), komanditinės ūkinės bendrijos (pranc. *société en commandite par actions*: SCA), uždarnosios akcinės bendrovės (pranc. *société à responsabilité limitée*: SARL), ūkinės bendrijos (pranc. *société en commante simple*: SCS) ir bendroji partnerystė (pranc. *société en nom collectif*: SNC)¹²⁵. Patys populiariausi bendrovių tipai, kaip ir Lietuvoje, yra akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės, tačiau skiriasi jų vadovų atsakomybės reglamentavimas. Pažymėtina, kad šiame darbe yra analizuojamos Prancūzijos akcinės bendrovės (SA) ir uždarnosios akcinės bendrovės (SARL).

Prieš pradėdant nagrinėti Prancūzijos bendrovių vadovų ir valdybos narių teisinę atsakomybę, reikia paminėti, jog visi valdybos nariai yra laikomi vadovais, tik yra renkamas valdybos pirmininkas ir generalinis direktorius. Jų atsakomybė yra tokia pati. Prancūzijoje valdybos narių atsakomybės bendrovei klausimus reguliuoja civilinė teisė¹²⁶. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams yra itin išplėsta. Prancūzijos komercinio kodekso L223-22 straipsnis įtvirtina, jog uždaruųjų akcinių bendrovių direktoriai/valdybos nariai yra atsakingi už bet kokią žalą bendrovei ar tretiesiems asmenims, kuri kilo dėl įstatyme ar nuostatuose įtvirtintų

¹²⁵ Beuerle, C.G., Paech P., Schuster, E. P. *Supra* note 123, p. 289-290.

¹²⁶ The French Commercial code in english, 2008, article L225-251.

reikalavimų ribotos civilinės atsakomybės bendrovėms pažeidimo. Taip pat dėl bendrovės įstatų pažeidimo ar kitų pažeidimų atliktų valdant bendrovę¹²⁷. Prancūzijos komercinio kodekso L225-251 straipsnyje yra teigiama, kad akcinių bendrovių vadovai arba vadovaujantys vadovai yra individualiai arba kartu atsakingi bendrovei ar trečiosioms šalims dėl įstatymų ar bendrovės taisyklių pažeidimo, dėl žalos, kurią sukėlė savo nerūpestingais veiksmais, ir dėl žalos, kilusios iš delikto. Visų bendrovės vadovų pareigų apimtis yra plati, tačiau didesnio rūpestingumo ir apdairumo yra reikalaujama iš listinguojamų bendrovių vadovų, nei iš ne listinguojamų. Prancūzijos Aukščiausiasis teismas įtvirtina bendrovės vadovų atsakomybę už: bendrovės priežiūros stoką (pvz. kai bendrovės vadovas deleguoja savo funkcijas kitam vadovui ir neprižiūri kaip jis jas vykdo), vengimą bendradarbiauti su akcininkais (pvz. akcininkų susirinkimas nebuvo šaukiamas kelis metus ir dėl to bendrovė ir jos kreditoriai patyrė nuostolių), prastus bendrovės finansinius rezultatus, kai bendrovės vadovas yra jais nesuinteresuotas ir nededa jokių pastangų pagerinti bendrovės finansinę būklę ir t.t. Taigi iš esmės bendrovės vadovų atsakomybė yra nustatyta net už blogą bendrovės valdymą. Įtvirtinta, jog netgi už neapdairumą, neatsargumą ar apgaulę bendrovės vadovai yra laikomi atsakingais¹²⁸. Reikia paminėti, jog užtenka, kad atsiradę neigiami padariniai būtų minimalūs. Kreditoriams bendrovės valdymo organų nariai bus asmeniškai atsakingi tuomet, kai kreditorius patirs asmeninės žalos. Kreditoriai pateikti ieškinį juridinio asmens valdymo organams gali tiek savo, tiek bendrovės vardu.

Civilinė atsakomybė dažniausiai kyla individualiai, o ne kaip organui. Išimtis yra tuomet, kai bendrovės valdymo organo nariai atlieka neteisėtus veiksmus bendru susitarimu. Valdyba, kaip vientisas organas, nėra teisinės atsakomybės subjektas, įstatymai įtvirtina individualią vadovų atsakomybę, tačiau jų atsakomybė yra solidari bendros kaltės atveju. Taigi iš esmės visi valdybos nariai yra atsakingi už priimtus sprendimus¹²⁹. Prancūzijos Aukščiausiasis teismas byloje „*Fonds de garantie des dépôts (FGD) c/ Sté Caribéenne de conseil et d'audit*“ konstatavo, kad akcinės bendrovės visi valdybos nariai individualiai yra laikomi kaltais, jeigu savo veikimu ar neveikimu prisideda prie neteisingų/neteisėtų valdybos priimamų sprendimų. Visi vadovai yra laikomi atsakingais už patirtą žalą, nebent jie įrodo, jog neprisidėjo prie neteisėtų veiksmų, elgėsi atsakingai ir rūpestingai, prieštaravo neteisėtam valdybos sprendimui. Kiekvienas vadovas atskirai privalo įrodyti šias aplinkybes.¹³⁰

Lietuvoje niekur nėra tiksliai reglamentuota dėl bendros valdybos narių atsakomybės, tuo atveju, kai neteisėtus veiksmus atlieka tik vienas valdybos narys. Kaip buvo minėta, yra

¹²⁷ The French Commercial code in english, 2008, article L223-22, p. 97.

¹²⁸ Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P. *Supra* note 38, p. 305.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 304.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 305.

išskiriama tiek individuali, tiek kolektyvinė valdybos narių atsakomybė, tačiau, kada yra taikoma viena ar kita atsakomybės rūšis, lieka neaišku. LAT buvo pasisakęs, jog valdybos nariai atsako savo turtu solidariai, todėl galima daryti išvadą, jog, kaip ir Prancūzijoje, atsakomybė yra taikoma visiems vadybos nariams, išskyrus, jeigu jie įrodo, jog neprisidėjo prie neteisėtų veiksmų.

Vokietija. Lietuvoje akcinių bendrovių ir uždarytųjų akcinių bendrovių veiklą reglamentuoja tas pats įstatymas (Akcinių bendrovių įstatymas). Tuo tarpu Vokietija turi Akcinių bendrovių įstatymą (vok. *Aktiengesetz*) ir ribotos atsakomybės bendrovių įstatymą (vok. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung, GmbHG*). Įstatymų normos, reguliuojančios šių dviejų tipų bendrovių veiklą yra gana skirtingos. Didžiausias skirtumas tarp šių dviejų bendrovių yra tas, jog akcinės bendrovės valdyba (vok. *Vorstand*) valdo bendrovę nepriklausomai¹³¹, o tuo tarpu ribotos atsakomybės įmonėms įtaką gali daryti akcininkų susirinkimas (net ir vienas akcininkas), stebėtojų taryba¹³². Jie gali nurodyti, kaip valdyba turi elgtis ir kokius sprendimus turi priimti. Dažniausiai valdybos veiksmams yra reikalingas akcininkų pritarimas.

Akcinėse bendrovėse valdybą gali sudaryti vienas arba daugiau asmenų (jeigu bendrovės kapitalas yra didesnis negu 3 milijonai eurų, tai privalo būti ne mažiau kaip 2 valdybos nariai), o ją renka stebėtojų taryba¹³³. Bendrovės valdyba yra atsakinga už tinkamą bendrovės reikalų tvarkymą, atstovavimą bendrovei ir reikalų tvarkymą su trečiaisiais asmenimis (kreditoriais)¹³⁴. Valdyba yra tiesiogiai atsakinga už bendrovės tinkamą veiklą, jos nariai turi elgtis kaip rūpestingi ir sąžiningi vadovai. Jeigu yra pažeidžiamos šios pareigos, tai valdybos nariai (taip pat ir stebėtojų tarybos nariai), priklausomai nuo jų padarytų veiksmų, gali atsakyti atskirai arba solidariai už įmonei padarytą žalą. Įrodinėjimo našta tenka valdybos nariams, kurie turi įrodyti, jog elgėsi kaip rūpestingi ir sąžiningi vadovai, arba buvo pagrindas manyti, jog tuo metu jie elgėsi taip, kaip jiems atrodė geriausia, pagal jų turimą informaciją ir esamą bendrovės padėtį.¹³⁵ Taip pat svarbu paminėti, jog valdybos nariai nebus laikomi atsakingais už padarytą žalą, jeigu jie veikė pagal teisėtą akcininkų susirinkimo sprendimą.¹³⁶ Atsakomybė kreditoriams gali kilti už deliktinės teisės pažeidimus arba pareigų pažeidimą, jeigu tai nulėmė bendrovės nemokumą ir negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais. Kadangi bendrovė įsipareigoja atsakyti

¹³¹ German stock corporation act, 2011. <http://www.nortonrosefulbright.com/files/german-stock-corporation-act-2010-english-translation-pdf-59656.pdf>

¹³² Limited liability companies act. Germany, 2013. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html

¹³³ Stock corporation act 2010 (Translation as at 1 December 2011) 76, 84 straipsniai.

¹³⁴ Wendler, M., Tremml, B., Buecker, B. J. Key Aspects of German Business Law. A Practical Manual. Springer 2008, fourth edition, p. 18.

¹³⁵ Fleckner, M. A., Hopt, J. K. Comparative corporate governance. A functional and international analysis: Germany. Cambridge university press, 2013, p. 543.

¹³⁶ *Supra* note 107, 93 straipsnio 2 dalis.

kreditoriams, patyrusiems žalą, bendrovės turtu, dažniausiai žala nėra išieškoma iš įmonės valdymo organų narių. Tačiau kreditoriai gali pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo iš valdybos narių, jeigu jų reikalavimams patenkinti neužtenka bendrovės turto. Tokiais atvejais bendrovės valdybos nariai turi būti pažeidę rūpestingumo ir sąžiningumo pareigą ir jie atsakys pagal Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 straipsnio 2 dalį. Kaip ir Lietuvoje turi būti įrodyti neteisėtai veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys ir žala. Kaltės forma yra nesvarbi, užtenka paprasto neatsargumo arba nerūpestingumo. Kreditorius turi įrodyti, kad, atsižvelgiant į valdybos nario veiksmus, tokia žala buvo tikėtina, o tuo tarpu valdybos narys turi įrodyti, kad, nepaisant jo veiksmų, tokia žala vis tiek būtų atsiradusi¹³⁷.

Ribotos atsakomybės bendrovėse valdyba dažniausiai yra kaip patariamasis organas, jai vadovauja vadovaujantys vadovai (angl. *managing directors*). Todėl tokiose įmonėse dažniausiai vadovai yra atsakingi kreditoriams. Remiantis ribotos atsakomybės bendrovių aktu, pažymėtina, kad valdybos nariai yra atsakingi, jeigu jie pažeidžia savo įsipareigojimus¹³⁸. Pažymėtina, jog, jeigu valdyba veikė pagal teisėtą akcininkų susirinkimo sprendimą, ji nebus atsakinga už atsiradusią žalą.

Jungtinėje Karalystėje įmonės yra skirstomos į ribotos ir neribotos atsakomybės bei į atviro ir uždaro tipo.¹³⁹ Tačiau reikia pabrėžti, kad įstatymuose nėra tikslaus bendrovės apibrėžimo. Šiame darbe aptariamas atviro tipo ribotos atsakomybės bendrovių (angl. *public limited liability company*) teisinis reglamentavimas. Nors įstatymiškai nėra įtvirtinta, kad bendrovių valdymo modelis turi būti vienpakopis, tačiau didžioji dauguma bendrovių taiko būtent šį modelį. Bendrovės valdybos ir jų direktorių atsakomybę reglamentuoja Bendrovių įstatymas 2006 (angl. *Companies act 2006*). Laikomasi nuostatos, kad juridinio asmens direktoriai (angl. *the board of directors*) fiduciarines pareigas pirmiausia turi pačiai bendrovei, tačiau, jeigu įmonė tampa nemoki arba yra arti nemokumo, pareigos atsiranda ir kreditoriams, t.y. kuo įmonės padėtis finansiškai tampa sudėtingesnė, tuo daugiau pareigų direktoriai įgyja kreditorių atžvilgiu. Tačiau Bendrovių įstatymo (angl. *Companies Act, 2006*) 172 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta, jog, esant tam tikroms aplinkybėms, bendrovės vadovai pareigas turi ir kreditoriams. Kai bendrovė yra moki, tai direktoriai kreditoriams atsako tik tuomet, kai jie turi tiesioginę ir nepriklausomą pareigą kreditoriui. Taip pat atsakomybė gali kilti, jeigu jie „asmeniškai garantavo už bendrovės prievolių įvykdymą pagal su trečiuoju asmeniu sudarytą

¹³⁷ Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P. *Supra* note 4. p. 339.

¹³⁸ Limited liability companies act. Germany, 2013. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gmbhg/englisch_gmbhg.html

¹³⁹ Companies act 2006, 3 ir 4 straipsniai.

sutartį arba aiškiai nenurodė trečiajam asmeniui, kad veikia juridinio asmens, o ne savo vardu¹⁴⁰.

Kai tam tikri bendrovės vadovų priimti sprendimai pažeidžia bendrovės ir jos kreditorių interesus, didelę reikšmę, sprendžiant atsakomybės klausimą, turi sąžiningumo pareiga. Šiuo atveju, bendrovės direktorius, siekdamas įrodyti, kad jis neatliko neteisėtų veiksmų, privalo įrodyti, kad, priimdamas sprendimą, jis sąžiningai tikėjo, kad veikia geriausiai bendrovės interesais ir siekia jai naudos. Jeigu direktorius pagrindžia savo veiksmus ir teismas priima įrodymus, tai direktoriui nebus taikoma civilinė atsakomybė.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos bendrovių valdybos atsakomybės kreditoriams reglamentavimas yra panašiausias į Vokietijos įstatymuose nustatytą reglamentavimą, o labiausiai skiriasi nuo Prancūzijos, nes atsakomybė bendrovės valdybos nariams gali kilti net už blogą valdymą.

2.4. Stebėtojų tarybos samprata

Stebėtojų taryba yra neprivalomas bendrovės priežiūros organas, tačiau, kaip jau buvo minėta darbo pradžioje, 2014 m. birželio 17 d. įsigaliojo naujas Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimas, kuriame numatyta, kad bendrovė privalo turėti bent vieną kolegialų organą t.y. valdybą arba stebėtojų tarybą, todėl atsisakius sudaryti valdybą, stebėtojų tarybos sudarymas tampa privalomu. NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas rekomenduoja, kad bendrovėje būtų sudarytas ne tik kolegialus valdymo organas, bet ir priežiūros organas. Šių organų sudarymas padeda užtikrinti, kad valdymo ir priežiūros funkcijos būtų aiškiai atskirtos bendrovėje, o tai skatina skaidresnę ir efektyvesnę bendrovės veiklą. Jeigu reikia rinktis – sudaryti valdybą ar stebėtojų tarybą, šis kodeksas rekomenduoja sudaryti priežiūros organą. Tik didelėse akcinėse bendrovėse, kuriose reikia ir valdybos priežiūros, bus steigiami stebėtojų taryba. Nagrinėjant doktriną ir teismų praktiką, tampa aišku, jog nėra vienos bendros nuomonės, ar stebėtojų taryba yra valdymo organas, ar ne. Kaip teigia A. Bosaitė ir S. Butov, stebėtojų taryba yra tik priežiūros organas, kuris atlieka juridinio asmens veiklos kontrolę. Jie teigia, jog tai nėra valdymo organas ir jis negali tiesiogiai dalyvauti valdant juridinį asmenį¹⁴¹. ABI 19 straipsnyje yra nustatyta, jog bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus valdymo organas – valdyba ir priežiūros organas – stebėtojų taryba. Bankų įstatyme stebėtojų taryba taip pat nėra priskiriama prie valdymo organų – „banko valdymo organai yra banko valdyba ir administracijos vadovas“ (BI 30 str. 2 d.). Taigi lingvistiškai analizuojant šias

¹⁴⁰ Jakuntavičiūtė, G. *Supra* note 9, p. 84 (cituota iš: Griffin, S. M. *Personal Liability and Disqualification of Company Directors*. Oxford: Hart Publishing, 1999, p. 17-18.).

¹⁴¹ A. Bosaitė, S. Butov - *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*, Vilnius: Justitia, 2009, psl. 278.

įstatymų normas, matyti, jog stebėtojų taryba nėra priskiriama prie valdymo organų. Kitokius išaiškinimus pateikia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo bylose, kuriuose konstatuoja, jog stebėtojų taryba yra kolegialus valdymo organas, todėl civilinė atsakomybė turi būti nustatoma taikant analogiškas normas, įtvirtinančias įmonės valdybos narių atsakomybę¹⁴². Kitoje byloje teismas bandė perimti užsienio bendrovių teisės doktrinoje ir praktikoje įtvirtintą skirstymą į vykdančiuosius ir nevykdančiuosius vadovus, priskirdamas stebėtojų tarybos narius prie nevykdančiųjų vadovų. Teismas pasisakė, kad „vadovu laikytinas valdymo ar priežiūros organo narys, kurio veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir tokios veiklos priežiūra“¹⁴³. Darbo autorės nuomone, stebėtojų taryba neturėtų būti priskiriama prie valdymo organų, nes ji neatlieka valdymo funkcijų.

2.4.1. Stebėtojų tarybos atsakomybė kreditoriams

Stebėtojų tarybos pagrindinės funkcijos: valdybos narių rinkimas ir atleidimas; vadovo ir valdybos veiklos priežiūra; pasiūlymų dėl bendrovės strategijos teikimas visuotiniams akcininkų susirinkimui; finansinių išteklių panaudojimo priežiūra. Stebėtojų tarybos nariai nevykdo jokių funkcijų, susijusių su kreditorių teisių įgyvendinimu ar pareigų užtikrinimu. Taip pat stebėtojų taryba neturi teisės pavesti ar perduoti vykdyti savo funkcijas valdybai ar bendrovės vadovui. Jeigu stebėtojų taryba yra nesudaroma, tai valdyba gali perimti priežiūros funkcijas (ABĮ 34 str. 10 d.).

Lietuvos doktrinoje ir teismų praktikoje stebėtojų tarybos atsakomybė bendrovei ir kreditoriams yra labai mažai nagrinėta. Stebėtojų tarybos atsakomybė priklauso nuo to, ar ji yra priskiriama prie valdymo organų ar ne. Galima panagrinėti, kaip stebėtojų tarybos atsakomybę numato kai kurios akcinės bendrovės. Pavyzdžiui, AB „Lesto“ sutarties „Dėl veiklos stebėtojų tarybos sąlygų“ 3.2.1. punktas nustato, kad „stebėtojų tarybos narys įsipareigoja atlyginti Bendrovei ir apsaugoti ją nuo bet kokių nuostolių ar žalos (įskaitant protingas išlaidas teisei pagalbai), kuriuos ji gali patirti dėl stebėtojų tarybos nario įvykdyto šios Sutarties pažeidimo ir/ar trečiųjų asmenų, įskaitant Bendrovės akcininkus, reikalavimų, susijusių su Stebėtojų tarybos nario veikla Bendrovės stebėtojų taryboje ar tos veiklos rezultatais, kai tokie nuostoliai ar žala Bendrovei kilo dėl Stebėtojų tarybos nario tyčios ar didelio neatsargumo“¹⁴⁴. Taigi ši nuostata įtvirtina, kad stebėtojai yra atsakingi ne tik bendrovei, bet ir kreditoriams, jeigu jie dėl tyčios arba didelio neatsargumo pažeidė trečiųjų asmenų teises, reikalavimus, dėl kurių kilo žala bendrovei. Vadinasi, tokiu atveju bendrovė išsireikalautų žalos atlyginimo iš stebėtojų tarybos

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006.

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁴⁴ <http://www.lesto.lt/Content/Files/2725.pdf>; Prisijungimo laikas: 2015-01-20.

nario regreso teise. AB „INTER RAO Lietuva“ stebėtojų tarybos reglamente yra įtvirtinta, kad stebėtojų tarybos nariai privalo vengti interesų konflikto; negali užsiimti veikla, nesuderinama su stebėtojų nario veikla. Reglamento 2.9. punkte nustatyta, kad „stebėtojų taryba yra kolegialiai atsakinga už teisės aktuose, Bendrovės įstatuose ir Reglamente numatytų funkcijų įgyvendinimą. Kiekvienas Stebėtojų tarybos narys yra asmeniškai atsakingas už veiklą Stebėtojų taryboje“, o 10.3 punkte nustatyta, kad „stebėtojų tarybos nariai atsako už įstatymų pažeidimus, padarytus vykdant savo funkcijas“.¹⁴⁵

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta anksčiau, galima daryti išvadą, kad bendrovės yra linkusios nustatyti atsakomybę bendrovei, o atsakomybė kreditoriams kyla netiesiogiai. Stebėtojų tarybos narių atsakomybės sąlygos turėtų būti tokios pat, kaip bendrovės vadovo ir valdybos.

2.4.2. Stebėtojų tarybos atsakomybė kreditoriams užsienio šalyse

Prancūzijos civilinio kodekso L225-257 straipsnyje reglamentuota, kad stebėtojų tarybos narių atsakomybė kyla iš delikto, nerūpestingų veiksmų. Tačiau svarbu, jog jie turi būti atlikti asmeniškai, o ne atliekant savo, kaip stebėtojų tarybos nario, pareigas. Kadangi stebėtojų taryba neatlieka valdymo funkcijų, tai jiems netaikoma atsakomybė už blogą valdymą. Stebėtojų tarybos nariai bus laikomi atsakingi kreditoriams tuomet, kai jie asmeniškai pažeis jų pareigas. Taigi yra mažai tikėtina, jog stebėtojų taryba bus atsakinga kreditoriams už savo, kaip stebėtojų tarybos nario, blogą funkcijų atlikimą ar pareigų pažeidimą.

Vokietijoje stebėtojų taryba nedalyvauja bendrovės valdyme. Ji yra įpareigota prižiūrėti valdybą, jos sprendimus ir teikti patarimus, kaip gerinti bendrovės veiklą. Tuo tarpu valdyba turi pareigą reguliariai informuoti stebėtojų tarybą apie bendrovės veiklą bei iškylančias problemas¹⁴⁶. Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 ir 116 straipsniuose yra įtvirtinta, kad ir valdyba, ir stebėtojų taryba gali būti atskirai arba kartu atsakinga bendrovei už patirtą žalą. Valdybos narių atsakomybė dažniausiai kyla pagal verslo sprendimų taisyklę (angl. *business judgement rule*), kuri teigia, kad, jeigu valdyba pagrįstai tikėjo ir rėmėsi patikrinta informacija priimdama tam tikrą verslo sprendimą, tačiau žala vis tiek atsirado, ji nebus laikoma atsakinga. Ši taisyklė stebėtojų tarybai galioja tik išimtiniais atvejais, kadangi ji nedalyvauja kasdieniniame bendrovės valdyme. Jų veiksmus apibrėžia įstatymai. Jie turi teisę pareikšti ieškinius dėl

¹⁴⁵<https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&ved=0CCYQFjABOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.interrao.lt%2Fcontent%2Fdownload%2F660%2F17598%2Ffile%2FWork%2520regulations%2520of%2520Supervisory%2520council%2520AB%2520INTER%2520RAO%2520Lietuva.pdf&ei=s9vLVOXEAZfdasDrgcC&usg=AFQjCNHMB556NtXrmMhuloabKqB16ZYZTw&sig2=-rE24JGskhqJHlcelmHYQg>; Prisijungimo laikas: 2015-01-20.

¹⁴⁶Fleckner, M. A., Hopt, J. K. *Supra* note, p. 535.

atsiradusios žalos valdybai t.y. vidinius ieškinius¹⁴⁷. Stebėtojų tarybos nariai gali būti laikomi atsakingais kreditoriams už deliktinės teisės pažeidimus, savo pareigų nevykdymą ir pažeidimą, jeigu bendrovė dėl to patiria nuostolių ir negali atsiskaityti su kreditoriais.

Jungtinėje Karalystėje stebėtojų taryba, kaip atskiras valdymo organas, neegzistuoja. Kaip jau buvo minėta, bendrovės valdybą sudaro vykduantieji ir nevykduantieji direktoriai, todėl gali atrodyti, kad nevykdančiųjų direktorių vaidmuo yra nereikšmingas. Tačiau yra priešingai – pabrėžiamas nevykdančiųjų direktorių nepriklausomumas ir jų atliekamų funkcijų svarba¹⁴⁸. Jie prižiūri vykdomųjų direktorių veiklą ir akcininkų veiklą. Nevykduantieji direktoriai turi būti objektyvūs ir vengti interesų konflikto, kuris gali atsirasti prižiūrint akcininkus ir vykdančiuosius direktorius, kadangi nevykduantieji direktoriai prilauso valdybai, todėl dažnai jie gali būti šališki. Nors nevykdančiųjų direktorių pareigos yra tokios pat kaip vykdančiųjų, tačiau jų funkcijos gerokai skiriasi, nes jie nėra atsakingi už kasdienę bendrovės veiklą. Atsakomybė kreditoriams už pareigų nevykdymą yra numatyta lygiai tokia pat, kaip vykdančiųjų direktorių.

Apibendrinant galima teigti, kad stebėtojų tarybos atsakomybės klausimas aiškiausiai yra reglamentuotas Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje. Prancūzijos įstatymai nenumato civilinės atsakomybės taikymo prieš kreditorius, jeigu žala buvo padaryta atliekant stebėtojų tarybos nario funkcijas. Lietuvoje stebėtojų tarybos narių civilinės atsakomybės klausimas nėra reglamentuotas, tačiau galima daryti išvadą, jog, pažeidus kreditorių interesus, jie atsakytų taip pat, kaip ir valdymo organai.

2.5. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės sąlygos

Civilinė atsakomybė yra apibrėžiama kaip turinio pobūdžio netekimai, kurie yra nukreipti į asmens turtą ir išieškomi reikalavimo teisę turinčio asmens naudai¹⁴⁹. Pagrindinis tikslas yra grąžinti nukentėjusį asmenį į ankstesnę (iki delikto padarymo) padėtį (*restitutio in integrum*). Kaip jau buvo minėta, valdymo organų atsakomybė bendrovės kreditoriams yra grindžiama deliktinės atsakomybės pagrindu, t.y. kreditoriai turi įrodyti, kad valdymo organas ar jo narys pažeidė pareigą tinkamai organizuoti įmonės veiklą ir dėl tokio pažeidimo bendrovės kreditoriui atsirado žala. Kaip teigia D. Petrauskaitė, deliktinę atsakomybę sukelia tokie asmens veiksmai ir elgesys, kurie „pažeidžia bendruosius teisės principus, draudžiančius daryti žalą kitiems, neatitinkantys specialiųjų įstatymo reikalavimų ir todėl lemiantys žalą“¹⁵⁰. Civilinei atsakomybei atsirasti būtina, kad elgesys neatitiktų teisės reikalavimų ir pažeistų trečiojo asmens

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 113.

¹⁴⁸ Fleckner, M. A., Hopt, J. K. *Supra* note, p. 921.

¹⁴⁹ Tatol, R. Bendrovės vadovo atsakomybės ypatumai. *Juristas* Nr. 6, 2011 birželis.

¹⁵⁰ Ambrasienė, D. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: LTU, 2004, p. 183.

teises ir interesus. Būtina, kad dėl valdymo organų teisei priešingų veiksmų kreditorius būtų patyręs turtinių nuostolių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš naujausių savo bylų pasisakė, kad šios bendrosios nuostatos turi būti taikomos ir tais atvejais, kai atsakomybė atsiranda ne tik tiems asmenims, kurie tiesiogiai pažeidė trečiųjų asmenų teises, bet ir tiems, kurie koku nors būdu prisidėjo prie teisės pažeidimo, t.y. netiesiogiai pažeidė teises¹⁵¹.

Teorijoje ir praktikoje civilinės atsakomybės taikymas juridinio asmens valdymo organams yra galimas tik tuomet, kai egzistuoja visos civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys, žala. Kiekvienu atveju būtina išnagrinėti, ar yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę. Paminėtina, kad visos šios sąlygos yra glaudžiai susijusios, todėl turi būti analizuojamos ir vertinamos kompleksiskai.¹⁵²

Neteisėti veiksmai. Tai yra viena iš bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų, būtina tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės atvejais. Kaip teigia doc. dr. Dangutė Ambrasienė, civilinėje teisėje neteisėtais veiksmais yra laikomi ne tik įstatymo nuostatas, bet ir sutarties nuostatas pažeidžiantys šalių veiksmai¹⁵³. Jeigu jų elgesio nenustato nei sutartis, nei įstatymas, tuomet elgesys privalo atitikti sąžiningumo, protingumo, teisingumo principus. Kadangi bendrovės vadovo veiksmų neteisėtumas pasireiškia nerūpestingumu, nepakankamu atidumu, turi būti nustatomos neteisėtų veiksmų neigiamos pasekmės, o aplinkybės, įrodančios veiklos teisėtumą, neprivalo būti akivaizdžios. Norint konstatuoti, kad bendrovės vadovas atliko neteisėtus veiksmus, reikia nustatyti, kad jis pažeidžia savo, kaip bendrovės vadovo, pareigas ir veikia priešingai bendrovės interesams, t. y. reikia nustatyti, kad bendrovės vadovas pažeidė fiduciarines pareigas. Kreditorius turi pareigą įrodyti, jog bendrovės vadovas atliko neteisėtus veiksmus, kadangi jie nėra preziumuojami. Kasacinis teismas išaiškino, jog „vien aplinkybė, kad įmonės vadovo sudarytas sandoris pasirodė nenaudingas ir padarė žalą įmonei ar jos kreditoriams, dar savaime neteikia pagrindo įmonės vadovo veiksmus vertinti kaip neteisėtus, jeigu įmonės vadovas elgėsi sąžiningai ir rūpestingai, nepažeidė teisės aktuose ir įmonės veiklos dokumentuose jam nustatytų pareigų ir akivaizdžiai neviršijo įmonės veikloje įprastos ūkinės-komercinės rizikos“¹⁵⁴. Galima daryti išvadą, jog, nors bendrovės vadovui yra nustatomi aukštesni reikalavimai būti atidžiam, protingam ir rūpestingam, jo atliekami veiksmai bei priimami sprendimai, kurie, nors ir nėra visada sėkmingi, yra vertinami ne taip griežtai, kadangi verslo srityje yra didelis rizikos laipsnis ir tam tikrų nesėkmių ir nuostolių kartais tiesiog neįmanoma išvengti. Vystant verslą, egzistuoja didelė rizika, jog tam tikri vykdomi projektai ar sandoriai gali būti nepelningi, tačiau tuomet svarbu įvertinti bendrovės vadovo veiksmus, t.y.

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 2 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-270/2006.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis, c.b. Nr. 3K-7-444/2009.

¹⁵³ Ambrasienė, D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: LTU, 2004.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 26 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-420/2013.

kiek jis buvo rūpestingas, lojalus bendrovės interesams, sprendžiama, ar vadovo priimti sprendimai buvo sąžiningi ir realiai įgyvendinami. Jeigu bendrovės vadovo elgesys buvo teisėtas – civilinė atsakomybė neatsiras. Svarbu paminėti, kad vadovo ar kito valdymo organo veiksmų neteisėtumą kreditorius gali įrodyti nepriklausomų trečiųjų asmenų atlikto audito, ekspertizės ar kitokio patikrinimo pagalba.

Kaltė. CK 6.248 straipsnio 1 ir 3 dalis nustato, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo yra kaltas. Laikoma, kad asmuo yra kaltas, jeigu, atsižvelgiant į prievolės esmę ir kitas aplinkybes, jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Taigi yra vertinama ne psichinė asmens būklė, tačiau elgesys, remiantis rūpestingo ir atidaus žmogaus standartu. Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė atsiranda pagal bendrąsias civilinės atsakomybės sąlygas, todėl galima tik esant jo kaltei, tačiau, nustačius bendrovės vadovo neteisėtus veiksmus, lėmusius žalos atsiradimą, jo kaltė yra preziumuojama. Kiekvienu atveju reikia nustatyti nerūpestingumą arba tyčią. Svarbu, jog vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl didelės jo kaltės¹⁵⁵, t.y. kai vadovas tyčia siekė pažeisti kreditorių interesus arba juos pažeidė dėl didelio neatsargumo, pasireiškiančiu aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas. Taigi bet koks paprastas neatsargumas, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, nebus pagrindas kilti civilinei atsakomybei. Bendrovės vadovas pats turi įrodyti, kad žala atsirado ne dėl jo kaltės, pvz., kad žala kilo dėl kitų žmonių veiksmų arba žala buvo padaryta dėl būtinojo reikalingumo ir t.t.

Priežastinis ryšys. Civilinė atsakomybė gali atsirasti tik tuomet, kai egzistuoja priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos. CK 6.247 straipsnyje yra įtvirtinta, jog atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų rezultatu. Priežastiniam ryšiui įrodyti užtenka nustatyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis¹⁵⁶. Taigi yra nereikalaujama, kad bendrovės vadovo elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad vadovo elgesys ar atlikti veiksmai buvo pakankama nuostolių kreditoriams atsiradimo priežastis. Tačiau nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas elgesio padarinys, nes, jeigu bendrovės vadovo neteisėti veiksmai nebuvo esminis veiksnys, dėl kurio kreditorius patyrė nuostolių, tuomet būtų konstatuotina, kad priežastinio ryšio tarp vadovo veiksmų ir atsiradusios žalos nebuvo. Tokiu atveju nebūtų galima ir bendrovės vadovo civilinė atsakomybė. Kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra pripažįstamas tiek tiesioginis, tiek

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-19/2012.

¹⁵⁶ Bakanas A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas, 2002, p. 338.

netiesioginis priežastinis ryšys. Netiesioginis priežastinis ryšys gali pasireikšti ir vadovo neveikimu, pvz., jei naujai išrinktas bendrovės vadovas sužino, kad ankstesnis vadovas atliko neteisėtus veiksmus, sudarė nuostolingą sandorį, tačiau tokių veiksmų ar sandorio nenutraukė, t.y. vykdė toliau, vadinasi egzistuoja netiesioginis priežastinis ryšys tarp dabartinio bendrovės vadovo veiksmų ir atsiradusios žalos. Teismai savo bylose formuoja praktiką, jog, „nustatant priežastinį ryšį, reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę, atliekant neteisėtus veiksmus, numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą“¹⁵⁷. Reikia paminėti, jog kreditorius turi įrodyti priežastinį ryšį tarp žalos ir atsakovo neteisėtų veiksmų. Priežastinis ryšys padeda nustatyti, kokia atsakomybė – dalinė ar solidarioji bus taikoma. Remiantis Kasacinio teismo pateiktais išaiškinimais, taikant deliktinę atsakomybę, netiesioginis priežastinis ryšys pripažįstamas tinkama civilinės atsakomybės sąlyga, jeigu neteisėti veiksmai padėjo nuostoliams atsirasti ar jiems padidėti, o tais atvejais, kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra skirtingas, atsakovų atsakomybė yra dalinė¹⁵⁸. Tuo tarpu, kai asmenis sieja bendri veiksmai dėl padarinių arba neteisėtų veiksmų, taip pat jeigu asmuo prisideda prie tokių veiksmų ar juos kursto, atsakomybė yra solidarioji.

Žala. Civilinės atsakomybės nustatymas turi būti siejamas su padaryta žala, o pats žalos padarymo faktas turi būti suprantamas kaip neteisėtas veiksmas. Kreditorių patiriama žala yra išvestinė iš bendrovės patirtos žalos. Civilinėje teisėje yra vadovaujama principu *restitutio in integrum*, t.y. valdymo organo narys privalo atlyginti padarytą žalą, kad kreditorius atsidurtų tokioje pat padėtyje, kurioje jis būtų, jeigu jam nebūtų padaryta žala. Civilinei atsakomybei atsirasti yra būtina, kad vadovo elgesys pažeistų kreditorių teises ir interesus, t.y. būtina, jog dėl bendrovės vadovo padarytų teisei priešingų veiksmų kreditorius (-iai) būtų patyręs (-ę) nuostolių¹⁵⁹. Bendrovės vadovas privalo atlyginti padarytą žalą už civilinio teisinio pobūdžio pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą, kai jis pasireiškia įstatymuose įtvirtintų pareigų nevykdymu ar neteisėtais veiksmais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje *UAB „IBCA trobos v A.G.“* pasisakė, jog „bendrovės vadovas už įstatymuose įtvirtintų pareigų pažeidimus atsako tada, kai jo veiksmais padaroma žala, kuri yra ne tik viena būtinųjų civilinės atsakomybės sąlygų, bet ir pagrindas byloje nagrinėjamus konkrečius bendrovės vadovo veiksmus vertinti kaip neteisėtus ir lėmusius žalos atsiradimą“¹⁶⁰. Žala, kaip ir nuostoliai, yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius (negautos pajamos). Ir vieni, ir kiti nuostoliai privalo būti atlyginti.

¹⁵⁷ Kauno apygardos teismo 2013 m. liepos 18 d. nutartis c.b. Nr. 2A-1358-230/2013.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis c.b. Nr. 3K-2-624/2013.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 2 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-270/2006.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-493/2012

Kreditorius, kuris siekia žalos atlyginimo, privalo įrodyti ne tik padarytos žalos faktą, bet ir fiduciarinių pareigų (sąžiningumo, protingumo, lojalumo) pažeidimą. Pažymėtina, kad aktualiausia teismų praktika yra stengiamasi apsaugoti valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių taikydami verslo sprendimų priėmimo taisyklę (angl. *business judgment rule*), kuri yra „skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus“.¹⁶¹ Pagal šią taisyklę, asmenų veikimas *bona fide* yra preziumuojamas. Jeigu bendrovės vadovo priimti sprendimai neprieštarauja teisės aktams, neviršija normalios gamybinės ūkinės rizikos ir nėra akivaizdžiai nuostolingi, tuomet bendrovės vadovas yra atleidžiamas nuo atsakomybės.¹⁶²

Žala arba nuostoliai gali atsirasti ne tik kaip bendrovės vadovo veiksmų rezultatas, tačiau ir dėl kreditoriaus kaltės. CK 6.4 straipsnyje teigiama, kad kreditoriai privalo „elgtis sąžiningai, protingai ir teisingai tiek prievolės atsiradimo ir egzistavimo, tiek ir jos vykdymo ar pasibaigimo metu“¹⁶³. Kreditoriai taip pat turi pareigų, jie privalo patys domėtis ir rūpintis savo interesais, būti atidūs ir protingi. Gali susiklostyti tokia situacija, kad žala atsiras ne tik dėl bendrovės valdymo organų, tačiau ir dėl tam tikrų kreditoriaus veiksmų, tyčios ar didelio neatsargumo. Jeigu žala atsiranda ir dėl paties nukentėjusiojo elgesio, būtų neteisinga visą atsakomybę taikyti tiktai bendrovės valdymo organams. Rūpestingo, protingo, apdairaus elgesio standartas yra taikomas ir kreditoriams, tretiesiems asmenims, todėl, vertinant žalą, reikia atsižvelgti ir į kitų asmenų veiksmus. Jei kreditoriaus nerūpestingas elgesys lemia, jog bendrovės vadovas pažeidė fiduciarines pareigas ir dėl to atsirado žala, tuomet civilinė atsakomybė bendrovės vadovui gali būti mažinama arba iš vis netaikoma.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta anksčiau, galima teigti, jog visos šios civilinės atsakomybės sąlygos turi būti vertinamos kartu. Visiems juridinio asmens valdymo organų nariams šios atsakomybės sąlygos yra vienodos.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2014 m. sausio 9 d. c.b. Nr. 3K-7-124/2014.

¹⁶² Gedeikis, M. *Supra* note 36, p. 30.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

3. RIBOTOS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ VALDYMO ORGANŲ ATSAKOMYBĖ KREDITORIAMS ESANT BENDROVEI NEMOKIAI IR BANKRUTAVUS

3.1. Valdymo organų pareigų ir atsakomybės apimtis kreditoriams esant bendrovei nemokiai ir bankrutavus Lietuvoje

Kai bendrovė atsiduria sunkioje finansinėje situacijoje, jos vadovas turi priimti sudėtingus sprendimus ir bandyti suderinti skirtingų grupių interesus: bendrovės, akcininkų, kreditorių ir kitų trečiųjų asmenų. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas įtvirtina dvi atskiras sąvokas: bankrotą ir nemokumą. Įstatymiškai reglamentuojama įmonių nemokumo sąvoka buvo griežtinama kiekvieną kartą su naujai priimta bankroto įstatymo redakcija. Paskutinės bankroto įstatymo pataisos praplėtė nemokumo sąvoką, nes anksčiau nemokumas būdavo apibūdinamas labai siauriai, t.y. jis būdavo apibrėžiamas tik kaip būseną, kai įmonės finansiniai įsipareigojimai lygūs jos turto vertei arba ją viršija. Dabartiniame Įmonių bankroto įstatyme nemokumas yra apibūdinamas kaip įmonės būseną, kai ji nevykdo įsipareigojimų ir pradelsti įmonės įsipareigojimai viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės (ĮBĮ 2 str. 8 d.). Svarbu, jog, sprendžiant įmonės nemokumo klausimą, teisinę reikšmę turi tik įmonės pradelstos skolos, t. y. tokios, kurių mokėjimo terminai jau yra suėję. Šiuo metu galiojantis bankroto įstatymas yra naudingesnis patiems kreditoriams, nes skolų bei turto santykio rodiklis yra tiksliai apibrėžtas, o tai reiškia, kad kreditoriai gali daug anksčiau įspėti bendrovės vadovą apie galimas pasekmes, siekiant išvengti bendrovės bankroto, bei sudaryti palankesnes sąlygas bendrovės turto išsaugojimui.

Tačiau, kaip rodo praktika, net ir ši nuostata bendrovės nuo bankroto gali ir neapsaugoti, nes kartais yra sunku suprasti, kada bendrovė artėja prie bankroto ribos. Kartais užtenka vieno rizikingesnio sandorio ir nesėkmės atveju bendrovė gali prarasti didžiąją dalį turto (pvz. investavimas į tam tikras rizikingas ūkines sritis, brangios technikos pirkimas gamybai pradėti ir t.t.). Žinoma, anksčiau minėtos nuostatos tikslas nėra apsaugoti nuo bankroto, tačiau leidžia anksčiau pradėti bankroto procedūrą, kol bendrovė dar turi turto atsiskaitymui su kreditoriais.

Bendrovės nemokumas yra susijęs su jos negalėjimu vykdyti prievolės. Lietuvos Respublikos įstatymai tiksliai nenustato, ką reiškia juridinio asmens negalėjimas vykdyti prievolių. Kasacinio teismo praktikoje šis terminas yra apibrėžtas, jis numato, jog „juridinio asmens negalėjimu vykdyti prievolės pripažįstamos skirtingos faktinėmis aplinkybėmis situacijos, kai pagrindinis skolininkas - juridinis asmuo - neįvykdo prievolės kreditoriui dėl to,

kad neturi reikalingų lėšų ar turto“.¹⁶⁴ Taigi bendrovės nemokumu yra laikoma tokia bendrovės būklė, kai ji negali įvykdyti prievolių, kurių terminas jau yra suėjęs, nepriklausomai nuo to, ar bendrovei yra iškelta bankroto byla, ar ne. Bendrovei tapus nemokiai ir teismui pripažinus tokią jos būseną, suprantama, jog bendrovė bus nepajėgi įvykdyti visų savo turtinių įsipareigojimų arba negalės jų įvykdyti laiku. Dėl šių priežasčių yra būtina imtis priemonių, kuriomis būtų kuo geriau apsaugoti su bendrovės turtiniais santykiais susijusių asmenų interesai, o dėl bendrovės nemokumo patirti nuostoliai būtų kiek įmanoma mažesni arba apskritai jų būtų išvengta. Lietuvos apeliacinis Teismas byloje *VMI v. UAB „Jomerta“* pasisakė, kad „įmonės nemokumas gali būti nustatytas tik išanalizavus jos ūkinės finansinės veiklos rezultatus, atspindėtus finansinės atskaitomybės ir kituose dokumentuose, turinčiuose reikšmės įvertinant realią įmonės finansinę būklę. <...> Bankroto bylose teismas privalo aktyviai veikti *ex officio*, nes pagal įstatymą jam suteiktos didesnės galimybės veikti bylos aplinkybių nustatymą“¹⁶⁵. Taigi teismas negali, vadovaudamasis vien įstatyme numatytais sąlygomis, paskelbti, jog bendrovė yra nemoki. Jis turi išanalizuoti visumą aplinkybių ir jas vertinti kritiškai bei atsakingai, kadangi nuo to priklauso bendrovės kreditorių ir pačios bendrovės turtiniai interesai.

Bendrovės nemokumo metu valdymo organams atsiranda papildomų pareigų kreditoriams, kai kurios pareigos išplaukia iš įstatymų, kitos iš teismų praktikos. Kaip jau buvo minėta anksčiau, bendrovės valdymo organai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams esant įprastai bendrovės veiklai, kadangi tuo metu svarbiausias tikslas yra pelno siekimas bei akcininkų interesų tenkinimas. Suprastėjus bendrovės būklei ir priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus, atsiranda valdymo organų pareiga atsižvelgti ir į kreditorių interesus. Kai bendrovė tampa nemoki arba artėja prie nemokumo ribos, kreditorių interesai nusveria bendrovės bei akcininkų interesus ir tampa dominuojančiais. Taip atsitinka dėl to, kad tokiu metu svarbiausiu tikslu tampa ne bendrovės pelno didinimas ar verslo plėtra, bet poreikis įveikti susidariusius sunkumus, skolų padengimas ir atsiskaitymas su kreditoriais. Bendrovei tapus nemokiai, jos valdymo organams atsiranda pareiga dėti visas įmanomas pastangas, kad nenukentėtų kreditorių interesai, imtis priemonių, kad dėl bendrovės nemokumo kreditorių patirti nuostoliai būtų kuo mažesni arba jų apskritai būtų išvengta, vengti situacijos, kai valdymo organų interesai gali prieštarauti ar prieštarauti bendrovės interesams. Kreditoriai, kuriems skolų ar kitų piniginių prievolių mokėjimai yra pradelsti, turi teisę pateikti ieškinį teismui dėl bankroto bylos iškėlimo.¹⁶⁶ Nė viena bendrovė nėra suinteresuota pradėti bankroto bylą (išskyrus atvejus, kai yra siekiama tyčinio bankroto), todėl juridinio asmens valdymo organai privalo išskirti kreditorių interesus aukščiau kitų. Įstatymuose yra numatytos ir konkrečios, ne tik bendrosios

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 21 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-118/2011.

¹⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. lapkričio 30 d. nutartis c.b. Nr. 2-647/2006.

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 7 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-16/2014.

pareigos, iškelus bendrovei bankroto bylą. Akcinių bendrovių įstatyme yra numatyta, jog sprendimas sumažinti įstatinį kapitalą, siekiant akcininkams išmokėti bendrovės lėšų, negali būti priimamas, jei sprendimo priėmimo dieną bendrovė yra nemoki ar išmokėjusi lėšų akcininkams taptų nemoki (ABĮ 52 str. 7 d.). Įmonių bankroto įstatymas numato, jog yra draudžiama vykdyti visas finansines prievoles (išskyrus jei tai mažina balanse rodomus nuostolius) ir t.t. Šiais draudimais yra stengiamasi išsaugoti bendrovės turtą, kad būtų galima jį panaudoti kreditorių interesams tenkinti.

Bankroto instituto paskirtis – kuo geriau apsaugoti nemokaus skolininko ir kreditorių teises bei teisėtus interesus¹⁶⁷. ĮBĮ 4 straipsnyje yra numatytos sąlygos bankroto bylos iškelimui. Egzistuojant įstatyme numatytoms sąlygoms, bendrovės kreditoriai taip pat gali kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo bendrovei. Kreditorių interesai labiausiai nukentėti gali, kai bendrovės vadovai arba savininkai nesikreipia arba kreipiasi pavėluotai dėl bankroto bylos iškelimo ir kai yra atliekami veiksmai, kuriais stengiamasi sumažinti bendrovės turto vertę ir taip privesti bendrovę prie tyčinio bankroto. Jeigu įmonė viešai paskelbė arba kitokiu būdu pranešė kreditoriams, kad negali atsiskaityti su jais ir (arba) neketina vykdyti savo įsipareigojimų, įmonės vadovui atsiranda pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Įmonės vadovas yra tas asmuo, kuris geriausiai žino realią bendrovės finansinę padėtį, jos prisiimtus įsipareigojimus kreditoriams, todėl kreipimasis dėl bankroto iškelimo pirmiausia visada tenka jam. „Jeigu laiku nesikreipiama dėl bankroto bylos iškelimo, tai nepasinaudojama palankesnėmis bankroto bylos iškelimo suteikiamomis sąlygomis, nes dėl bankroto bylos iškelimo draudžiama vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bankroto bylos iškelimo <...>“¹⁶⁸. Iškelus bendrovei bankroto bylą, pradeda veikti materialiosios bankroto teisės normos, bendrovės valdymo organai netenka savo įgaliojimų ir lieka pareiga, įstatymų nustatyta tvarka, atsakyti už įmonei ir kreditoriams padarytą žalą¹⁶⁹. ĮBĮ 8 straipsnio 4 dalis numato, jog juridinio asmens vadovas ar kitas asmuo, pavėlavęs pateikti ieškinį dėl bankroto bylos iškelimo, privalo atlyginti kreditoriams jų patirtą žalą. Paminėtina, jog pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo turi ne vien tik įstatyme numatyti asmenys, bet ir tie asmenys, kurie faktiškai vykdo ir kontroliuoja įmonės ūkinę veiklą ir žino jos finansinę padėtį (pvz., *de facto* vadovas).¹⁷⁰ Analizuojant bankroto įstatymo normas, matyti, kad kiti valdymo organai ar juridinio asmens dalyviai neturi pareigos inicijuoti bankroto bylą, jeigu jie faktiškai neatlieka valdymo funkcijos. Taigi valdybos nariai, stebėtojų tarybos nariai, net ir žinodami apie sunkią bendrovės finansinę padėtį, neturi pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Tokiu atveju visa atsakomybė, net jei

¹⁶⁷ Mikuckienė, V. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese. Jurisprudencija, 2005 t. 77(69), p. 33.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-453/2014.

¹⁶⁹ Lietuvos Apeliacinio teismo 2014 m. spalio 21 d. nutartis c.b. Nr. 2A-12-35/2014.

¹⁷⁰ Gedeikis, M. *Supra* note 36, p. 30.

kaltės forma yra paprastas neatsargumas, tenka bendrovės vadovui, nes jis geriausiai žino bendrovės finansinę padėtį ir įsipareigojimus, todėl žino, kada bendrovė artėja prie nemokumo ribos. Panevėžio apygardos teisme buvo nagrinėjama byla, kurioje bendrovės vadovas (taip pat ir akcininkas, valdantis didžiąją dalį akcijų) kelis metus iš eilės nevykdė jokios veiklos, neturėjo turto ir pajamų, nevykdė savo mokestinių įsipareigojimų kreditoriams, tačiau vis tiek nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Teismas šioje byloje pasisakė, kad tokiu atveju, kai įmonės vadovas nesikreipia į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, „jis privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo“¹⁷¹. Kaltė tokiu atveju yra preziumuojama, o vadovas turi ją paneigti. Kaip teigia doc. dr. O. Petroševičienė, vienas iš sprendimų motyvuoti bendrovės valdymo organus imtis reikalingų veiksmų bendrovės nemokumo atveju – pozityviosios teisės mechanizmais įtvirtinti asmeninę vadovų atsakomybę kreditoriams. Tokios atsakomybės įtvirtinimas vadovams veiktų kaip prievartos mechanizmas, todėl kreditoriai būtų labiau užtikrinti dėl savo teisių įgyvendinimo. Bendrovės vadovo neveikimas, t.y. nesikreipimas į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, kai bendrovė yra nemoki, rodo jo nesąžiningumą. Kaip buvo minėta anksčiau, nesąžiningi veiksmai yra laikomi neteisėtais veiksmais, todėl bendrovės vadovui atsiranda pareiga padengti žalą kreditoriams. Kyla klausimas, kokią įstatymo normą reikia taikyti norint nustatyti bendrovės vadovo atsakomybę kreditoriams? CK 6.264 straipsnio 1 dalis įtvirtina, jog kiekvienas asmuo privalo laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Ši norma įtvirtina generalinio delikto principą, kuris reiškia, jog neteisėtu elgesiu laikytinas bet koks žalos padarymas, jeigu jis yra nepateisinamas. ĮBĮ 8 straipsnio 4 dalis teigia, jog įmonės vadovas ar kitas asmuo, įmonėje turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Šis straipsnis aiškiau nurodo, kurie asmenys yra atsakingi už žalos padarymą. Lietuvos Apeliacinis teismas byloje konstatavo, jog generalinio delikto principas (6.263 str. 1 d.) yra taikomas iki ĮBĮ pakeitimo įsigaliojimo t.y. 2008 m. liepos 1 d., o nuo jo įsigaliojimo yra taikoma ĮBĮ 8 straipsnio 4 dalis.¹⁷² Ši ĮBĮ nuostata negali būti taikoma atgal, nes įstatymas atgal negalioja (lot. *lex retro non agit*). Labai svarbu tai, jog, „kai faktiško nemokumo būsenoje esančiai įmonei skirtingais laikotarpiais vadovavo skirtingi vadovai, kurie padarė žalos laiku neinicijavę bankroto bylos, tai ši žala nėra padaryta bendrais šių asmenų veiksmais“¹⁷³. Kiekvienam įmonės vadovui civilinės atsakomybės sąlygos yra vertinamos ir nustatomos atskirai, todėl už padarytą žalą jie taip pat atsako atskirai.

¹⁷¹ Panevėžio apygardos teismo 2009 m. lapkričio 4 d. sprendimas c.b. Nr. 2-419-544-2009.

¹⁷² Lietuvos Apeliacinio Teismo 2010 m. spalio 25 d. nutartis c.b. Nr. 2A-517/2010.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-453/2014.

Kai bendrovės bankrotas yra nulemtas bendrovės vadovo neteisėtų veiksmų - jis privalo atlyginti bendrovei padarytus nuostolius. Lietuvoje ir užsienyje yra taikoma neteisėtos prekybos doktrina (angl. *wrongful trade*). Ši doktrina pirmiausia buvo pradėta naudoti Jungtinėje Karalystėje sprendžiant direktorių atsakomybės klausimą įmonės bankroto metu. Jos esmė yra ta, jog, kai bendrovės vadovas pastebi, kad bendrovė yra nebepajėgi vykdyti savo turtinių įsipareigojimų, ji privalo arba stengtis išgelbėti bendrovę nuo bankroto (t.y. stengtis išgelbėti verslą, gražinti skolas kreditoriams), arba pradėti bendrovės likvidavimo procesą. Kitu atveju, jeigu bendrovės vadovas nesiims atitinkamų veiksmų, jis privalės atsakyti už kilusią žalą. Ši doktrina yra ypač plačiai taikoma užsienio šalyse.

3.2. Tyčinis bankrotas

Esant sunkioms ekonominėms sąlygoms, kai kurie verslininkai nebesistengia išgelbėti verslo, nes jiems tai būtų nepalanku, todėl jie sukuria tokias situacijas, kai bendrovės turtas yra iššvaistomas, ir tokiu būdu juridinis asmuo bankrutuoja. Teismai, nagrinėdami bylas dėl įmonės bankroto, visuomet privalo įsitikinti ar įmonės bankroto nenulėmė įmonės valdymo organo nario (-ių) sąmoningai atliekami veiksmai. Tokiais veiksmais yra siekiama, kad bendrovė negalėtų atsiskaityti su kreditoriais ir tokiu būdu galėtų „nurašyti“ savo skolas. Taigi bendrovės kreditoriai gali apsaugoti savo teisėtus interesus naudodamiesi tyčinio bankroto institutu. ĮBĮ 20 straipsnis numato požymius, kuriems egzistuojant bendrovės bankrotas gali būti pripažįstamas tyčiniu¹⁷⁴. Bendrovės vadovai stengiasi blogai organizuoti bendrovės darbą, sudaro nuostolingus sandorius (žinodami, kad bendrovė negalės tų sandorių vykdyti), iššvaisto ir paslepia turtą, perleidžia turtą tretiesiems asmenims, žinant, kad iš to turto būtų galima padengti esamas skolas ir t.t. Nagrinėjant teismų praktiką, matyti, jog dauguma ieškovų, kurie kreipiasi į teismą su prašymu atlyginti žalą, atsiradusią dėl bendrovės nemokumo, įrodinėja, kad juridinio asmens valdymo organai ar dalyviai iššvaistė bendrovės turtą ir būtent dėl tokių veiksmų bendrovė bankrutavo, prarasdama galimybę atsiskaityti su kreditoriais¹⁷⁵. Tyčinius veiksmus yra labai sunku įrodyti, nes jie vyksta palaiptai, todėl kartais gali susidaryti įspūdis, kad bendrovė dėl nepasisekusių, įprastai ūkinei-komercinei veiklai būdingų, rizikingų verslo sprendimų prarado didžiąją dalį turto ir bankrutavo. Versle yra įprasta sudaryti rizikingus verslo sandorius, tačiau jie negali viršyti protingos ir apskaičiuotos rizikos. Aiškiai nuostolingų sandorių sudarymas, dėl kurių pablogėja bendrovės padėtis, sumažėja turtas ir bendrovė nebegali įvykdyti prievolių kreditoriams, yra laikomas pakankamu pagrindu valdymo organų atsakomybei kilti. Siekiant įrodyti, kad

¹⁷⁴Tyčiniu bankrotu yra vadinamas įmonės privedimas prie bankroto tyčia (ĮBĮ 2 straipsnio 12 dalis).

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-517/2009.

bendrovės turtas buvo iššvaistytas tyčia, teismų praktika aiškina, jog reikia nustatyti, kad bendrovės nemokumo buvo siekiama nuosekliai ir kryptingai¹⁷⁶. Vadinasi, valdymo organų neteisėta veikla turi tęstis kurį laiką, o visi veiksmai turi būti nukreipti tyčinio bankroto iniciavimui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2001 m. gruodžio 21 d. nutarime „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto byloje“ Nr. 33 išaiškino, jog, nagrinėjant bankroto bylas, teismai privalo atkreipti dėmesį į tikrąsias bankroto kilimo priežastis ir spręsti, ar konkrečioje byloje bankrotas nėra tyčinis, t. y. ar įmonės bankroto nelėmė sąmoningas blogas jos valdymas, kuris gali reikštis tiek aktyviais įmonės vadovų veiksmais, tiek neveikimu. Itin svarbu tai, kad teismai neprivalo įrodyti, kad visi atlikti valdymo organų veiksmai nulėmė tokią bendrovės padėtį. Lietuvos Apeliacinis teismas pasisakė, jog tyčiniam bankrotui nustatyti užtenka „konstatuoti, jog yra tam tikri tyčinio bankroto požymiai“.¹⁷⁷ Taigi turi būti vertinama aplinkybių visuma, o ne konkretūs atlikti veiksmai. Tam tikri tyčiniai veiksmai nebūtinai turi būti susiję tik su nuostolingais sandoriais arba turto iššvaistymu, jie gali pasireikšti ir kitais veiksmais: juridinio asmens dokumentų neatitikimu teisės aktų reikalavimams, nepaklausių prekių gamyba, netinkamu technologinių procesų organizavimu bei kita ydinga bendrovės veikla ir plėtra. Taigi, vertinant juridinio asmens ir jų valdymo organų veiksmus, reikia neapsiriboti bendrovės sudarytų sandorių patikrinimu.

2013 metų spalio 1 dieną įsigaliojo svarbūs bankroto įstatymo pakeitimai, kurie įnešė daugiau aiškumo į šio proceso reglamentavimą. Įstatymų leidėjas itin išplėtė tyčinio bankroto reguliavimą. ĮBĮ pakeitimai aiškiai įtvirtino kelias prezumpcijas, kad bet kuris bankrotas bus laikomas tyčiniu: kai įmonės veikla perkeliama į naują įmonę; kai į tokią naują įmonę pereina darbuotojai ir/ar vadovai; kai bendrovė, atsiskaitydama su kreditoriais, pažeidžia CK 6.930¹ straipsnio dalyje numatytą mokėjimų eiliškumą ir nesikreipia dėl privalomo bankroto bylos iškėlimo, esant tam visiems pagrindams; kai daugiau nei 3 mėnesius bendrovė nemoka darbo užmokesčio ar kitų susijusių išmokų. Šios naujos nuostatos padėjo kreditoriams lengviau įrodyti tyčinį bankroto buvimo faktą ir supaprastino įrodinėjimo našą. Tyčinio bankroto nustatymas turi labai didelę reikšmę, nes, kaip teigia doc. dr. Rimvydas Norkus, tyčiniai bankrotai blogina sąžiningų kreditorių padėtį, mažina verslo partnerių tarpusavio pasitikėjimą, o kai kuriais atvejais netgi gali nulemti kitų įmonių bankrotą¹⁷⁸. Įmonės, nesusigražinusios skolų iš bankrutavusios įmonės, patiria daug nuostolių. Tokia situacija gali paskatinti tyčia sudaryti sąlygas bankroto kilimui. Tokiu būdu gali susidaryti įmonių bankroto grandinė, o tai turi neigiamą poveikį ekonomikai ir verslo vystymuisi.

¹⁷⁶ Lietuvos Apeliacinio teismo 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis c.b. Nr. 2-2777/2014; Lietuvos Apeliacinio teismo 2012 m. gegužės 10 d. nutartis c.b. Nr. 2-662/2012.

¹⁷⁷ Lietuvos Apeliacinio teismo 2010 m. vasario 11 d. nutartis c.b. Nr. 2-372/2010.

¹⁷⁸ Kavalnė, S., Norkus, R. Bankroto teisė. Antroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2011.

Nustačius tyčinį bendrovės bankrotą, yra galimybė taikyti bankrutavusios įmonės valdymo organų ar kitų asmenų atsakomybę kreditoriams. Teismai dažniausiai konstatuoja, kad, pripažinus bankrotą tyčiniu, atsakomybė bendrovės vadovui kyla tuomet, kai jis atlieka neteisėtus veiksmus, iššvaisto jiems patikėtą ir jų žinioje buvusį bendrovės turtą ir dėl šių veiksmų bendrovės finansinė padėtis tampa tokia prasta, kad bendrovė nebegali atsiskaityti su kreditoriais¹⁷⁹. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje *AB Turto bankas v. T.A. Ovidijus Mickevičius* buvo konstatuota, kad juridinio asmens vadovas, vykdydamas savo funkcijas ir atlikdamas veiksmus, kurie teismo nuosprendžiu yra pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus tretiesiems asmenims, privalo atsakyti prieš trečiuosius asmenis pagal juridinio asmens prievolės turtu¹⁸⁰. Kreditoriai turi galimybę pareikšti tiesioginį ieškinį žalą padariusiam subjektui - bendrovės vadovui ar kitam valdymo organo nariui. LAT yra išplėtęs bendrovės vadovo atsakomybę, ypač tyčinio bankroto srityje. Tačiau doc. dr. A. Tikniūtė teigia¹⁸¹, kad kreditorių teisės yra pernelyg išplėstos. Jos nuomone, pareiga pareikšti ieškinį turėtų būti išvestinio pobūdžio ir nesuteikti kreditoriams tiesioginės reikalavimo teisės, nes dėl to gali susidaryti dvigubo reikalavimo problema (kreditoriaus ir banko administratoriaus) bei gali būti pažeistas *pari passu* principas, kuris užtikrina turto paskirstymo eiliškumą ir proporcingumą.

ĮBĮ 20 straipsnio 7 dalyje yra numatyta, jog, likvidavus įmonę dėl bankroto, kuris buvo pripažintas tyčiniu, žalą, atsiradusią įmonei neįvykdžius prievolės kreditoriui ir kurios dydis neviršija dėl asmens tyčinės veikos susidariusių ir bankroto proceso metu nepatenkintų reikalavimų sumos, turi atlyginti asmuo, dėl kurio veikimo ar neveikimo kilo tyčinis bankrotas. Tam turi būti pareikštas kreditoriaus ieškinyse teismui dėl žalos atlyginimo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Įstatymų leidėjas bankroto procese pirmiausia stengiasi apsaugoti kreditorius, kad jie nepatirtų turtinių nuostolių ir sudaro jiems galimybę susigrąžinti skolas likvidavus juridinį asmenį. Analizuojant Įmonių bankroto įstatymo normas, matyti, jog, iškelus bendrovei bankroto bylą, kreditoriams atsiranda daug teisių. Jie gali dalyvauti kreditorių susirinkimuose, ginčyti bendrovės sudarytus sandorius (*Actio Pauliana*), kreiptis į teismą dėl administratoriaus pakeitimo (pažymėtina, jog nuo 2015 m. sausio 1 d. jie gali kreiptis į teismą ne dėl administratoriaus pakeitimo, bet dėl atstatydinimo, kadangi bankroto administratoriai yra renkami kompiuterio pagalba, t.y. atsitiktine tvarka), savarankiškai patikrinti bankrutuojančios bendrovės dokumentus, jei kreditorius (ar jų grupė) turi virš 10 proc. visų reikalavimų sumos (arba kreditorių atstovams, jei jie yra profesionalūs teisininkai ar turi

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-266/2006; Kauno apygardos teismo 2008 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-72-259/2008.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-298/2006.

¹⁸¹ Tikniūtė, A. *Supra* note 8.

teisininko diploma) ir t.t. Iš kreditoriams suteiktų teisių apimties galima daryti išvadą, jog kreditorių pareigų užtikrinimas bankroto metu tampa tikrai svarbesnis, nei bendrovės ir akcininkų interesų tenkinimas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymi, kad, „iškėlus įmonei bankroto bylą, joje akumuliuojami bankrutuojančios įmonės kreditorių interesai“, ¹⁸² t. y. jų turtiniai reikalavimai yra nagrinėjami ne atskirai, bet kartu, o tai leidžia nustatyti bendrą turtinių reikalavimų sumą ir įvertinti skolų gražinimo galimybę.

Pasibaigus bankroto bylai ir likvidavus juridinį asmenį, gali būti taip, kad kai kurių kreditorių turtiniai reikalavimai liks nepatenkinti. Taip atsitinka, kai bendrovės turto nepakanka visų kreditorių reikalavimams patenkinti. LAT praktikoje yra pripažįstama, kad, kai kreditoriaus reikalavimas bankroto byloje liko nepatenkintas, tai pasibaigus bankroto bylai, kreditorius vis vien gali kreiptis su reikalavimu dėl žalos atlyginimo į bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusius fizinius asmenis¹⁸³. Tokiu būdu kreditoriams yra suteikta daugiau galimybių apginti savo turtinius interesus ir susigrąžinti skolą. Kai juridinis asmuo yra likviduotas dėl bankroto, kreditoriaus teisė kreiptis dėl žalos atlyginimo į kaltąjį asmenį reiškia bendrovės kreditorių apsaugą ir jų teisių realumo užtikrinimą. Kreditoriai, siekdami prisiteisti skolą iš bendrovės vadovo ar kito valdymo organo nario, savo interesus gali grįsti tikrai bendrovės valdymo organus sudariusių asmenų fiduciarinių pareigų pažeidimu kreditoriams, akcininkams ar pačiai bendrovei. Ši pareiga yra grindžiama tuo, kad bendrovė privalo veikti atsižvelgdama į visų suinteresuotų asmenų interesus. Taigi, jeigu pati bendrovė dėl jos valdymo organų priimtų sprendimų tapo nemoki ir bankrutavo, tuomet bus galima taikyti generalinio delikto principą ir tokiu būdu priteisti patirtą žalą kreditoriams. Paminėtina, kad konkretaus valdymo organą sudariusio asmens atsakomybės klausimas yra sprendtinas individualiai, priklausomai nuo jo priimtų sprendimų¹⁸⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organai kreditorių interesus iškelia aukščiau bendrovės ir akcininkų interesų tuomet, kai bendrovė tampa nemoki. Civilinė atsakomybė yra taikoma visuomet, kai yra nustatomi valdymo organų neteisėti veiksmai, dėl kurių bendrovė tapo nemoki ir negalėjo atsiskaityti su kreditoriais arba, žinodami apie prastą bendrovės finansinę būklę, nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo ir tokiu būdu padarė kreditoriams žalos.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2012.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-266/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-509/2008.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-517/2009.

3.3. Valdymo organų atsakomybė kreditoriams bendrovės nemokumo ir bankroto metu užsienio šalyse

Bankroto institutas daugumoje Vakarų Europos šalių bei JAV yra labiau išplėtotas nei Lietuvoje. Įmonių bankroto įstatymas Lietuvoje yra vis dar tobulinamas, kai daugumoje užsienio šalių įstatymai, reglamentuojantys bankroto procedūras, nebėra keičiami. Vienas iš didžiausių skirtumų yra tas, kad JAV ir daugumoje Vakarų Europos šalių yra įsteigti specialūs įmonių bankroto teismai, kurie, gavę įmonės skolininkės ar kreditorių pareiškimus dėl įmonės nemokumo ar pernelyg didelio įsiskolinimo, siunčia į įmonę skolininkę administratorių. Jis faktiškai tampa įmonės vadovu ir visiškai atsako už įmonės funkcijų vykdymą, jos gamybinę veiklą, sandorių sudarymą ir pan.

Pirmiausia reikia paminėti, kad **Vokietijoje** nemokumo ir bankroto sąvokos, pareigų apimtis kreditoriams bendrovės nemokumo metu ir kitos teisinės sąvokos yra išsamiau reglamentuotos nei Lietuvoje, todėl yra labai svarbu atkreipti dėmesį į užsienio šalių praktiką. Vokietijoje bendrovė yra vadinama nemokia arba arti nemokumo ribos, kai atsiranda tokie nuostoliai, kurie sukuria pareigą pranešti apie tokią bendrovės būseną visuotiniam akcininkų susirinkimui (Aktg 92 (1)). Pagrindas pradėti bankroto procesą yra nemokumas ir (arba) įsiskolinimas, kuris viršija turimo turto vertę. Nemokumas yra skolininko įsipareigojimų sumokėti už prekes ir paslaugas nevykdymas (Įstatymo dėl bankroto 17 straipsnio 2 dalis). Lietuva, kitaip nei Vokietija, tiksliai neapibrėžia, ką reiškia, kai bendrovė yra arti nemokumo ribos, tuo tarpu Vokietijoje yra pateiktas gana išsamus paaiškinimas, leidžiantis suprasti, kada bendrovė artėja nemokumo link: kai bendrovė patiria didelius metinius nuostolius, t.y. praranda pusę metinio kapitalo vertės; kai bendrovė negali apmokėti sąskaitų suėjus terminui (šis terminas yra taikomas ir Lietuvoje, jis yra viena iš sąlygų kelti bendrovei bankroto bylą); per dideli įsiskolinimai, t.y. kai skolininko turtas negali padengti turimų įsipareigojimų (Įstatymo dėl bankroto 18 straipsnio 2 dalis). Vertinant skolininko turtą, reikia įvertinti galimybę tęsti įmonės veiklą, jeigu, atsižvelgiant į aplinkybes, tai yra gana tikėtina.

Kad skolininkas galėtų pateikti ieškinį dėl bankroto bylos iškėlimo, pakanka ir gresiančio nemokumo (Įstatymo dėl bankroto 18 straipsnio 1 dalis). Esant tokiai bendrovės būsenai, draudžiama atlikti bet kokius mokėjimus, išskyrus, kai jie yra būtini. Norint apsaugoti kreditorius, draudžiama atlikti mokėjimus akcininkams, jei tokie mokėjimai privestų bendrovę prie bankroto ir ji negalėtų atsiskaityti su kreditoriais. Šios pareigos atitinkamai yra įtvirtintos Vokietijos akcinių bendrovių įstatyme ir Bankroto įstatyme. Vokietijoje yra pripažįstama, kad bankroto tikslas yra kuo geriau ir proporcingiau patenkinti kreditorių reikalavimus.

Kai bendrovė pasiekia nemokumo ribą arba yra arti nemokumo ribos, bendrovės vadovai iškelia kreditorių interesus ir ima juos saugoti labiau nei įprastai.¹⁸⁵ Bendrovės vadovams yra numatomos specialios pareigos, kurios atsiranda nemokumo laikotarpiu. Mokėjimai po bendrovės paskelbimo nemokia turi būti draudžiami arba ribojami, o bet kokie mokėjimai, atlikti po bendrovės paskelbimo nemokia, turi atitikti rūpestingumo pareigą. Taigi, jei mokėjimai yra sąžiningi ir būtini - jie yra pateisinami. Tokio draudimo vienas iš pagrindinių tikslų yra stengtis, kad mokėjimai nebūtų atliekami privilegijuotiesiems kreditoriams, nes tai prieštarautų sąžiningumo ir rūpestingumo principams. Mokėjimai yra draudžiami ir bendrovės akcininkams, jeigu dėl to bendrovė būtų nebeįstengusi padengti savo skolas. Vokietijoje į atsiskaitymus, kurie yra atliekami bendrovei tapus nemokiai, yra žiūrima atlidžiau nei Lietuvoje, kur dažniausiai bet kokie mokėjimai yra nepateisinami. Kaip ir Lietuvoje, Vokietijos akcinių bendrovių įstatymas numato pareigą nedelsti iškelti bankroto bylos bendrovei. Bendrovės vadovai privalo inicijuoti bankroto bylą ne vėliau kaip per tris savaites nuo tada, kai bendrovė nebegali atlikti mokėjimų, kurių terminai yra pasibaigę.¹⁸⁶ Bendrovės skolos turi būti lygios arba didesnės kaip pusė bendrovės turimo kapitalo vertės, nes patirtas metinis deficitas nebus laikomas pagrindu kelti bendrovei bylą dėl jos nemokumo, taigi įsiskolinimų suma turi apimti bendrą bendrovės turtą¹⁸⁷. Vadovai privalo nuolat stebėti bendrovės finansinę situaciją ir atitinkamai reaguoti į ekonominius rodiklius. Pareiga pateikti ieškinį dėl bankroto bylos iškėlimo yra įteisinta dėl to, kad bendrovės vadovai nebandytų gelbėti verslo ir pagerinti finansinės situacijos, investuodami į rizikingus fondus ar priimdami kitus rizikingus sprendimus, kurie sėkmės atveju gali padėti bendrovei įveikti finansinius sunkumus ir toliau užsiimti normalia ūkine-komercine veikla. Antra, toks terminas padeda apsaugoti kreditorius, jie anksčiau sužino apie bendrovės padėtį, todėl neberizikuoja sudaryti verslo sandorių su tokia bendrove ir t.t. Svarbu, jog Vokietijoje bendrovės vadovas, kuris neinicijavo arba pavėlavo inicijuoti bankroto bylą, atsako ir pačiai bendrovei. Kreditoriai gali pateikti ieškinį juridinio asmens valdymo organams dėl šių pareigų nevykdymo tuo atveju, jeigu jie negali patenkinti savo reikalavimų iš pačios bendrovės. Tokie ieškiniai dėl žalos atlyginimo turi būti pagrįsti valdymo organų dideliu nerūpestingumu arba tyčia.

Jungtinėje Karalystėje, kai atsiranda problema dėl bendrovės nemokumo, yra svarstomi du keliai: stengtis išsaugoti bendrovę arba ją likviduoti. Lietuvoje, bendrovės sunkios

¹⁸⁵ Wood, J. Director Duties and Creditor Protections in the Zone of Insolvency: A Comparison of the United States, Germany, and Japan. Penn State international law review, 2007, p. 152.

¹⁸⁶ Wilhelm, M., Richter, M., Philipp Lach, K. German insolvency law. An overview, 2012. <http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d8edbe0f-6289-4f79-bd6f-e9fdb08b8424>

¹⁸⁷ . Beuerle, C.G, Paech, P., Schuster, E. P. *Supra* note 28, p. 346.

finansinės padėties metu, taip pat dažnai svarstoma, ar verta bendrovę reorganizuoti¹⁸⁸. Reorganizacija yra daug palankesnis būdas ne tik išsaugoti verslą, bet ir apsaugoti kreditorių bei darbuotojų interesus. Jungtinėje Karalystėje bendrovė yra vadinama nemokia, kai ji nebegali sumokėti skolų suėjus terminui arba kai jos turto vertė yra mažesnė nei turtinių įsipareigojimų visuma¹⁸⁹. Kai bendrovė yra moki, pirmiausia yra iškeliami jos ir akcininkų interesai, tačiau nemokumo atveju pirmenybė teikiama kreditoriams. Jungtinės Karalystės teismas (*Chancery Division*) byloje *Colin Gwyer & Associates Ltd v London Wharf (Limehouse)* pasisakė, jog pareigos bendrovės kreditoriams atsiranda ne tik tuomet, kai bendrovė yra nemoki, tačiau ir tuomet, kai yra numanomas nemokumas. Tokiu atveju, kai bendrovės kreditorių lėšoms iškyla pavojus, tai bendrovės vadovai jų interesus turi iškelti į pirmą vietą.¹⁹⁰ Bendrovės vadovai atsako už žalą, jeigu jie laiku nesikreipia dėl bankroto bylos iškėlimo bendrovei ir toliau vykdo veiklą. Tai yra vadinamoji neteisėtos prekybos doktrina (angl. *wrongful trading*). Ji atsirado Jungtinėje Karalystėje ir yra plačiai naudojama sprendžiant tokio tipo bylas. Šios doktrinos pagrindinė esmė ta, kad bendrovės vadovas tęsia ūkinę-komercinę veiklą, žinodamas, kad bankrotas yra neišvengiamas, ir tokiu būdu padaro žalos kreditoriams. Bendrovės vadovai tokioje situacijoje tampa asmeniškai atsakingi kreditoriams už jų patirtą žalą. Lietuvoje ši doktrina taip pat taikoma, tačiau Jungtinėje Karalystėje yra įteisinta tokios doktrinos išimtis. Jeigu yra įrodoma, kad bendrovės vadovas žingsnis po žingsnio stengėsi sumažinti nuostolius ir grąžinti skolas kreditoriams, jam atsakomybė nekils, tačiau įrodyti tokius bendrovės vadovo veiksmus yra labai sunku, nes jie gali būti laikomi apsimestiniais, siekiant asmeninės naudos sau.¹⁹¹ Toks bendrovės vadovo elgesys turi būti atidžiai ištirtas ir įvertintas būsimo bankroto administratoriaus. Veiksmai, kurių ėmėsi bendrovės vadovas, siekdamas išgelbėti bendrovę nuo nemokumo, turi būti patvirtinti rašytiniais įrodymais (t.y. dokumentai, sutartys ir t.t.). Bendrovės vadovai privalo motyvuoti savo elgesį (nemokumo fakto slėpimas) bei sprendimą neteikti ieškinio dėl bankroto bylos iškėlimo ir įrodyti, jog elgėsi sąžiningai siekdami apginti ne tik bendrovę, bet ir jos kreditorių interesus. Jeigu yra įrodoma, kad bendrovės vadovas iš tikrųjų elgėsi sąžiningai, dėjo visas pastangas išgelbėti verslą ir nuoširdžiai tikėjo savo veiksmais, jis išvengs atsakomybės. Taigi tai yra vienintelė išimtis, kada nesikreipimas arba pavėluotas kreipimasis dėl bankroto bylos iškėlimo, tęsiant bendrovės ūkinę-komercinę veiklą, yra pateisinamas.

¹⁸⁸ Reorganizavimas reiškia juridinio asmens pabaigą be likvidavimo procedūros. Kitaip tariant, reorganizuojamo juridinio asmens po reorganizavimo nelieka – jis yra arba prijungiamas prie kito juridinio asmens, arba išdalijamas kitiems veikiantiems arba naujai steigiamiems juridiniams asmenims.

¹⁸⁹ Sealy, L., Wortington, S. *Supra* note 37, p. 629.

¹⁹⁰ *Colin Gwyer & Associates Ltd v London Wharf (Limehouse)*, *Chancery Division*, 2002 m. gruodžio 12 d.

¹⁹¹ Eidenmuller, H., Schon, W. *The law and economics of creditor protection, a transatlantic perspective*. T.M.C. Asser press, 2008, p. 251.

Kita paplitusi doktrina, pažeidžianti kreditorių interesus ir užtraukianti asmeninę bendrovės vadovų atsakomybę, yra nesąžiningos prekybos doktrina (angl. *fraudulent trading*). Tai yra tokia veikla, kuria yra tyčia stengiamasi apgauti kreditorius dėl bendrovės nemokumo. Dažniausiai yra sudaromi verslo sandoriai su kreditoriais, jiems nepranešant apie artėjantį bendrovės bankrotą.¹⁹² Bendrovės vadovas pažada kreditoriui atsiskaityti su juo, tiekti žaliavas ar atlikti kitokius veiksmus, susijusius su materialiu turto, žinant, kad bendrovė bus nepajėgi įgyvendinti savo prievolių. Toks bendrovės vadovų elgesys yra nesąžiningas ir neteisėtas. Bankroto administratorius gali iškelti bankroto bylą tokiai bendrovei, kad kreditoriai žinotų apie tokios įmonės turtingą padėtį ir galėtų apsaugoti savo interesus. Tačiau tokius nesąžiningos prekybos veiksmus yra labai sunku įrodyti, turi būti itin svarūs įrodymai, kad teismas priimtų nagrinėti tokio tipo ieškinį. Paminėtina, jog šią doktriną reikia skirti nuo prekybos pasinaudojant viešai neskelbtina informacija (angl. *insider trading*) doktrina.

Prancūzijoje bendrovė yra laikoma nemokia, kai ji negali apmokėti esamų įsiskolinimų, turimo turto apimtimi. Labai dažnai yra taikomos taikinimo procedūros, atsirandančios iki bendrovės nemokumo (angl. *pre-insolvency*). Šios procedūros metu yra stengiamasi rasti kompromisą tarp bendrovės ir kreditoriaus dėl skolos apmokėjimo sąlygų ir terminų. Tokiu būdu yra siekiama išvengti bendrovės nemokumo ir bankroto procedūros. Taikinimo procedūra gali vykti tiek kreditoriaus, tiek direktoriaus iniciatyva, o jos metu yra pasitelkiamas taikintojas. Tačiau šis metodas gali būti taikomas tik toms bendrovėms, kurios patiria finansinių sunkumų, tačiau nėra nemokios. Svarbu, kad būtų galima pagrįstai tikėti, kad bendrovė greitu metu sugebės įveikti finansines problemas ir grąžinti skolas kreditoriams.

Prancūzijos bendrovės valdymo organai, kaip ir Lietuvos, yra atsakingi už vėlavimą iškelti bankroto bylą, tolesnį verslo plėtojimą, kai bendrovės finansinė padėtis yra itin prasta, tyčinį bankrotą ir kt. Atsakomybė kyla visiems direktoriams bendrai, net jeigu vienas iš jų prisidėjo prie kilusių padarinių minimaliai, atsakomybė jam vis tiek bus taikoma visa apimtimi. Užtenka fakto, kad bendrovės direktorius prisidėjo prie neteisėtų veiksmų, dėl kurių atsirado žala kreditoriams¹⁹³. Taip pat pabrėžiama, kad atsakomybė kyla *de facto* ir „šešėliniams“ bendrovės vadovams, jeigu jie, vykdydami direktoriaus funkcijas, pažeidė kreditorių pareigas. Paminėtina, jog, kai dėl bendrovės vadovo kaltų veiksmų bendrovė bankrutuoja, dažnai yra keliamas baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Apibendrinant galima teigti, kad užsienio bendrovių valdymo organų atsakomybės kreditoriams klausimas bendrovės numanomo nemokumo, nemokumo ir bankroto eigos metu yra

¹⁹² Sieg, O. Directors liability and indemnification: a global guide. Globe business publishing Ltd, 2007.

¹⁹³ Granof, P., Spira, S. Understanding insolvency and D&O liability outside the United States: An introduction. *The Brief*, volume 40, number 2, winter, 2011, p. 5.

http://www.granofinternational.com/documents/brief_v40n2_granof_spira-2.pdf. Prisijungimo laikas: 2015-01-14.

daug plačiau reglamentuotas nei Lietuvoje. Pastebėtina, jog užsienio valstybėse yra labiau stengiamasi išsaugoti bendrovę ir jos nelikviduoti, nepaisant to, kad ji patiria finansinių sunkumų. Darbo autorės nuomone, Lietuvoje trūksta aiškaus reglamentavimo dėl *de facto* ir „šešėlinių“ vadovų atsakomybės kreditoriams taikymo, bendrovės nemokumo bei bankroto metu ir bendrovių gaivinimo procedūros, iki bendrovei bankrutuojant.

IŠVADOS

1. Lietuvoje juridiniai asmenys taiko tiek viapakopį, tiek dvapakopį bendrovės valdymo modelį, tačiau abu kolegialius organus, t.y. valdybą ir stebėtojų tarybą, yra linkusios sudaryti tik stambios akcinės bendrovės. Pastebima, kad stebėtojų tarybos yra dažnai atsisakoma, tačiau tuomet bendrovės patiria sunkumų dėl jų veiklos priežiūros stokos. Įsigaliojus ABĮ 19 str. 2, 3 d. ir 34 str. pakeitimams (2014-06-05 redakcija), bendrovės valdyba gali perimti dalį stebėtojų tarybos funkcijų, t.y. gali prižiūrėti bendrovės ir vadovo veiklą. Pažymėtina, kad šie pakeitimai dar labiau sumažino stebėtojų tarybos vaidmenį bendrovės valdyme ir sudarė prielaidas geresniam viapakopio modelio formavimuisi, nes valdyba, perėmusi priežiūros funkcijas, gali prižiūrėti tiek bendrovės, tiek jos vadovo veiklą.

2. Svarbiausios bendrosios valdymo organų narių pareigos yra elgtis atidžiai ir rūpestingai, o svarbiausios fiduciarinės pareigos yra lojalumo, sąžiningumo ir protingumo. Dėl šių pareigų nevykdymo ir kreditorių teisių pažeidimo bendrovės valdymo organams kyla civilinė atsakomybė. Lietuvoje trūksta aiškaus reglamentavimo dėl bendrovės valdymo organų fiduciarinių pareigų atsiradimo kreditoriams momento, tačiau, analizuojant doktriną ir teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad juridinio asmens valdymo organų fiduciarinės pareigos kreditoriams pradeda dominuoti tuomet, kai bendrovė artėja prie nemokumo ribos. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad pirmasis ginamasis darbo teiginys, jog juridinio asmens valdymo organai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams, tol, kol bendrovė yra moki, pasitvirtino.

3. Ribotos atsakomybės juridinio asmens vadovo atsakomybė kreditoriams gali kilti tuomet, kai vadovas pažeidžia jam įstatymuose numatytą pareigą tinkamai organizuoti įmonės veiklą, yra nelojalus įmonei ar veikia akivaizdžiai aplaidžiai. Kreditoriui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, būtina įrodyti ir fiduciarinių pareigų pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės, komercinės rizikos peržengimą. Pažymėtina, kad vadovas atsako tik dėl didelės savo kaltės, t.y. dėl tyčios ar didelio neatsargumo, kuriuo buvo pažeistos kreditorių teisės. *De facto* ir „šešėliniai“ vadovai atsako kreditoriams taip pat, kaip ir *de jure* vadovai, tačiau šių vadovų atsakomybės reglamentavimas Lietuvoje, lyginant su užsienio šalimis, yra mažai sureguliuotas. Jungtinėje Karalystėje šių vadovų atsakomybės klausimas yra reglamentuotas išsamiausiai. Paminėtina, jog Jungtinėje Karalystėje „šešėlinių“ vadovų atsakomybė kreditoriams yra mažai tikėtina, nes laikoma, jog jie neturi fiduciarinių pareigų bendrovei.

4. Darbo pradžioje suformuluotas ginamasis teiginys, kad ribotos atsakomybės juridinio asmens vadovo ir valdybos narių civilinės atsakomybės kreditoriams kilimo sąlygos yra tokios pačios, pasitvirtino. Tačiau praktikoje valdybos nariams atsakomybė yra taikoma gana retai. Jie gali būti atsakingi kreditoriams tiek individualiai, tiek kolegialiai, tačiau kadangi valdyba sprendimus priima kolegialiai, tai, priėmus neteisėtą ir žalą kreditoriams sukėlusį sprendimą,

civilinės atsakomybės klausimas pirmiausia yra keliamas visiems valdybos nariams. Svarbiausia yra įrodyti, kad bendrovė negali įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų ir atsiskaityti su kreditoriais būtent dėl valdybos neteisėtų veiksmų. Manytina, kad Lietuvos bendrovių valdybos atsakomybės kreditoriams reglamentavimas yra panašiausias į Vokietijos įstatymuose įtvirtintą teisinį reglamentavimą, o labiausiai skiriasi nuo Prancūzijos. Pastarojoje atsakomybė yra labai išplėsta, ji yra taikoma net už blogą bendrovės valdymą, jos priežiūros stoką, tačiau kreditoriai dėl šių veiksmų turi asmeniškai patirti žalos.

5. Lietuvos doktrinoje ir teismų praktikoje stebėtojų tarybos atsakomybė kreditoriams yra beveik nenagrinėjama. Analizuojant kai kurių Lietuvos bendrovių įstatus, galima daryti išvadą, kad bendrovės dažnai nustato stebėtojų tarybos atsakomybę kreditoriams už neteisėtus veiksmus, atliktus tyčia arba dėl didelio neatsargumo, taip pat už savo pareigų pažeidimą. Pažymėtina, kad užsienio šalyse stebėtojų tarybos atsakomybė reglamentuojama plačiau. Išsamiausiai ji reglamentuota Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje. Jungtinėje Karalystėje nevykdančiųjų direktorių atsakomybė kreditoriams už pareigų nevykdymą yra numatyta lygiai tokia pati, kaip ir vykdančiųjų direktorių. Vokietijoje stebėtojų tarybos nariai gali būti laikomi atsakingais kreditoriams už deliktinės teisės pažeidimus, savo pareigų nevykdymą ir/ar pažeidimą, jeigu bendrovė dėl to patiria nuostolių ir negali atsiskaityti su kreditoriais. Tačiau atsakomybė jiems yra taikoma labai retai, nes stebėtojų taryba nedalyvauja kasdieniniame bendrovės valdyme. Tuo tarpu Prancūzijos įstatymai nenumato civilinės atsakomybės taikymo prieš kreditorius, jeigu žala buvo padaryta atliekant stebėtojų tarybos nario funkcijas.

6. Darbo pradžioje suformuluotas ginamasis darbo teiginys, kad Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje ir Prancūzijoje juridinio asmens valdymo organų atsakomybė kreditoriams, esant bendrovei nemokiai ir bankrutavus, yra išsamiau reglamentuota nei Lietuvoje pasitvirtino. Manytina, kad Lietuvoje yra nepakankamai išsamiai reglamentuotos kai kurios bendrovių nemokumo, bankroto ir reorganizacijos procedūros. Jungtinėje Karalystėje yra plėtojamoms neteisėtoms ir nesąžiningoms prekybos doktrinoms, kurios padeda aiškiau nustatyti valdymo organų atsakomybės kreditoriams atsiradimo sąlygas ir taikymo ypatumus. Prancūzijoje, siekiant išsaugoti bendrovę ir apginti kreditorių ir kitų trečiųjų asmenų interesus, labai dažnai yra taikomos taikinimo procedūros, atsirandančios iki įmonės nemokumo. Paminėtina, kad Lietuvos ir Vokietijos valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams teisinis reglamentavimas bendrovės nemokumo ir bankroto metu yra panašiausias.

PASIŪLYMAI

1. Lietuvoje nėra tiksliai įstatymiškai reglamentuotos sąvokos, kas yra *de facto* ir „šešėliniai“ vadovai, dėl to jiems retai kyla civilinė atsakomybė už padarytą žalą bendrovei ar kreditoriams. Šie vadovai bendrovėje atlieka bendrovės vadovo funkcijas, daro įtaką bendrovės valdymui ir tretiesiems asmenims, taigi atsakomybė jiems turi būti taikoma taip pat, kaip ir teisėtiems, t. y. *de jure*, vadovams. **Siūlytina Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnį papildyti nauja dalimi:**

1. Papildyti nauja 3 dalimi:

„3. Bendrovės vadovu taip pat yra laikomas asmuo, kuris nėra teisėtai paskirtas, tačiau atlieka vadovo funkcijas, tarsi teisėtai paskirtas (*de facto*), arba asmuo, kuris ilgą laiką ir nepertraukiamai kontroliuoja ir duoda nurodymus teisėtai išrinktam bendrovės vadovui („šešėlinis“ vadovas).

2. Buvusias 3-15 dalis laikyti atitinkamai 4-16 dalimis.“

2. Bendrovės valdymo organų pareigos kreditoriams Akcinių bendrovių įstatyme yra aptariamoms tik fragmentiškai ir liečia tik tam tikras sritis (ABĮ 34 str. 6d., 53 str. 1 d., 65 str. 1 d. ir t.t.). Darbo autorės nuomone, būtų naudinga įtvirtinti bendrą nuostatą, kad bendrovės valdymo organai turi pareigą nekenkti tretiesiems asmenims t.y. tyčia ar dėl didelio nerūpestingumo nepažeisti kreditorių teisėtų interesų. **Siūlytina pakeisti Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 8 dalį ir išdėstyti ją taip:**

„8. Bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, nekenkti teisėtiems trečiųjų asmenų interesams, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

1. Loos, A. *Directors liability: a worldwide review, 2nd edition*. International bar association, 2010.
2. Andenas, M., Wooldridge, F. *European comparative company law*. Cambridge University press, 2009.
3. Wood, J. *Director Duties and Creditor Protections in the Zone of Insolvency: A Comparison of the United States, Germany, and Japan*. Penn State international law review, 2007.
4. Abramavičius, A., Mikėlėnas, A. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
5. Bosaitė, A., Butov, S. *Juridiniai asmenys kaip civilinės teisės subjektai (VII skyrius). Civilinė teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
6. Petroševičienė, O. *Juridinių asmenų samprata ir jos raidos tendencijos*. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
7. Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
8. Kavalnė, S., Norkus, R. *Bankroto teisė*. Antroji dalis. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2011.
9. Fleckner, M. A., Hopt, J. K. *Comparative corporate governance. A functional and international analysis*. Cambridge university press, 2013.
- Hannigan, B. *Company law*. Second edition. Oxford university press, 2009.
10. Mikėlėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
11. Joskaudienė, R. *Kreditoriaus teisių užtikrinimo ir gynimo būdai*. Vilnius: Eugrimas, 2012.
12. Papirtis, L. V., Karulaitytė-Kvainauskienė, I. *Kreditoriaus teisių gynimas*. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
13. Sealy, L., Worthington, S. *Cases & Materials on company law*, 8th edition. Oxford University Press, 2008.
14. Dignam, A., Lowry, J. *Company law*. Eighth edition. Oxford university press, 2014.

15. Davulis, T. *Įmonės įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje*. Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Vilnius: Justitia, 2008.
16. Baums, T. *Personal liabilities of company directors in German law*. University of Osnabrueck, 1996.
17. Davulis, T., Petrylaiė, D. *Darbo teisė. Praktikumai*. VĮ Registrų centras, 2012.
18. Wendler, M., Tremml, B., Buecker, B. J. *Key Aspects of German Business Law. A Practical Manual*. Fourth edition. Springer, 2008.
19. Fleckner, M. A., Hopt, J. K. *Comparative corporate governance. A functional and international analysis: Germany*. Cambridge university press, 2013.
20. Ambrasienė, D. et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: LTU, 2004.
21. Bakanas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*, 2002.

Moksliniai straipsniai:

22. Didžiulis, L. *Bendrovės vadovų atsakomybė kreditoriams*. Vilnius: Justitia, 2008, Nr. 3.
23. Juodkūnaitienė, V. *Juridinio asmens dalyvių ir vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams*. Juristas, 2010 (Nr. 2).
24. Tikniūtė, A. *Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema*. Jurisprudencija: mokslo darbai, 2008, 8 (110).
25. Gedeikis, M. *Bendrovės vadovo civilinė atsakomybė (2)*. Juristas Nr. 2, 2010 vasaris.
26. Juškevičius, J., Rudžinskas, A. *Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai*. Jurisprudencija, 2008, 12 (114).
27. Jakuntavičiūtė, G. *Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė?* Mykolo Romerio universitetas: socialinių mokslų studijos, 2011, 3(4).
28. Kiršienė, J., Tikniūtė, A. *Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija?* Jurisprudencija, 2004, t. 55(47).
29. Trukšnytė, G. *Akcininkų asmeninė atsakomybė prieš įmonės kreditorius*. Juristas Nr. 5, 2011 m. gegužė.
30. Tatol, R. *Bendrovės vadovo atsakomybės ypatumai*. Juristas Nr. 6, 2011 birželis.
31. Mikuckienė, V. *Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese*. Jurisprudencija, 2005, 77(69).

32. Eidenmuller, H., Schon, W. *The law and economics of creditor protection, a transatlantic perspective*. T.M.C. Asser press, 2008.

33. Riley, S., Zarick, A. *Director liability to creditors: the changing landscape*. Bankruptcy and insolvency litigations insights, 2011.

34. Sieg, O. *Directors liability and indemnification: a global guide*. Globe business publishing Ltd, 2007.

35. Madisson, K. *Duties and liabilities of company drectos under German and Estonian law: a comparative analysis*. RGS� research papers Nr. 7, 2012.

Disertacijos:

36. Jakuntavičiūtė, G. *Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė*. Daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2012.

Elektroniniai leidiniai:

37. Advokatų kontora JURIDICON, Marcinkevičius ir partneriai. Teisės aktų pakeitimų apžvalga, 2014 m. II ketvirtis [interaktyvus], 2014 [žiūrėta 2015-02-27].

<<https://juridicon.lt/lt/articles/view/teis%C4%97s-akt%C5%B3-pakeitim%C5%B3-ap%C5%BEvalga-2014-m-ii-ketvirtis>>.

38. NASDAQ OMX Vilnius. Listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas [interaktyvus], 2010 [žiūrėta 2014-09-05].

<[http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20\(galioja%20nuo%202010-01-01\).pdf](http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf)>.

39. Ūkio ministerija. Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2014-10-03].

<http://www.lrv.lt/Posed_medz/2013/130227/12.pdf>.

40. AB "Lesto" Sutarties dėl veiklos stebėtojų taryboje sąlygos [interaktyvus], [žiūrėta 2015-01-20] < <http://www.leston.lt/Content/Files/2725.pdf>>.

41. AB "INTER RAO LIETUVA" stebėtojų tarybos darbo reglamentas [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2015-01-20]

<<https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&ved=0CCYQFjABO Ao&url=http%3A%2F%2Fwww.interrao.lt%2Fcontent%2Fdownload%2F660%2F17598%2Ffile%2FWork%2520regulations%2520of%2520Supervisory%2520council%2520AB%2520INTER%2520RAO%2520Lietuva.pdf&ei=s9vLVOXEAZfdasDrgcgC&usg=AFQjCNHMBs56NtXrmMhuloabKqB16ZYZTw&sig2=-rE24JGskhqJHlcelmHYQg>>

42. Wilhelm, M., Richter, M., Lach, K. *German insolvency law* [interaktyvus]. An overview, 2012 [žiūrėta 2014-03-02]. <<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d8edbe0f-6289-4f79-bd6f-e9fdb08b8424>>

43. Granof, P., Spira, S. *Understanding insolvency and D&O liability outside the United States: An introduction* [interaktyvus]. The Brief, volume 40, number 2, winter, 2011 [žiūrėta 2015-01-14] <http://www.granofinternational.com/documents/brief_v40n2_granof_spira-2.pdf>.

44. Beuerle, C. G., Paech, P., Schuster, E. P. *Directors duties and liability in the EU. Country report* [interaktyvus]. Germany: Department of Law. The London Scholl of Economics and Political science, 2013 [žiūrėta 2014-02-10]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf>

45. Beuerle, C.G., Paech, P., Schuster, E. P. *Study on directors duties and liability (prepared for the European Commission)* [interaktyvus]. Department of Law, The London Scholl of Economics and Political science, 2013 [žiūrėta 2014-02-10]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-reports_en.pdf>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

46. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914.

47. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 55-1046.

48. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

49. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

50. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832.

51. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

52. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832.

Užsienio valstybių teisės aktai:

53. German Stock corporation act 2010 [interaktyvus] <<http://www.nortonrosefulbright.com/files/german-stock-corporation-act-2010-english-translation-pdf-59656.pdf>>.

54. The French Commercial code [interaktyvus] <<https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.legifrance.gouv.fr%2Fcontent%2Fdownload%2F1951%2F13685%2F>>

version%2F5%2Ffile%2FCODE_32.pdf&ei=tv4FVayeDIXIUrjDgdAI&usg=AFQjCNH0qXjJohQ6EiCe8oiBqdFubbBO5A&sig2=HsQ1WEa5AFMI6v3WThNdvw>.

55. UK Companies Act 2006 [interaktyvus]

<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf>.

Teismų praktika:

Lietuva

56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J.B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-266/2006).

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Birių krovinių terminalas" v. LK AB „Klaipėdos Smeltė“; valstybės įmonė Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija* (bylos Nr. 3K-3-238/2007).

58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Alveronas" v. I. S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.* (bylos Nr. 3K-3-329/2009).

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Mitnija" v. UAB „Statybų kryptis“, V. G., A. J.* (bylos Nr. 3K-3-389/2014).

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Panevėžio balsas" v. UAB "Eksena"* (bylos Nr. 3K-3-244/2009).

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Taurus–Ekspres“ v. K. N., UAB „Transdelta“* (bylos Nr. 3K-3-283/2014);

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Mantrida" v. L. V., E. M.* (bylos Nr. 3K-3-293/2014);

63. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje *B.P. TRADING S.R.L. v. UAB „Rietavo veterinarinė sanitarija“* (bylos Nr. 2A-1374/2014).

64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 6.270 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (bylos Nr. 43/2011);

65. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. H. K.* (bylos Nr. 2A-264-267/2008).

66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Vilniaus vandenys" v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).
67. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. v. V. J., Ž. V.* (bylos Nr. 3K-3-318/2014).
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Toirenta" v. G. R., V. P., M. D., A. C.* (bylos Nr. 3K-3-624/2013).
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *AB "Klaipėdos Smeltė" v. L. A.* (bylos Nr. 3K-3-290/2013).
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Nuotekų priežiūra" v. R. B., K. B.* (bylos Nr. 3K-3-453/2014).
71. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 13 d. nutarimas civilinėje byloje *AB "Turto bankas", A. Č. v. A. M.* (bylos Nr. 2A-315/2008).
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "If draudimas" v. UAB "Kluonas"* (bylos Nr. 3K-3-580/2007).
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Panevėžio spaustuvė" v. R. Š., A. B., A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Lostiras" v. F. F., V. R.* (bylos Nr. 3K-3-111/2014).
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Mitnija", UAB „MG Baltic Investment“ v. V. G., E. R.* (bylos Nr. 3K-7-124/2014).
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Minera" v. BUAB "Gratus"* (bylos Nr. 3K-3-648/2013).
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "IBCA trobos" v. A. G.* (bylos Nr. 3K-3-493/2012).
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009).

79. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Barker textiles“ v. I. A.* (bylos Nr. 3K-3-427/2013).

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje *Microsoft Korporacija, Adobe Systems Incorporated, Symantec Korporacija, Autodesk Incorporated v. UAB "Verslo ir kompiuterių mokymo centras", J. R.* (bylos Nr. 3K-3-270/2006).

81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Stagena" v. AB "SEB bankas", G. S.* (bylos Nr. 3K-3-420/2013).

83. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Minibank" v. T. K., A. V.* (bylos Nr. 2A-1358-230/2013).

84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Klaipėdos šaldytuvų terminalas“ v. J. G., A. K. (A. K.)* (bylos Nr. 3K-3-118/2011).

85. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *Panevėžio apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. UAB "Jomerta"* (bylos Nr. 2-647/2006).

86. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje *BUAB "Medpjova" v. A. V., S. V.* (bylos Nr. 2-419-544/2009).

87. Lietuvos Apeliacinio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 2A-517/2010).

88. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB "Krone Scanbalt" v. UAB "TR-LOG"* (bylos Nr. 2-2770/2014);

89. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „TOPPLASTAS“, UAB "Frilux" v. UAB "Kontrolis"* (bylos Nr. 2-662/2012).

90. Lietuvos Apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *R. J. v. UAB "Minijos baldų prekyba"* (bylos Nr. 2-372/2010).

Jungtinė Karalystė:

91. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) Decision *Mothew (T/A Stapley & CO) v. Bristol and West building society* [1996] EWCA Civ 533 (1996-07-24) .

92. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) Decision *Ultraframe (UK) Ltd v. Fielding & Ors* [2005] EWHC 1638 (Ch) (2005-07-27).

93. In the Supreme court of judicature court of appeal (Civil division) on appeal from the high of justice chancery division *Item Software (UK) Ltd v. Fassihi* [2004] EWCA Civ 1244 (2004-09-30).

94. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) *In Plus Group Ltd v. Pyke* [2002] EWCA Civ 370 (2002-03-21).

95. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) *Neptune Ltd v. Fitzgerald* [1995] 1 BCLC 352 (1995-03-02).

96. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) *Hellard & Anor (Liquidators of HLC Environmental Projects Ltd) v. Carvalho* [2013] EWHC 2876 (Ch) (2013-09-25).

97. England and Wales Court of Appeal (Civil Division) *Secretary of State for trade and Industry v. Becker*, [2002], 1 BCLC, 555.

98. High Court, Chancery Division *Colin Gwyer & Associates Ltd v. London Wharf (Limehouse)*, [2003] BCC 885.

Prancūzija:

99. Cour de cassation. Chambre commerciale, financière et économique *Fonds de garantie des dépôts (FGD) c/ Sté Caribéenne de conseil et d'audit*, No. 405 (2010).

Jungtinės Amerikos Valstijos:

100. Delaware Supreme Court decision in *CML V, LLC v. Bax*, No. 735 (2011-09-02).

101. Court of Chancery of Delaware, New Castle County decision in *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v. Pathe Communications Corp*, Civ. A. No. 12150 (1991-12-30).

102. The Delaware Supreme Court's decision in *North American Catholic Educational Programming Foundation, Inc. v. Gheewalla*, 930 A. 2d 92 (2007-05-18).

Australija:

103. New South Wales Court of Appeal *Kinsela v. Russell Kinsela Pty Ltd*, 10 ACLR 395 (1986).

104. New South Wales Court of Appeal *Buzzle Operations v. Apple Computer Australia Pty Ltd*, NSWSC 233 (2010).

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Darbo autorė sistemiškai analizuoja ir lygina ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų atsakomybės kreditoriams atsiradimo ir įgyvendinimo sąlygas Lietuvoje ir užsienyje. Tyrimas daugiausiai remiasi Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos mokslinės literatūros ir teismų praktikos analize.

Šis darbas turi teorinės ir praktinės reikšmės teisės doktrinai, nes ją papildo atliktu lyginamuoju Lietuvos bei užsienio bendrovių valdymo organų civilinės atsakomybės taikymo kreditoriams tyrimu ir Akcinių bendrovių įstatymo nuostatų pakeitimų analize.

Apibendrinus darbo pabaigoje išdėstytas išvadas, galima teigti, jog ribotos atsakomybės juridinio asmens valdymo organai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams tol, kol bendrovė yra moki, todėl dažniausiai civilinė atsakomybė kyla, kai bendrovė tampa nemoki arba bankrutuoja. Juridinio asmens vadovo ir valdybos narių atsakomybės kreditoriams kilimo sąlygos yra tokios pačios, tačiau dažniausiai atsakomybė yra taikoma bendrovės vadovui. Stebėtojų tarybos atsakomybė nėra aiškiai įstatymiškai reglamentuota, todėl bendrovės yra linkusios pačios savo įstatuose nusistatyti stebėtojų tarybos atsakomybės kilimo sąlygas.

The author of the Master thesis has analysed the conditions of arising of the civil liability of the management bodies of a legal entity of limited civil liability towards the creditors in Lithuania and foreign countries. The research has been mainly based on the analysis of research literature and case-law of Lithuania, Germany, United Kingdom and France. This work will have theoretical and practical value to the legal doctrine, because it is complemented by a comparative study of Lithuanian and foreign countries application of civil liability of management bodies of company towards the creditors. Also limited companies act analyzes the amendments of legislation.

In summary of the thesis, it may be concluded that management bodies of limited liability companies do not have fiduciary duties to creditors until company is solvent. Usually civil liability arises, when company becomes insolvent or goes bankrupt. Conditions of civil liability amendments of directors and management board of company are the same, but it is more common to director. Legal reglamentation of civil liability of supervisory board is not clear enough, so companies tend to set conditions of liability to supervisory board themselves.

Pagrindinės sąvokos: *fiduciarinės pareigos, kreditorių teisės, valdymo organai, civilinė atsakomybė, nemokumas.*

Key words: *fiduciary duties, rights of creditors, management bodies, civil liability, insolvency.*

Juridinio asmens valdymo organų atsakomybė juridinio asmens kreditoriams: Lietuvos ir užsienio doktrinos ir teismų praktika

SANTRAUKA

Lietuvoje juridinio asmens valdymo organų atsakomybės taikymas kreditoriams plačiau buvo pradėtas nagrinėti tik 2006 metais, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui suformulavus taisyklę, kad įmonės vadovo atsakomybė kreditoriams gali kilti, jeigu jis pažeidžia apribojimus, nustačius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas. Nuo to laiko tiek Lietuvos mokslininkai, tiek Lietuvos teismai pradėjo skirti daugiau dėmesio šio klausimo reglamentavimui. Užsienyje valdymo organų atsakomybės kreditoriams taikymas buvo pradėtas analizuoti gerokai anksčiau, todėl jis yra išnagrinėtas plačiau ir aiškiau lyginant su Lietuva.

Magistrinio darbo autorė, remdamasi kompleksiniu užsienio šalių ir Lietuvos mokslininkų teisinės literatūros tyrimu, teismų praktikos analize, sistemiškai analizuoja ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens valdymo organų civilinės atsakomybės kreditoriams atsiradimo ir įgyvendinimo sąlygas Lietuvoje ir užsienyje. Tyrimas daugiausiai remiasi Lietuvos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos mokslinės literatūros ir teismų praktikos analize. Lyginami šių valstybių teisinės sistemos darbo temos atžvilgiu, jų panašumai ir skirtumai.

Pirmajame darbo skyriuje darbo autorė analizuoja skirtingus juridinio asmens valdymo modelius ir jų praktinę reikšmę juridinio asmens valdymo organų sudarymui. Detaliai tiriamos bendrovių valdymo organų narių bendrosios ir fiduciarinės pareigos, siekiama nustatyti, kada atsiranda fiduciarinės pareigos kreditoriams. Taip pat nagrinėjamos kreditorių teisės, ypač teisė pareikšti netiesioginį ir tiesioginį ieškinį juridinio asmens valdymo organams. Antrajame skyriuje plačiai analizuojamas bendrovės vadovo, valdybos ir stebėtojų tarybos atsakomybės kreditoriams taikymas Lietuvos ir užsienio valstybėse. Paskutiniame skyriuje tiriama, kaip kinta bendrovės valdymo organų atsakomybės nustatymas kreditoriams bendrovei tapant nemokiai ir bankrutavus.

Apibendrinus baigiamojo darbo rezultatus, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje dar trūksta aiškaus reglamentavimo dėl *de facto* ir *šešėlinių* vadovų atsakomybės kreditoriams taikymo, yra nelabai aiškus stebėtojų tarybos statusas ir jos narių civilinės atsakomybės kreditoriams nustatymas. Užsienio šalyse šie aspektai yra sureguliuoti aiškiau ir nuosekliau. Lietuvos įstatymai ir teismų praktika pakankamai aiškiai reglamentuoja bendrovės valdymo organų atsakomybę kreditoriams bendrovei tapus nemokiai, nes, pasikeitus ĮBĮ nuostatomis, buvo išplėsta tyčinio bankroto sąvoka, aiškiau sureguliuotos nuostatos dėl bendrovės nemokumo.

Liability of the Management Bodies of a Legal Person towards the Creditors of the Legal Person: Doctrines and Case-law of Lithuania and Foreign Countries

SUMMARY

In Lithuania, the application of liability of the management bodies of a legal entity towards the creditors has been analysed on a broader basis only since 2006 after the Supreme Court of Lithuania has established the rule that liability of the manager of a company towards the creditors may arise where he breaches the restrictions establishing certain guarantees regarding protection of the rights of third parties. Since then the regulation of the afore-mentioned issue has received more attention from the researchers of Lithuania and the courts of Lithuania. In foreign countries, application of liability of the management bodies towards the creditors has been analysed since much earlier times; thus, it is broader and clearer as compared with Lithuania.

The author of the Master thesis has analysed the conditions of arising of the civil liability of the management bodies of a legal entity of limited civil liability towards the creditors and implementation thereof in Lithuania and foreign countries on the basis of an integrated analysis of the legal literature conducted by the researchers of foreign countries and Lithuania and the analysis of the case-law. The research has been mainly based on the analysis of research literature and case-law of Lithuania, Germany, United Kingdom and France. The similarities and differences of the legal system of the afore-mentioned countries have been compared in terms of the topic of the thesis.

In the first part of the thesis the author has analysed different legal entity management models and the practical impact thereof on creation of the management bodies of a legal entity. The general and fiduciary responsibilities of the management bodies of companies have been examined in detailed; this part is aimed at establishing the moment of arising of fiduciary responsibilities towards the creditors. Furthermore, the author has looked closely at the rights of the creditors, in particular, their right to bring an action indirectly/directly against the management bodies of the legal entity. The second part elaborates the application of liability of the manager, management board and supervisory board of a company towards the creditors in Lithuania and foreign countries. The last part examines the changes in establishing the liability of the management bodies of the company towards the creditors in case of insolvency and bankruptcy of the company.

In summary of the results of the thesis, it may be concluded that Lithuania still lacks clear regulation concerning application of liability of *de facto* and *shadow* managers towards the creditors; the status of the supervisory board and establishment of civil liability of the members

thereof towards the creditors is not very clear. In foreign countries, the above aspects are regulated in a more clear and consistent manner. The laws and case-law of Lithuania sufficiently clearly regulate the liability of the management bodies of a company towards the creditors in case of insolvency of the company, since after amendments to the provisions of the Law on Enterprise Bankruptcy were made, the definition of the fraudulent bankruptcy has been extended; the provisions concerning insolvency of the company have been more clearly regulated.